

Handwritten notes at the top of the page:
Handwritten in Georgian: "ქართული საზოგადოების" (Georgian Society)
Handwritten in Russian: "Общество" (Society)

ივერია

1885

№ IX, სექტემბერი.

თბილისი.

ექვთიმე სულაძის რედაქცია.

1885

შინაარსი:

- I. მოძღვარი, მოთხოვა ა. მონსუბარდისა. (შემ-
დგომი) 3
- II. ცერევაზე მოთხოვა ს. მგალობლიშვილისა. . . . 33
- III. სახალხო ლექსები (სეკში შეკრებილი ა. მ — საგან) 64
- IV. ნამუბობი არტემ არარატელისა საქართველს
მდგომარეობაზედ მე XVIII საუკ. დამლეკს. (მა-
სალა ისტორიისათვის) თარ. ზ. არჯვეანიძისა. . . 68
- V. ჯეჯილი (ლექსი) ი. დ — ისა. 82
- VI. პედაგოგიური მოსაზრებანი ქალების განათლების
შესახებ (წერილი პროფესორის ტარასოვისა თარგ.
მ — ნისა 84
- VII სლავიანთა გაძლიერება გრ. ფრონელისა . . . 103
- VIII შინაური მიმოხილვა 112
- IX განსაკუთრებული დამატება: ქუთაისის თავად-
აზნაურობის ბანკის განცხადებანი მამულების შე-
სახებ.

ეს ნომერი დაიბეჭდა და გამოვიდა საბეჭდავიდამ 28
ექტომბერს.

---

29 - 10 - 1911

ივერია

საკოლიტიკო და სალიბერატურო
ჟურნალი

7909

წელიწადი მეცხრე

№ IX

თბილისი

შეკრიბე წელაპის სტამბა, ღორის-მელიქოვის ქუჩაზე
1885

Довольство цензурою, Тифлисъ 20 Октя 1885г.

გოქლუარა

(მოთხრობა.)

(შემდეგი *)

VII

გაიან დაემ, მკვამ მკვალა წარსულის შემოსევით
ისევე ისე გაბრეებაში იყო. გაიანს ვერ მოეკრიფა. ან
ესმოდა, რას ელოდა, რას იღვა და რა უნდოდა. ერთს და
ღიოს ის წამოღვა და განსაკუთრებით სიმძიმე იტანდა. სული
ესეუბოდა, გული მოუსვენსად ტოკავდა და თვით ფიქრით
გი შეგუბებდა და მოძრაობა აღიან ჰქონდა. გული უნებდა
წინადად და ძალა მოკლებულად; ძარჯვები მოსდრებოდა და
თითქოს მოძრაობის თვისება დაკარგა: თვალში სიცოცხლე
აღიან ეტყობოდა და დახრილი უსაგნოდ მიწას მისწერებოდა.

*) ივერია № 8, 1885 წ.

განტყვილი, სიცოცხლეს მოკლებული, გასკეპული იდგა ერთს ალაცს და ქვისგან გამოტყვილს უსულო საგანს დამკვანავსებლად. მხოლოდ ათასში ერთსელ შეტყვიების ურამულს ჭკრძინობდა და აღწავ გათრთოლდებოდა სოლმე.

ერთბაშიად უფრებში ანაღვამ სმაურობა დაუწყო, თითქმის მდინარის მოძრაობის ხეილი არისო და გონება თითქმის გაუნათლა. აშკარად იგრძნო, რომ გულისგან ანაღვამ მწარე და უსიამოვნო დაიძრა, რომელსაც თან და თან სითბობა და მძიმრობა ემატებოდა; მის მოძრაობასთან ერთად მოგონებანი უცხოველდებოდა და გულს გრძნობიერება უბრუნდებოდა. ქალმა ერთბაშიად, ძალხედ ამოისუნთქა, სკრთა და დაბლა დასკებული თვალები ძალდა აიღო, კიდევ წუთი ასეთის გასტყვიებისა და ერთბაშიად შეჭვივლა:

— მაშ დავიდუბე?! ანა, ღვთის მადლმა, ანა, მე მოკვდები და ონისე კი იცოცხლებს!

ამ სიტყვებზედ გაეყავით გამოკარდა გარეთ და განბოდა იჭითკენ, საითკენაც ონისეს წასვლა ეგულებოდა.

ქალი ძაისწრათგოდა შეუყენებლივ, აღშოგოთებული და სასეზედ აღმური გადასდიოდა. თავს შალი გადავანდნოდა და გაშლილი თმები ქარს გაეწეწა.

ხანდისხან ნაწიკეტ-ნაწიკეტად და გადაუბეკლად წამოიძახებდა: ონისე თავს შეაკლავს. ონისე მოკვდება... მე ანაღვამდინდა სიცოცხლე?! და ისე რაგად ამოიკვნიესებდა სოლმე, რომ კაცი იტყოდა: გუდა თან ამოაყოლათ!

რამდენადაც მანკლად დღემდის ცდილიყო, რომ გულ-წრთული სიუკარულის გრძნობა შეუყენებინა, რამდენიც მეტი და სასტიკი მოთმანება დაესკედრებინა გულის მოძრაობისთვის, იმ-

დენად მეტის ძალით, გახმოლებულიყო მის დაუგითსავედ აღ-
ძრული გრძობა. უკველა მევადანუობა მეუვლასი, უკველა
მოაწრება, რომელსაც გრძობის მოძრაობას წინ უყენებდა
გადმოხუთება გაშმაგებულმა წადილმა და თან წარატყვა ქალის
სება.

მეუვლასი რამდენსამე დღის წინად შექმლო კიდევ სატრფოო,
საყვარელი კაცი გაგებრებისა, შექმლო დაერწმუნებისა, რომ
არ უყვარდა, მოხენსებისა ზინდაზინ ეუურებისა იმის ტანჯვისა
და ტკივილისთვის და, თუმცა ეს ყველა ქალისთვის მეტად
მძიმე სატანჯვაა, მეტად მსული ასატანი იყო, მეგრამ ბრძო-
ლიდგან მანც გამაწკვებული გამოსულიყო. ესდა, რომელსაც
ონისეს მოშობდა, რომელსაც სატრფოოსთან განშორების სიმწვავე
იგრძნო — გაქვავებული გული მოუღბა, გონება დამოწხილ-
და გრძობას და სულმა იმასკენ გაბრძოლა, რომელიც ქალის
ანებობის უმთავრესს საგანს შეადგენდა.

ესდა მეუვლა მილად გრძობას დამოწხებოდა, ესდა მზად
იყო ყველასთვის ზინდაზინ, უმიშრად ეთქვა: «მე ვიქებ ონი-
სეს, მასთან შეერთებისა არა მარცხენის, ამატომ რომ მიუვარს,
ნამუსხედაც ვი მეტად მიუვარს!

მეუვლა მზად იყო მთელი თავისი სიჯოცსლე მიერა,
ოღონდაც ვი ეს კაცა დაენასა, სავსია, ერთსულ, მსოლოდ
ერთსულ მოესწრო ეთქვა: «ჩემო ყველა!» და მეტე თუნდა
სული დაუღია.

იქამდის ძლიერად გაშმაგებულყო ეს ქალი, იქამდის
შეპყრო წადილს, რომ სრულს თავ-დავიწყებას მისტემოდა და
სწორედ ამისთვის კერ შესწინა ვილდა მწეესა, რომელიც
იმისკენ მოდიოდა.

უნობი უეურებდა დედა-კაცს, რომელსაც თმა გასწეწოდა, სახე შეშფოდა და გიჟს დამგონავსებოდა.

— აბი ძე! დაიძახე მწუქმსი. — რაი მოსკლავა?... ბენავი, გავიყებულა თუ! წარმოხსოვა შენანებით და დაუმატა: — ძია დეკატკე, თორემ გდეჩედ სადმე გადავარდების და ცოდო ბრალში გამსვეს.

ამ სიტყვებთან ერთად უნობი კაცი მივიდა ქვასთან, ამოეთარა, რომ დედა-კაცს ვერ დაენახა და უფრო გულ-დან-დობილად ხელში ხაკარდნობდა.

თავის საფრთხელს უეურებდა გავვირკებულე მეტყვარე მომავალს ქალსა, რომელიც მისკენ მოასწრავებოდა.

ერთბაშად მწუქმსი შეკრთა და წამოხეხვედა. სახეზედ აშკარად გავვირკება დეტურა.

— აუ!... მუკალაუ არა?... ისაა, ღთის მადლმა! ცოტა სიხუმის შემდეგ წამოიძახა კაცმა და დაუმატა: რაი მოსკლავა?

მწუქმსს ფეხი ეტვალა, გაფითრდა და იქამდის დაიფხრტა, რომ თავის განსრახსკა სრულად გადავიწვდა. გამოვიდა ზირ-დაშირ და ქალსკენ გასწია.

— მუკალაუ, მუკალაუ! რაი მოგსკლავა, ბენავ! შორიდგანვე შესძახა კაცმა.

მაგრამ ქალი მეტად კართული იყო თავის საეუთარის ფიქრით, რომ ან ამ კაცის სიტყუები გაეკონა, ან თითონ ის შეკმნისა და ამისთჟის უსრეს-მიუცემლად გასცდა.

მწუქმსი რამდენჯერმე გადასტა, წავლო ქარისგან გაფრთხლებულს საგულეში სელი და დასტყუილა:

— ქალაუ! რაი მოგსკლავა?

მუკალა შეკრთა, შეტვივლა და შესდგა. მიიხედ-მოახედა, ამღვრეულას თვალებით და ერთბაშად კაცს მოეხვია.

— ბუეიანუ, ბუეიანუ! მითხარ, ღოის მადლსა, რა იქნა?
კაცმა არ იცოდა, რასა ჭკითსავდა.

— ვინა?

— ისა — ისა... აქეთ წამოვიდა... შენა ნახამდი... მიოხარ,
აგრემტ შევეწვას ღომისა!... აჩქარებით და ნაწივეტ-ნაწივეტად
ეუბნებოდა ქალი და მას სიტყვებში მთელა მუღარა გამოი-
თქმობდა.

— აუ, რას სხადი? გამაგებინე სწორედ, ვისა კითხულობ და
გეტყვი! შეუტია კაცმა.

— ონისეს, ბიჭაუ, ონისეს!.. აქეთ წამოვიდა.

— თქვენს ნამგალსა?

— ჭო, ჭო, ბუეიანისი!.. მითხარა, რა იქნა?

— ვნახე. უთხრა კაცმა ზ კიდევ გაკვირვებით შესედა, რადგანაც
ქალისაგან უცხო კაცზედ ამ გვარი კითხვა მთიელს ეუცხოვა.

— რა იქნა, რა?

— ცხორში მადიოდა, ეკეთი ღვინობდა, ღოის მადლმა,
რომ გეგონებოდა ქორწილიდან მოდისო.

ქალი შეგონა, გაფითრდა და ერთ-ბაშად გაჩუმიდა, თათ-
ქოს ცივი წყალი შეასხესო.

— ღვინობდა? რადგენიმე სიჩუმის შემდეგ წინარად, მაგ
რამ გულ-ტკივნეულად იკითხა ქალმა.

— ჭო, ღვინობდა... რანთვი არ იღვინებდა?... ცოლს
იჩთავს.

— ცოლს იჩთავს? კიდევ აჩქარდა ქალი.

— იჩთავს.

მაჟვალა ისეე გაჩუმიდა და ფერმა თამაში დაუწყო. რამ-
დენსამე ხანს ხმა ველარ ამოეღო და ისე გაუჩნებულ იდგა,
რომ სრულიად დამშვიდებული გეჩვენებოდათ. ბოლოს ერთბა-

შედ თვალები აღეგზნო, სასეხედ გაბრუნება დაეტყო და სიან-
ხსლით წამოიძასა:

— სტუეი, სტუეი! ღეთის მადლმა!

კაცი არ მოკლავდა ასეთს უსუსეს და დაიფანტა.

— ბეჩაუ! რას ჯავრებ?... არ ვსტუეი, აგრემც შექაწკა
პირი მისე.

— ახა, ვინ გითხრა, ვინა? ჯერ კიდევ ვერ შეკავებინა ქალს
თავი.

— თავადა... კეთილ დამაზიარო, რომ ციღვან ვარსკლავს
ხამოიყვანსო...

ქალს სიტყვა გაუწედა, პირი გაუშრა და ფერი სრუ-
ლიად წაუვიდა.

— თავად გითხრა? წყნარად წარმითხტკვა იმან და მხოლოდ
მამან მოაგონდა თავშადი გაესწორებინა.

— თავად მითხრა... რა იყო?

— არც-რა! მუკვლამ სრულიად შეიმაგრა თავა და თავშად
კიდევ გაისწორა; შემდეგ ისე რიგად გაბრუნდა, რომ მარგა-
ლიტად გადმოვიდებოდი ორი ცრემლი მოსაუბრისგან დაქვდა.

— უფაღმა ხელა მოემართოს... რასითა ან აქამდე არ
შეირთა?... საჩხო ვარგი აქეს და ქონება. დაუმატა ქალმა წყნ-
არად და დამშვიდებით, მაგრამ ხმაში მანც მწაჭე ნალგვლა დაე-
ტყო და შინისკენ გამობრუნდა.

ბუეია დაეღვენა უკან და ჯერ კიდევ ვერ ახსნა ნახულის
მიწეხები.

— მუკვლაუ! ერთბაშად გაწევიტა სინემე მწეემსა.

— რაი გინდა? უხასუსა ქალმა და ხმაში უკმაყოფილება
დაეტყო.

იმ წუთში სინცხსლეს მისცემდა; ოღონდაც მარტო

დაჩხენილიყო, რომ შეგუბებულის ნაღველისთვის გზა მიეტყ-
და ტირილით გული მოკვერქებინა. იმას ვი ბეუა მოსდევდა და,
როგორც ეტეობოდა, ღაპანაკასაც ავირებდა. ქალს უნდოდა კ-
ვიცო თაგიდგან როგორმე მოეშორებინა, მაგრამ ვერ მოესერ-
ბინა, რადგანაც ბეუა იმათი მწეემსი იყო და ცხეარს უსაჭ-
მოდ ან მოშორდებოდა.

— ღთის მადლსა, მითხარა: წელან რაი მოგსდოდა?

— რაი მომსდოდა? შეუტია მაყვალამ და მწეემსს ხმა ჩა-
წეეატინს.

— ანა, ეგრე გვითსე, ცოტა სინრემის შემდეგ უპასუხა იმან.

— რაში გეკითხების, რაი მომსდოდია? უთხრა ქალმა და სი-
ტყუა გადანბრუნა. — ცხვრიდგან რაისთვი მოსულხარ?

— ჯერი აღარ გვაქვს, მწეემსეხი მშივრები ვისრცებათ.

— რაისთვი ან ჩამოსკედიოთ, ვასი ბრალდია?

— ანა რაი ვიცი? სარქალმა სთქვა, რომ თავად ამოგვიტა-
ნენო და წველასაც ევლანაკის მოვცდიოთ.

— ანა საით ამოგვიტანდიოთ? სასლში ჩემს მეტი არვიანა-
და ცხენი ვი მთაშია გაშვებული... დაფქულიც აღარა გვაქვს,
რაი უნდა გიყოთ?.. მზრუნველობით დაუმატა ქალმა.

— ან ვიცი და პური აღარა გვაქვს.

— სულ აღარა გვაქვსო?

— ეკაი! გადულო ხელი ბეუიამ და დაუმატა: — ნამცენაიც
აღარა გვაქვს.

— მაშ ეხლავე წადი მთაშია და ცხენი ჩამოიყვანე; მეც
ამაღამ წისქვილს მინდს აუგებ და ხვალ გი პურს გამოგაცხობ.

— აგრე, მოკლედ უპასუხა ბიჭმა და მაშინვე გაბრუნდა.

— მოიცა, შინ ჩამოდი, პური შეკამე, დაისვენე და ისე წადი.

— ან მშიან.

— რასთვის არა, რასთვის? შეებრალა მკუქლას, როდესაც წელანდელი მკაცრობა მოაგონდა და დაუკავებით შეჩანება უნდა.

— ესელა ვჭამე.

— მთადამ მამლის ყივილამდის ვერ ჩამოსვალ და მშვიდი მოკედები. თან მანც წაიღე!... წისქვილში მინდის გატანასაც მიშველი.

მწუქმსი დასთანსმდა და ორნივე, ცოტა სიარულის შემდეგ, შინ მივიდნენ. თუქცა მკუქლასთვის მეტისმეტად ძნელი იყო იმ წუთებში არამც თუ მუშაობა, არამედ ხელის განძრევაც კი, მაგრამ მთიელი ქალები აღსრულად შეჩვიან უზირატესი შურადლება საკალდებულო საქმისთვის მიექცია და ამისთვის დაწვევტილის გუფით მოუდგა სრავლის ვეთებს.

ყოველი მოძრაობა, ხელის ყოველი აღება, ტახავის ყოველი აჭნევა აბრახებდა, ანხხლებდა და გუფში მწკავად გაისმოდა, მაგრამ მისი ხელი არ შემდგარა და ტომარა ჩქარად მოსებოდა გადატახებულად სიმინდით.

სადამოსთვის მინდი მზად იყო; ბეკიანს შემწეობით, ქალმა მძიმე ტვირთი ზურგზედ წამოიკიდა და გასწია პატარა წისქვილისკენ, რომელიც იქვე სოფლის მახლობლად იყო აშენებული.

მწუქმსიც გამოემშვიდობა და მამართან იმ მთას, სადაც ცხენებს საზათსულო სამოვარი ჭჭონდათ. დამე თან და თან ახლოვდებოდა და მიწას ბნელს სუდაჩში ხეკვდა. ჭკემოდ ჩეობიდან მზის შუქის ჩაქრობით გასარებული ნისლი წყნარად მოიპარებოდა, თითქოს საგულას უმოწმოდ ხილვას დამობდა; ყელ-მოღერებული გოლიათნი, იდუმალებით საკვებ მინუქში სეტარებას მოელოდნენ.

ამ ხნის განმავლობაში ონისეს მღვოსრუობაც უკეთესი
 ჰარ იყო. განსწავლდა მხეველას დარწმუნებული, რომ გულისადა
 ამოიგლეჯდა ამ ქალის სახეს და, თუ ამას ვერ მოახერხებდა,
 სიკვდილათ მანც მოამოკრებდა ვარძის.

ასეთის რწმუნებით გამოვიდა ონისე და რაკი, ეს გარდა-
 წვეუტალება მიიღო, თითქმის რამოდენსდმე დამშვიდდა.

ონისეს ეკონა, რომ ყველაფერი გათავდა და უკვირდა,
 ასე ადვილად დამლევა თავის გულისა, მხეველას მომხიბლავის
 თვალების გადავიწყება. მტირე სანმა აღმოჩნდა, რომ ეს მღვო-
 შარუბა იყო ძალდატანებითი გრძნობის შეხერება, რომელსაც
 მტირედი შემოსვკვა უნდოდა, რომ სისხლი ისევე ასდულებოდა
 და შეერთების წადილს შეუყენებლად გაებრძოლდა.

ერთსელ ის იჯდა მწყემსებში და ვახშიმას სჭამდა. ყუ-
 ლანი სვეულებისამებრ ოსუჯობდენ, იცინოდენ და მსიარულობ-
 დენ. ონისე, თუმცა ლეზარაკში მონაწილეობას არ იღებდა,
 მანც იმათ არა მოკრდებოდა და განუძებული ყურს უგდებდა.

ერთბაშად მოისმა ფანდურის სჭა და ყველანი განუძდნენ.
 მეფანდურემ ჩაჭკრა, ჩაჭკრა ძალებს, რამდენჯერმე ჩააკენესა. ფან-
 დური და მგლოვიარის გულის დამლონებულად ლექსი დასძახა.

ის ამობდა გრძნობით, სერსიანად და ძლიერს ადვი-
 ლებზედ ხმას სან მედგრად ატრიალებდა, სან შეწუეტამდის
 ასურსტებდა, როგორღაც გულში ჩაბრუნებულს რაოდენსამე ხანს
 აკანკალებდა.

შინაარსი ლექსისა იყო შემდეგი: „ერთი მონადირე მთა-
 ში ჯვარებზედ სანადიროდ წასულყო, ერთს ფიწალურზედ
 გადმოვარდნილიყო და კლდეზედ ბანდურის საბანდათ*.) სა-

*) ბანდელი მთაში სასიარულო ქალამანი, რომელსაც ძირები
 წვრილის ღველითა აქვს დაწნული. თვით ამ ღველებს საბანდს ეძახიან.

მეტი იდებოდა. მონადირე თავის ძალსა სისოკის, რომ სოფელში წავიდა და საკუთრივ, მარტოდ მარტო იმის საყურადღებოდ შეატყობინოს მონადირის გაჭირვება. ძალდი საყურადღებოდ არ ენდობა, თუმცა ვატრონის სიტყვას მანაც ატყობინებს და იმ ქალის გარდა მონადირის დედასთანაც მიიწბენს.

«საყურადღებო ქალი თავის სატროფოვად ამბობს: «თვალშიც დაუდგება, თუ მიაში სძარული ან იცოდება, რაისთვი მიდიოდან?» დედა კი სმა-ამოულებლივ ღოგინს წამოივიდებს და გაფითრებული, მვეთქავის გულთ შეილისკენ გაქანდება.»

«შეიტყობს სოფელიც და მდეკარი მიდის; მათ შორის გაჭირვებაში მყოფის «საყოფელიც მოსსანს». მას გვერდით მადეკარ კოხტა ბიჭი, რომელიც იგრიხება და აზრანტება. ქალმა სშირად გახედავს სოფელს და თვალს ნაუგერენტს. ბოლოს ყელა მაღწევს იმ ალაგს, სადაც კანის გულის შემსარბეული სანასავი იყო. თრიალთ ვლდეკად კანა თავივე გადმოვიდებული იყო. გამოშვერილს ჭაჭხე საბანდი მოსდებოდა და ისღა იმაგრებდა; წუთით წუთს ყველა მოელოდა, რომ საბანდი გაწვდებოდა და კანა სულთ სოცრამდის დაიკარგებოდა. დედან მდგულარება გადმოსდის, მეკდარს დამსგავსება, სული ამოსვლას ღამობს. რბილად უშლის საკებელს და იმედობს. რომ თავის ერთადერთს ნუგეშს ამითი მანაც გადაარჩენს. მოკარდება უმაწვილი ქალი, რომელიც გაჭირვებაში მყოფის უყვარს. გაუშლის მერდინს და შესძახებს:

— «დაიცო, ან გრცხვენის შიშასა?! გაინძერ, საბანდი გაწვდება და მერდინით დაგაჭერ. მონადირეს საყურადღებო რწმუნებას ამდეკარს, ენდობა ქალის სატყვასა, შეინძრება და, გადმოკარდნილი, ტვინ განთხეული, მიწას გაეცნობა. გამოსაღმებასთან ერთად დედან სულა ამოსდება და უმაწვილს ქალს კი ქედ-

ზედ, კოსტა ბიჭთან სელი სელს გადასკეუფს დაინახვენ.

ჩაპკრა უგანასგენელად მეფანდურემ სიმები, ამოიღებდა და დაიძახა:

— თქვენი გამარჯვებისა იყოს!

უკვლას სული გაეკმინდა, განაბუღიყო და მხოლოდ ფანდურის შეწვეტასთან ერთად თავისუფლად ამოსუნთქვა ძლივს მოახერხეს.

— დედისთანა ტუეილია, ღუთის მადლმა! დაიძახა ვიღამაც, სხვებმაც კვერი დაუტრეს და ლაპარაკი გასურდა.

მხოლოდ ონისე იჯდა ისე ისე გაუნძრევლად და სახე მკარვდ შექმუნოდა. ეტუბოდა, მის გულში ამ ლექსებს საჭირო ნაღველი მოეგრძობებოდა და სავაგდასო დუმილით მოეცობა.

კარგა ხანი იჯდა ისე განუძრეული, სმა ამოუღებლად. უკვლანი წავიდ-წამოვიდნენ, მაგრამ ონისე არ გაიხიზა.

— მაშ უღალატა? ბოლოს მწარის ოსკრით წარმოხსთქვა ჭ დაუმატა: — იქნება მეცა მღალატობს და სხვა შეუყარდა?... რაისთვი, რადა? განა ჩემსავით სიყვარული შეუძლიან ვისნე?!... არა, არა ღუთის მადლმა! გულის გასაგმიჩად წარმოხსთქვა და აღგზნებულმა ცენტხმა ორი, მაგრამ მეტად ცხატე ტრემლით თვალთაგან გადმოსწურა.

ონისემ გააპარა სელი, გააკვლო თოფსა, წენარად წამოდგა და იმ წუთიდან ბინაში აღარ მოსულა.

ათასში ერთსულ, კვლად გავარდნილს ნადირსავით თვალს თუ მოჭკრავდა ვინმე, თორემ სალახარავოდ ზომ კვლარ ვინ დაუხლოვდებოდა.

VIII

ონისე სწულად გაგარეულბული, მთებში დადოდა და მკორციელს აღარ ეკარებოდა; ყოველი მისი ფიქრი, ყოველი სურათი დაბადებული აღელვებულის ოცნებისგან, ყოველი ამოსუნთქვა მიუყვალს შეკრებოდა და იქმდის ტკბილი იყო, რომ გარეშე ზიზის მიკარება ცოცხად მიანხდა.

მთელი სიცოცხლე მოხვევისა ამ ქალსედ ფიქრად გადაჭრულიყო და, როგორც მუნწს ეშინიან, რომ მის სიმდიდრეს სხვა ჰიზი არ მიეკაროს, ისე ონისეც განწე გასულიყო და მარტოდ მარტო ხსნიდა გრძობის კიდობანს, მარტოდ მარტო, უმრწმოდ ისეებოდა შიგა.

ყოველთვის, როდესაც კი მოუვლიდა ჟინი მიუყვალს დასაკუთრებისა, ხან გამედგრებულის მრისხანებით, ხან ნიაკსავით ხაზის დაუყვებით შეეხებოდა სატრფოს; გადაჯდებოდა რომელსამე ქედობაზედ და შორს მანძილზედ გამოჩენილს მიდაძოს, ხან განრისხებულის, ხან წყნარის და ედემის საიმოვნება მოდებულის სახით დიდ ხანს გასტყერდა; გასტყერდა ისე, რომ კაცი იტყოდან: ამოწის გამოხატულის სურათების შესწავლაში არისო, ცდილობს მეტის დაკვარებით უკლებლად შთაბეჭდოს ყოველი მათი სეუელი, ყოველი მათი ხაზიო; — მაგრამ ონისე იმ დროს სინამდვილეს ვერა სედაკდა, მასი გონება შორს, შორს გაფრენილიყო და თვალწინ მხოლოდ მიუყვალს სახე, — ხან გულ კეოილს ანგელოზად, ხან გამედგრებულს, უწყალოს მაცდურად ეხვენებოდა.

ბევრჯელ შესვდებოდა სოღმე ისეთი წუთები, როდესაც ოცნება სასუიდელ მოულოდნელად უხეგარო კვლურს წარმო-

უდგენდა; წარმოუდგენდა კეკლუცს ქმნილებას, რომელიც გალი-
მებულ გუფს მსოფლოდ ციურის სიტკებობისათვის-და მომამ-
თავდა. იმ წუთებში თნისე იყო ბედნიერი, სტკებობდა ამ
სანსავით და ღღარ ეცადა სხვა რომელსამე მოაზრებას. მისცე-
მოდა; მის აჩსებაში სხვა გრძნობისთვის ადგილი ღღარა რჩე-
ბოდა; მაგრამ, რამდენადაც წარმოუთქმელს ბედნიერებას ამ
მდგომარეობაში ჰოულობდა, იმდენად მეტის ძლიერებით გუფს
გაღასწავდა ოცნებაში გონების ჩაჩვეა.

მისთვისვე გამოუჩვევლად მეტის მეტად ძლიერი შთა-
ბეჭდვლება მოეხდინა მწუემისის სიმღერას და ამ ღღიდგან სში-
რად თავში გაუჩბუნდა ფიქრი: «იქნება ქმარსადა ღღარატობს
და მეცა?!»

რაკი ამ საგანს შეხებოდა, ეს ფიქრი იქამდის შში-
მეს ღღოდათ დააწვებოდა მთელს მის აჩსებას, რომ ველარ უძ-
ლებდა და მოღუნული, მთლად გასრესილი ბეჩავად, ღღონკ
მოკლებულად გამოიხედებოდა; თითქოს გველი შემოსვევიან,
იდუმელი ძალა ისრე ღღინიდა, გუფს უსოვდა და სისხლსა
სწოვდა.

თუმცა ამ გეარს, ძნელად ასატანელს და გასაძლებს ბრძო-
ლაში იყო, მაგრამ უბედურებას ვერ კიდევ ვერ დაემორჩილე-
ბინა და წუთის დასუსტების შემდეგ ამაყად თავ-აღებული წა-
მოდგებოდა, გაიძარტებოდა წელში და მედგრად წარმოესტკამ-
და: «მაყვალა მიყვარს და ჩემი უნდა იქმნას!» და ამ სიტყუე-
ბი სანდა წარმოუთქმელი ძალა, ძალა შეუყენებელი და შეუდრ-
კენელი.

ამჟამად იყო, რომ მის გრძნობას გაბრძოლების დროს
წინ ვერაფერი გადუდგებოდა; ვერა ვითარცა მოაზრება ვერ შე-

ეყენება და მის მოსპობას, მხოლოდ უელათის მომსახურელი სიკვდილი-და შესძლებდა.

ერთს დღეს ონისეს გუფი მეტის მეტად ჩაჭბურდა, ჩაჭბუნებოდა და ცივს, ვიწრო სამარედ გადაჭქეოდა; ისეც ოდნავის ფეთქით ვისის გამომთქმელს, თითქოს გარს რკინის თალი შემოსჭირებოდა და თან და თან ჭასრავის მობრუნებით ვისის ნებასაც ჯარ აძლევდა. უგუნებოდ შექმნილს გონება ერეოდა, თვალთ უბნულდებოდა და სინისისგან გამშრალი ზირო უნაღველდებოდა. განუწყვეტელმა წადილმა მოქანცა, დასუსტა და მოთმინება გაუწყვიტა. მასუსტებულს სხეულს, მოსვენება დასჭირდა, თვალს ლუფი მოერია და თავისაკე უნებურად მოესუჭა. ის მიეტა რაღაცა უნაგარიშობას, რადესაც ცნობიერებაში ძალა დაკარგა და რაღაცა გვარს გამოუჩვეველობაში ჩაკარდა. მას, მართალია, თვალბო მოესუჭა, მოსვენება ეჭირებოდა და ტუბილი განცხრომა რადენსამე შეეხას მისცემდა; ძილი თუძცა თავს დასტრიალებდა, გარს ესვეოდა, მაგრამ სრულად ვერ დაემორჩილებინა. ის იყო გამოუჩვეველ ბურხანში და ვერც გაეღვიძა, ვერც ძილისათვის მიეტა თავი. ამ მდგომარეობაშია უგუნებლობა და უცნაური თავის მოსაბურსებელი მდგომარეობა არა მოადებოდა. კარგა ხანმა გაიარა ასეთს გამოუჩვეველობაში, რადესაც ბუნებაში თავისი მოითხოვა. მთიელმა იტრნო ოდნავ გუფის რკვასთან ერთად მცირედი თავბრუს ხვევა და ვერ წამოსადგომად წამოიწივა, მაგრამ მასინვე ისეც დაეტა, გადმოიშხლართა და ძილმა ძლივს დასძლია.

ონისეს დაქანან იმ ტუბილის ძილით, რამეღაც შეუძლიან გამოსცადოს ძლიერს, სხეულით კარგად მყოფს, მაგრამ ისეთს კაცსა, რამეღაც მოქანცულა და მის ბუნებას დაკარგულის ძალის აღსადგენად მოსვენება მოუთხოვნია.

დიდიდგან დამანებულს მოსკეეს, მზის გადასრამდის ისე უძინა, რომ ერთის გვერდიდგან მეორესედ ან გადაბრუნებულა, სული ან გაუქნევია. მსაფლად ზირის სახესედ სახდისსან მტმუნვარება დაეტეობოდა სოღბე, შებლი ნაოჭად შეეკროდა და მწარედ ამოგენესსთან ერთად, ტუჩები მოძრაობაში მოჭყვანდა. ეტეობოდა, რომ სიფსისლის დროს აღძრული სურათები გონებაში მტკიცედ ხასჭედოდა და ძილშიაც აღწას შორდებოდა.

წამდენიც ხანი გადაოდა, ზირის სახე წყნარ-წყნარად უმშვიდდებოდა, შებლის ნაოჭი ეშლებოდა და ჭმენა უწყნარდებოდა, თანასწორი უხდებოდა. წუთიც და სახესედ სიამოვნების ბეჭედმა შეუთამაშა; ტუჩებმა ოდნავ გაუღიმა და გულაღმა ამობრუნებულმა მარჯვენა მკლავი თავ-ჭეუშ აშაიდო. მთიულმა კიდევ გაიღიმა, სახე მთლად გაუბრწყინდა და გულთ გადასარსაწა. ეტეობოდა, რომ მის ჩაბნელებულს გულს ნათელი სიავი ჩაშუქებოდა და წვედადით სახეს, სვედანი უფსკრული ნათლად გაეშუქებინა. მეტის მეტი სიტკბობა დაეტეო ონისეს სახესედ, მაგრამ ეტეობოდა, რომ ნაკრძობი მეტად ძლიერი უნდა ყოფილიყო, წადგანაც მან ძილი შეუკრთო და თვალი გაახილებინა. ონისეს სახე ჯერ კიდევ უღიშოდა და აშკარად სჩანდა, რომ სიზმრისგან აღძრული სიტკბობა ჯერ ან განჭრობოდა; თვალების ახილებით აღძრული ნეტარება ან უნდოდა გაეწევიტა; ასე დაწნა რაოდენსამე სახს, მაგრამ მალე თვალები გაახილა, საჩქაროდ ფეხსედ წამოდგა და შებლზედ სულის გადასმით, უკმაყოფილოდ წამოიძინა:

— ტილი! აღარ დამეძინა.

შემდეგ ამოიხსნა წყნარად და იქავ ასლეს ჩამომდინარს,

ანკარა წყაროსთან შირის დასახლანათ და გასურებულის შუბლის
გასაგრილებლად მივიდა.

როდესაც ცივი წყალი სავმოდ ისხნა თავზედ და სასუ-
რედ, სავმოდ გაგრილდა. ჩონის კალთით შეიმშრალა შირი
რამდენჯერმე გადაისვა სეულს თავზედ ხელი, მივიდა მთიდვან
ხამოკორებულს ქვასთან და ჩამოჯდა.

რამდენსამე ხანს მოწყენილი რაღაცა თეატრებს ეძლეოდა
და თავისათვის ჩუმიდ ღაზანკობდა; ბოლოს წენარად, სეკ-
დინად შემდეგა:

«მთაო! გადმიშვი, მადლო»

«რას ნისლი მოგისვკვია?»

«შენს იქით ჩემი საგულაო»

«ცხოს ვისმე ჩაუსვკვია!»

წარმოსთქვა ეს და უგანასკნელს სიტყვებთან ერთად თავ-
ლები ცეცხლად აენოო.

— ცხოს ვისმე?! ერთბაშად წამოიძახა იმან და წამოკარდა.

სასეს აღმური ავარდა, შუბლი შეეკმუნნა და წუთს წი-
ნედ სასიამოვნო, დამშვიდებული სასე გამესებულს ელვას და-
ემსგავსა.

— ანა, ღვთის მადლმა, მსუვალაუ! თუ მე ანა, ცხოსაც
გერ ერგები!... მე ცხოსზედ მეტად მიუყარხარ და საუყუნოდ
ჩემი ხარ.

«ჩონსტომ თქვა: ერთი ანა სჯობს

«ამ ჩემსა მოგონებასა.

«ერთსულ სჯობთ სიკვდილი,

«სულ ბუდამ დაღონებას!»

— სჯობიან, სჯობიან, ღვთის მადლმა! წამოიძახა იმან და
თავ-ქვე დაეშვა.

ის მიდიოდა გაჩქარებული, მგლურად¹⁾ და პირველ სერიოზული გადასდიოდა. სახეზედ დასტუბოდა, რომ რაღაც განზრახვა გადაწყვეტილებად გადაჭტეოდა და მისი გაჩერება, წინ გადადგომა ველარების შექმლა.

ის იყო ცხვირ-წამოწვდილს კვლეს მიღწია, სწორედ იმ ადგილს, სადაც სარტულად შემოსვეოდა და კაცის თვალისთვის იფარებოდა, როდესაც მეორე მხრიდან მომავალი კაცი წინ შემოეყუთა.

— ონისეს გამაჩქრება! შესძახ კაცმა და გაკვირვებით შესუდა, რადგანაც ონისეს პირისასეს აჩუქლობა შეატყუა.

— ბეჟიაუ, შენა? შესდგა ონისეჲ და ძაქსაღმა მგსავრსა, თუმცა გუღში ეა ათას გვარად სწყევლიდა ასე უდროლოთ შეფერსებესათვის.

— საათ გამგზავრებულსან? ჭკითხა ცნობის მოყვარულმა ბეჟიამ.

— აჩსად, მომწყინდა ჩასმე და ნადირობ წამოვედ.

— ოჰო! გაიკვირან ბეჟიამ და მაშინვე დაუმატა: — ვისვის თავი, ვისვის თავი! ²⁾ ღმერთმა ხელი მოგამართოს.

თუმცა ბეჟია ასე ღოცავდა, მაგრამ ჩატიებულს გამომტდელს თვალებზედ კრტუბოდა, რომ ონისეს სიტყვები აჩს სჯეროდა.

— ჭკითკენ რაღად მიდინან? ვერ გასძლო ბემტსუარემ და ჭკითხა.

— გაღმა მთაში ვაპირობ ნადირობას.

1) მთაში ჩქარს სიარელს ეძახიან მგლურსა.

2) სანადიროთ მიმავალს მონადირეს ყველა შემხვედრი ამ სიტყვებს ეუბნება: ხოლო მომავალს: — «გაღალა უფრო, კვლავ უფრო».

— რაისთვი, რაისთვი? აქა სჯობია...

— აქ მწეუმები დადის და ნადირი დამკრთავია.

— ღმერთმა ხელი მოგმაცხოვოს... ნეტა არ შეგსკედროდი მაინცა, — გზა შეგიძალე.

— რაისთვი?... იღბიანა ბიჭი ხარ და შენთან შესკედრა გონები არაა.

— იღბალი მოგცას უფაღმა. უპასუხა ბეჟიამ და გააგრძელა: — უნძრასი რკინის ბეჭედი არა გაქვს?

— რაიო!

— უნძრასი რკინის ბეჭედი, მეთქა.

— რად მინდა?

— აუ, რად მინდა, რაილია?... ვარგია, სემო უველაჟ, ვარგია-

— რაისთვი?

— ჯა გაიხსობ... დიდ შარასკევს მსკედელი ადგობას, სმას არაუის გასტემს; არც არას შესტამს, არც არას დაღეეს, ვერე უსმობედ, უნძრასად დაყრბას ქურბას ნასშირსა, გაადუგებს. გამარსკედს ბეჭედსა და ვინც იმას ატარებს, ველარც მანე, ველარც აუი თოლი უსამს რასმე.

ონისე მოუსვენრად იდგა და მოუთმენელად მოელოდა ამ ანბის ვათავებს, რომელიც აქამდის ათასჯურ გაეგონა.

— მშვიდობით ბეჟიამ! საჩქაროდ უთხრა ონისემ, რა წამს მწეუმსი განუმიდა.

— აუ, ბეზავ! რას მიეჩქარები?... ბატარა ხანს დავისდეთ... მეც დალაღული ვარ და შენც დაისვენებ.

— არ მტალიან, მიგვიანდების.

— ბატარა ხანს, სემო უველაჟ, ბატარა ხანს... ვიდაპარაკებთ რასმე... დრჩისაც გავატარებთ და დავისვენებთ ვიდრეა.

— სად ყოფილხარ, რომ აგრე დაღალულხარ? ჭკითსა ონი-
სემ თავ-მოძახებულს მოსაუბრეს.

— აი აქ ჩამოვსდეთ. გაიმზობ. უჩვენა ქვასედ, რომელიც
იქვე გზის შირზედ ეგდო. — აი ასე... ესლას უკვლას გეტყვი...
ბუყა დაჯდა; ონისემაც მოშორება ეკლარ მოახერხა და
გვერდს მოუჯდა.

— ჯერ, თხები, დასწყობას წმინდამ გიპარებ, თხა სომ
ეშმაკია... კლდეში გასულიყვნენ, იქ დაჩხენილყვენ და განთი-
დისას ჩამოსასრეკად გამგზავნეს... ჩამოველ იქიდგან და გზიურ
შინისკენ გამაგდეს, ჯერ იმდენი აღაჩა გვერდია! ფრხხა-
ლი გბილსედ ამოიჭრა და ცოტა ხანს განუძდა, — ჩაკედი ში-
ნა და ცხენ ტიალად მთაში გაეშვათ სამოვარზედ. ესლას მთაში
მაკდივარ, უნდა ჩამოვიყვანო.

როდესაც ონისემ გაიგო, რომ ბუყა შინიდან მოდიოდა,
ყურები ატყვიტა, რადგანაც იცოდა, რომ ეს კაცი მწყემსად
ეკლას ადგა და შინას იმის სახლს ეძახოდა.

აქამდის მზად იყო ფულით მოეშორებინა თავიდგან,
მაგრამ რა წამს გაიგო, რომ მას მყვალა ენახებოდა, იმისი
ამბის შეტყობინება შეეძლო, მზად იყო მწყემსთან თუნდ შუა
ღამემდის დაჩხენილიყო. მყვალს ონისესთვის დაუფესებელი
ყო, მწყემსს მის სიახლოვეს ესუნთქა, ონისესთვის ამ წუ-
თებში ბუყაც ფას დაუდებელი შექნილიყო.

— რა ღმერთი გაუწყრა, მოუთმენელად იძინდა გულში
ონისე. — ერთი, ერთად ერთი სიტყვა არა სთქვა მყვალასედ.
მაგრამ თითქოს განგებ, ბუყა ამ საგანზედ გაჩუმებულ-
ყო და მყვალას შესასებ ლაპარაკის დაწყობისთვის კრავს
შეჭკროდა.

უბედით გადაქცეული მწყემსი, გაუჩერებლივ რატრატებდა

მოშლილს წიქვილსავითა და ერთად ერთი მარცვალე არ გად-
მოკედო იმ თესლისა, რომელსაც ისე მშვიდად მოკლოდა
ონისე.

— მაშ შენ იყავ? ძლივს მოახერხა მოხვეკე.

— შენა.

— საწყალო, რამდენი უწვალებისაბრ?

— აბა, რაა უფოთ? ბეჩვად უზასუხა ბუიამ. — ჟერ გლესის
გახენა სთქვი და მეტე მოჯამაგირისა!... სადაა ზეესთვის
მოსვენება... შენ ძალზედ დაღალული მიკვად, მანდოდა დაბე-
სვენა, მაგრამ მუყვალს სათრე ვეღარ გაუტეხე.

— მუყვალს? ჭკითხა ონისემ, ოდნავ გაწითლდა ამ ქალის
სასკლის გაგონებაზედ და მღელვარების შესაყენებლად წუნარად
ხმა ამოწმინდა.

— ჭო, მუყვალსა... რაღ გინდა სთქვი და იმისთანა ზეეს
თემში არ ვინაა, ღვთის მადლმა! იმას კაცი სათრს ვერ გაუ-
ტესს.

— შენ იმაზედ როგორღაც ლაპარაკობ! დიმილით, მაგრამ
ცუდვ დაფარულის მღელვარებით ვითომც შეკსუმირა ონისე და
ხმაში განგალი დაეტეო.

— რაისთვი არ ვილაპარაკებ? ღვთის ნიერი ადამიანია...
კაცს იმას არ ეტყვის, რომ თოლ ზეეით წარბი შესრილია გა-
ქვსო... მეტე გული?... სასიათი?!... სწორედ უფლის სათ-
ლუღია...

— მაშ კარგი გულისაა? თან და თან მღელვარება ემატებო-
და მოხვეკს.

— ჭმ, სააგმინა ბუიამ. — კარგი და აკეთი?... კაცი იმის
ჭებას საით იტყვის?... მაგრამ ბეჩავი! სასლში ხელ-მარტოა
და ჟაფა ბერი ვერების.

— ბეკრსა მუშაობს? მზრუნველობით იკითხა მთიულმა.

— ღჷ, ჷო, ჷო! გაიოცა ბეუიამ და ტაში გაჭკრა. — მატის შრომის ამტანის კატის მნახველი არა ვარ!

— ბენავი! ველარ გაძღლო ონისემ და თავ-დავიწეებელი გაყურდდა.

— მა რაი იქნება, შენაი ჭირაიმე! სასლი, დიდი სატსო-რებელი და საქონელი ზალასთ უმრავლესი, თითონ კი მარტო!... გაძღლოა არ უნდა?... გადაუხარა თავი და ისეკ, თითონვე დაუმატა: — უნდა, უნდა, ღვთის მადლმა!... მაგრამ რაი გატახტახებს?? ერთბაშად გაწვიტა ბეუიამ და მოლაზარაკეს მიუბრუნდა.

ონისე შეგროა და თავის შეჩგრება სცადა. გაიგო, რომ ბეუიამ აღელვება შეამჩნია და მყვალას სახელი კი მისთვის შეტისმეტი სიწმინდე იყო, რომ ვისთვისმე სალაზარაკოდ პირში მიეტა.

— არც-რაი... ისე რასმე გამაყურდლა.

— თუ არ გაცდევებს?

— მთანი ციებას რაი ხელი აქვს, მაგრამ მცოვა კი. მოაბუზა ონისე და ნახადი წამოიჭრუჭა.

— იქნება ბარად იყავ სადმე და იქილამ მოგუვა. გადაკვდა ისეკ ბეუია.

— იქნება. მოკლედ უბასუხა ონისემ და მოიწადინა, მყვალას შესასებ, თუ ბეუიას ეჭვა რამ აუღო, სრულად გაეჭარკუბინა.

— მაშ ლამაზიც არის? წყნარად იკითხა და ფრთხილად შესკდა.

— ვინა?... მყვალაი? ციღან მოწუეტილი კარსკვლავია, ღვთის მადლმა.

ამ სიტყვებზედ ონისეს გულმა ისე გაუთამაშა, რომ უოკელის მეტადინუობის წინააღმდეგ, ხმა მაღალი ოხვრის მონათესავე.

ბუყიამ ვიდევ შესუდა და ცნობის-მოყვარეობით ჰკითხს:

— რაი მოგდის?

— ბარად დამტანდა! ფრთხილად ჩაიღიმა იმან და ცოტა სიხუმის შემდეგ, დაუმატა:— მე გი არ მომწონს ეგ თქვენა მათეული და არ ვატი...

— რაიო! იკითხა ბუყიამ გაკვირვებით და გარდისხარხარა:— უცნობოთ თუ არა ხარ?

— რას რატრატებ? ვიდევ მეტის გაკვირვებით დაუწყო ტყერა:— ჭალი ჭკუეანას ატიუებს და ამას გი არ მოსწონს!... გაიკამათა ბუყიამ.

— ჭო და არ მომწონს, რაი?

— აუ! სხვა ველარა მოასყრხარა ბუყიამ და განუგდა.

— ჭმარა არ მოსგლია? გარგა სიხუმის შემდეგ დაიწყო ფრთხილად ონისემ.

— არა... სანაც სანსამთროდ ადგილი ეგულებოდა, მისეს გაუბუგამს და მოუშუშია... ახლა ჭკუით წასულა ბინის დასაჭერად.

— ცოლი სულ მარტოდა?

— სულ.

— ეგეთს ცოლს, თავს მარტოდ რად ანებებს?

— რაი უნდა?... ვაუ კატის ოდნობა შეუძლიან.

— იჭნება, მაგრამ მარტო ჭალი ბუნაია.

— სულ მაგას რომ მოუკდეს და საქმეს აღარ მიხედოს, ისეც არ გამოდგების. მუყაფას ფიჭვი არ უნდა, — იმას კერავინ გააფხავრება. მტკიცედ უპასუხა ბუყიამ და დაუმატა:— აა

ესლან, სულ მარტოდ-მარტო წისკვილში მანდს უდვას.

ამ სიტუეებზედ ონისე გველის ნაკებნსავით წამოვარდა და გაფითრებულს თვალები ცერსლად აწითო.

— რაი სთქვი? გაგრძელებით წარმოსთქვა იმან და მოსაუბრეს მკლავში სული მაგრად მოუჭირა.

ბუეიაც წამოდგა და შეშინებულმა დაფანტვით წამოიძახა:

— რაი ვსთქვი?

— მართალა, რომ მაყალა, მარტოდ მარტო წისკვილში ხრის?... სთქვი, სთქვი, ჩქარა. ონისე ძლივს-ღა სუნთქავდა, ძლივს-ღა ახერხებდა სიტუეებს და ხმა იჭამდის აღეფეობდა, რომ უელში ძლივს-ღა ხრიალებდა. ის ანჯღვედა ბუეიას ანგარიშ-შიუცემელად და დონიერის, მარღვიანის სელებით მკლავებს ამტვრევდა, შედარებით ბევრად უფრო სუსტს მწყემსსა.

— ბუეია გველსავით ივლავნებოდა შიშისა და ტკივილისაგან; სასე უცნაურად ეღმიჭებოდა და არ იცოდა, ონისეს გამედგრება რითი აესხნა.

— მართალს გამბობ, მართალს, ღუთის მადღმა. შესაბრაღის სმით იძახდა მემცხვარე, რომელიც გულში სწეველიდა თავის მოუსვენარს ენას, რომ ამ გაჭირებაში ხაავდო.

— მარტოა, სრულად მარტოდ მარტო?

— მარტოდ მარტო.

— გარგი... გაუშვა ხელი ონისემ და მედგრად ამოიხრია:

— წადი ესლა, წადი და ვინძლო შირსედ კლიტე დაიდო... ეტადე არავისთან წამოგცდეს, რაც აქა ნახე, თორემ ღმერთი იუოს შენი თავდები, შენის რრის თოღის მეტი ვერა გისხნის. რა.

— აუ, ბეჩაო! რაი დაფიტება მინდა?... უთხრა განთავი-

სუფლებით გასარკებულმა ბუეამ.— მაწამც ჩამატყუების, თუ მე ხარტიელმა ჩვენი შესვედრა გაიგოს.

— ახა, მე კი გაგატურთხილე და შენ იცი. არეულად ღაზა. რაეობდა ონისე.

მწვემსმა წამოკრიფა. გუდა-ნაბადი, წამოიკიდა და შორი-ასდოდგან. შესძახა:

— მშვიდობით ონისეკ!... ნუ გეშინიან, ჩემგან ვერაფერს დას ვაიკებს.

ამ სიტყვებით გაბრუნდა, გაიღიმა და თავისუფლად ამო-ისვენებდა; ერთბაშად მოესმა:

— დაცა ბატარაი.

— რაი გინდა? გაუბედავად წარმოსთქვა ბუეამ და შესდგა.

ონისე ჩქარის სიარულთ მიუახლოვდა იმას და ნახევარ-სმად დაუწყო:

— ნამდვილად წისკვილშია?

— წისკვილში.

— ესლაც იქ არის?

— იქა.

— მარტოვია არის?

— მარტო.

— არც არავის მიეღის? დასტკერდა ონისე ისე, თითქოს უნდოდა ბუეას გულის საძირკვლამდის ჩაეღწია.

— არა, ონისეკ, გეფიცები ზევით ღმერთსა და ქვეშ დედამიწას!... ბენაო, მათეააი, განა ეგეთია?

— კარგი, კარგი, მაგრამ რა იცი, რამე იქაა?

— მე თავად მივიყვანე... სათქვავე იმას ეკიდა და შემხრალ-და... მეტი მე გამოვართვი და ნახევარ გზიდან მე მიუტანე.

— მშვიდობით ბუეავ!.. მშვიდობით! საჩქაროდ დაუმა-

ტა ონისემ და უფრო სასაფრსოდ ხვეწნით ვააკრძელა: — ძმობას გაფიცებ... გაფიცებ, რაც ვი საფიცარი გაქვს, დაივიწყე დღეებსდელი საღამო... ვითომ არც ვი გინასივარ, სიტყვა არ გაგიგონია ხემგან...

— ახა, ონისე, ღვთის მადლმა, გამოგიტყდება... წელან რომ გაჯავრებულს მისტუმრებდა, ეველას ეტყობდი, ეველას გაჯავრებინებდა, მაგრამ ეს... ეს ტყვიამც გინასავს ჩემს გულში, თუ გაგტე.

ამ სიტყვებთან ერთად ბუიამ მასწიღამ ტყვია ამოიძრო და გადასცა.

— ონისე მოკვდეს და შენ იცოცხლე! სისარულით წამომასა მთიელმა და თავისი ტყვია სამავიეროდ მასცა.

ამ უბრალოდ, მაგრამ მტვირე ხვეულების შესრულების შემდეგ ორი ძმა გაიყარა, ორი ძმა, რომელიც ველარტ ჭარში და ველარტ ღვინში ერთმანეთს ველარ უღადატებდენ; ერთმანეთისთვის გაჭარკვებაში თავს დასდებდენ, სანამდის ერთმანეთის დალატს შეუდგებოდენ.

წუთს შემდეგ, ცხვირ-გამოწვდილმა კლდემ განაშორა ისინი და ორივენი თავის საგონებულს მუეუნენ.

IX

შუა ღამე იქნებოდა, რომდესაც ონისემ სნოს ხეობის დაღმართს მოაღწია იმ დროს, რომდესაც ზევით მთვარე გავაშვებულაიყო, ქვევით ნისლი შემოტყდილიყო და მთვარის შუჭით განსპეტაკებული თეთრს ბამბასავით გადაშლილი იყო. ონისე ჩამოსცდა დაღმართს და ნისლში გაეხვია. მთვარე აღარა

სხანდა, მიგრამ ბურუსს სსივი მანც აშუქებდა და სსივიმონომ
 ფერს აძლევდა. ჭერი, რაოდენადმე დანოტიოებულნი, ქარს მო-
 ძრობაში მოჭყვანდა და მთიულის გასურებულს შუბლს დაყვ-
 ვებით უაღერესებდა.

ბუნების სურათებს თეთრი ფარდა გადაფარებოდა და გა-
 ცის თვალისთვის დაქმლას სხავით დაშვენებული გოლიათნი.
 ათასშა ერთგან სანაც ვი ნიავი ძალსედ დაჭქროლავდა, თეთ-
 რი საბურველი გაწყდებოდა და მის შუა თითქოს იმ წუთას
 მიწიდვან ამოიწმინდებოდა უზარმაზარი, შავი, თვალ-შუქვდე-
 ნული მთა, რომელიც გარს შემოხვეულს სითეთრება მეტად
 და მეტად სოცნებო ხდებოდა.

სადმე, მალეად აშვირის კლდის წვერზედ გვირგვინად
 მოდგმულნი მნათობნი გაიკამკამებდნენ, გაიბურტამდნენ და დარ-
 ცხენილს პატარსაღსავიო, შირბადეს ჩამოიგდებდნენ. ნისლი
 ხან აიწვედა, თითქოს მიწის მიკრებისა დარცხვენიათ, ხან გაუ-
 მადლარად დაეშვებოდა, თითქოს მინდვრის კვლურთ მიუზიდათ.

ამ ბუნების სურათების მოუსვენარს ცვლილებათა სოცნას
 ჩქარის ნაბიჯით მოაბიჯებდა ონისე და მოუთმენლად გასცქერ-
 და იმ სეობას, რომელიც სან შორს მანძილსედ გამოუჩნდე-
 ბოდა და გულს მეტად აურაცხასებდა, სან ისეკ ნისლში წა-
 ხვეოდა და თითქოს მანქანება თვალ-წინიდვან მოსტარებდა.

აკერ ქარმა დაჭქროლა, ბურუსი შეარყია, შეაღვავა და
 მალე ასეე დარეული ნაგლეჯ-ნაგლეჯად მალა ასწია. ონისეს
 თვალ-წინ გამოუჩნდა სნოს მდინარე, რომელიც ვაკე ადგილას
 წენარად. დამშკადებული მიიკლავებოდა. მის ნაპირებზედ შავად
 მოხანდა აქა-იქ გაბნეული ვარკუნის პატარა წისკვილები, რომ-
 ძელთაც ღამის გამო უზარალო ქვებიდვან ძლივს გამოაჩნებდით.

ონისემ შეჭკრა მათ თვალნი და გულმა ძლიერად ფანცქალა

დაუწყო, ის მიდიოდა განჩაგებულად, რაც კი ძალა და ღონე ჰქონდა, თავს აღარ «სწყალობდა», მაგრამ მას მანძილი მეტად გრძელად ეჩვენებოდა, მოძრაობა მეტად წინარად და ზანძვრად. საგანი მისი მისწრაფებისა იყო ერთი ამ წისკვილთაგანი; მაგრამ, იქ რას მოულოდა, რა დახვდებოდა და რა რიგი გრძნობა აღუძროდა, თითონაც არ იცოდა. მეტად ტებილი იყო წუთი სატრფოუსთან შეერთის მოლოდინისა, მაგრამ, ბედისგან დაჩაგრულს, ვინ იცის, ესლაც რა ეჭოდოდა.

იქნება იმ დროს, როდესაც ასეთი წმინდა და ნათელი შექცევა მისთვის გულის ჩაჭყენოდა, მაჟალს ეს უკმა სსვის დასატკობებლად ამოეჩნია, სხვა გაუბედურებისა და მისთვის გულში საწამლავის ჩასხმით, სხვის ვარდი გადაეშალა?!

მისთვის უნდოდა, უნდოდა როგორც ქალს გათხოვება, როგორც თევზს წყალი, ფრინველს ჭყარი, რომ ჩქარა მიუღწია თავის მკზაჯრობის საგნისთვის, ჩქარა მიასლოებულყოფილ იმ ჰატარა ქალსა, სადაც მისი ედემის ვარდი ღუოდა, სადაც თელემაში მისი გვრიტი ვრთებოდა, მაგრამ იმავე დროს, წარმოუთქმელი შიში გულს ათას ნაწილად უძიძენადა, მუხლთ ეჭრებოდა, ევერებოდა და სასოწარკვეთილებასში ვარდებოდა. რამდენიც მეტს უასლოკდებოდა წისკვილს, იმდენად აღძრული გრძობა უძლიერდებოდა და ატესილს ქარიშხალსაკით გულს აქეთ-იქით აწყევტებდა. დეღავდა მისი სისხლი, დეღავდი აზრი, გონება! დეღავდა სული და გული და ამ მღელვარებასთან მოსდევდა გამედგრებულად ქარიშხალი, რომელიც უწყალოდ სწვავდა და აღძრულს ტეტსლს უძლიერებდა.

აკურ, წისკვილის საჩკმლიდამ შეუქციტ გამოერთა. მთიელს მოხება პირასასეში და შეაკრთო. მისიე შესდგა და ნაწუკეტ-ნაწუკეტად ქშენა დაიწყო. აღარც გული უსკენებდა, აღარც

სულთქმა ატლიდა. რადან შემდგარა, შეშინებულს ღანა-სსავით? ტუვიისა სომ არ ეშინიან, რომელსაც შეძლო მისი სიტუცხლის წაღება? ან იჭნება ბასრის სანჯღლისა, სიტუცხლის ისე ადვილად გამჭრობელისა? თითქოს ონისემ შიშა არ იტოდა?!

არა, ონისეს სიკვდილისა არ ეშინოდა, ონისე პირველ დიმილით დასკდებოდა განსაცდელს, ხარხარით დასკდებოდა იმ თაუ-სედს, რომელიც შებმას გაუბედავდა, მის წინააღმდეგ გამკლავებას მოისურვებდა!... აქ სხვა მაჩუქრი თუო, აქ შესკდებოდა ქალი, შეჭურვილი ისრის მაგიერად, უუყუნა თვალთა კლავრებითა, ქამანდის მაგიერად, მომხიბლელ ბაგეთა დიმილით და თარის მაგიერ შეურყეველი თაუ-შეკავებით, რომელმაც ასე დასცა, დათრგუნა და ძალა მოუსპო, რომელმაც მოსწამლა, მოხიბლა და მოხად გაიხადა.

კარგა ხანი იღვა ონისე და ისე ცაწყასებდა, რომ კბილი კბილს ატეხინებდა. რამდენჯერმე სცადა თუვისა გადადგმა, მაგრამ გაუნძრევლად იმავე ადგილზედ დარჩა. ბოლოს გადასკა შუბლზედ სელი, შემდეგ მისწვდა მკერდსა და ძალზედ მოუჭირა, თითქოს მით აღმოეთებულის სისხლის შეჩერება უნდოდა, ამოიოხრა და გაბედა.

შესდგა თითის წვერებზედ, განაბა სული და წუნარად, სიფრთხილით შუქისკენ გასწია.

ონისე მიიპარებოდა, მიიპარებოდა ისეთის გაფრთხილებით, რეგორც პატრა ბავშვი, რომელიც ჩიტს ეძარება დასაჭერად და ეშინიან მოულოდნელის განძრევით არ შეაკრთო.

კარგა ხანს შემდეგ, ბიჭმა მალწია წისკილის კედელს და სელი მიაშველა, რომ არ წაქცეულიყო, რადგანაც თავს ბრუ დაეხვა და თვალთ დაუხედა.

ონისე მალე მოვიდა გონსა და, თუმცა შუბლი ოთქმის საჩემელთან ქქონდა მიტანილი, მაგრამ შესედა ვერ გაებედა; დაშეებული თვალები ვერ აქმართა, თუმცა მყუადას სასეს ოცნება მაინც ცხოვლად უსატავდა.

ვარცა ტანჯვისა და წვალების შემდეგ, ონისეს მოულოდნელად მოეღრიჯა ვისერი, სასე მიუახლოა საჩემელს და გაწამდა.

მის თვალებს წარმოუდგა მყუადა სრულის თავის მშვენიერებით. შატარა წისკვილში, განალებულს ცეცხლის წინ ქალს გაეშალა ნახადი და ზედ დამჯდარიყო. საგულე-გახსნილს ჰერანგის დილიც გახსნოდა, საყულო ჩამოვარდნოდა და ბროლი-ფიქა-განიერი მკერდი გამოსჩენოდა. უგან დადებულს საფიქვით სასე ტომარაზედ მოღაღუელი თავი მიენდო და წმინდა სასთლისაგან ჩამოსხმულის მსგავსი ყელი გამოსჩენოდა. ღურჯი ძარღვები თეთრისა და ნაზის კანის ქვეშ გველსავით შეხვეოდა და თითქმის იქამდის მჭვირვალე შექმნილიყო, რომ თვით სისხლის მოძრაობაც კი სჩანდა, მოღუღულს თვალებს დარაჯად მოხვეოდა გრძელი და გიშეისავით შავი წარბები; ოდნათ გახსნილს შატარა თხელს ტუჩებს იქადგან ბროლის სითეთრის წყობილი კბილები გამოსჩენოდა. სწორე და მოწყობილი ცხვირის ნუსტოები, რომელთაც ცეცხლი წითლად აშუქებდა, სუნთქვის დროს ოდნავ თრთოდენ; ღვთიური ბეჭედი მის მიმწიდავს და ნაზს სასეს დასდებოდა და ამტვიცებდა რადენსამე სისუსტეს, მოდუნებას, მოქანცულობას.

ქალს სასე გაღიმებული ქქონდა და ზედ რაღაცა სამაქდურე, მომსახლავი ძალა დასთამაშებდა. გიშრის შავი სუჭუჭნი სშირს დალალებათ მნდალს და ჭკვიანს შუბლს გვირგვინად მოსდგომოდა; ოდნავ ბუსუსიანს, ვარცა მყოფს ლოყა-

შედ ერთს ადგილს მოწყობილი სალი სიემაწვილის და სიცოცხლით საესეს ელფერებით შემკობილიყო, ერთი სელი ჩუგდო უბში და გულთან მაგრად მიეტანა, თითქოს მის წვეკას ღამობდა. მეორე—მუსღზედ ჩასტურებოდა და უმტკერო ქალადსავით თეთრის პეჩანგიდგან ძლივს განიჩხეოდა. ცეცხლის შუქზედ ქალი მეტად დაშვენებულიყო და ციურ-საჯოჯოხეთო მძიმეშიდგელობა დასთამაშებდა.

ონისეს აზრებდა მისი ცქეჩა, გონებს ავარკვინებდა, წარმოუთქმელს სატანჯველს აგრძნობინებდა, მაგრამ თავლი ვერ მოეშორებინა. რამდენადაც წედან პირველი შესედა გასჭარებოდა, იმდენად ესლა სასეტარო სურათის თვალის მოშორება უძნელდებოდა; ემაწვილი ბიჭა ჩასჩერებოდა, სოფრებოდა მისის ცქერით და რაღაც აუხსნელს აღტაცებაში შესულს მისი ჭკრეტა თან და თან მეტის ძალით სწყურდებოდა. ქალს არ ეძინა, მაგრამ რაღაც მიღუშვასში ჩაჯანდნილი, ეტუობოდა ტენების თავ-დავიწყებაში შესულიყო. მისი თეჭა თითქოს სახატრელს, დამატებობელს სურათებს შესთამაშებდა და გუნუბის მოძრაობა სასესზედ უაშკარავდებოდა.

ქალი ერთბაშად შეერთა, გახსილა თვალები და აშკარად დაეტყო, რომ ეს შეერთება შეშინებისა არ იყო, რადგანაც მავკლამ სიამოვნებით გაიღიმა, გაიხმოჩა და წინ გადმოცვივნული ნაწნავები უკან კადიყარა. შემდეგ წინარად გადაისვა შუბლზედ სელი და მძიმედ ამოიხსრა.

მის განძრევასთან ერთად, ონისესაც თითქოს გულში რადამაც გაჭკრა, ისიც შეერთა, აღელდა და წარმოუთქმელის ძალით იგრძნო მასთან მიასლოების, შეაფერსების წაღილი.

(შემდეგი იქნება)

ცხრილი.

(მოთხრობა)

I

შემოდგომას!... მზეს მოაკლდა ძალა: იგი ესლა მსო-
ლოდ ჰასიამფიქონდ-ლა ათობს ქვენიერებას. ბუნებასაც და-
ეტყუა მზის მიერ გზის შეცვლა; უძალ ფრინველთ იგრძნეს
იგი ცვალება ბუნებისა; აქვთ გუნდ-გუნდათ მისვლა-მოსვლა;
ტრიალი, მზადება; მიეშურებიან სამშობლო ქვენიისაკენ მის
შესამკობლად და გასახარებლად. ტყე-ველს შეეპარა სასიკვდილო
სენი: ხეებს ფოთოლი გაუყვითლდათ; კელმა მუკანე სავერდი
გაინადა; აქ-იქ ცარცვაც დაუწყო ხეებს ამ დაუნჯობულმა სენ-
მა. ქარიშხალი აესებს ჭერს მოწვეტილი ფოთლებით, რომ-
ლებსაც ათამაშებს, გზროწიალებს ცის სივრცეში. მერე კვლად
შრუნდებიან მიწაზე, და მიწაც ტვირთულობს, როგორც თვისს
სისხლ-ხორცს; ჭელავს, ჯღვობს, მითი ორსულდება და სა-
გაისოდ ჭბადავს ახალს ცხოვრებას, აშენ რასაც სთესავ, არ
გატოცსლდების, თუ არ მოკვდებისა, მართლად უთქვამს ჰავ-
ლე მოციქულს. ნელ-ნელა იცარცვება ბუნება, ცელილობს ფერს,
ინდის ძვირფასს და საამო სამოსელს და იმზადებს გაფხო-
ვილს ტყავს. მინდორი და ველი, კენახი და ჭალა რჩებათ
კატკატებს, ჭილ-უვაკებს, ფოხოლა-უვაკებს და სხვა მტაცებელ

ფრინველებს. ჭკვიძრონი სორობში მოეჭტნენ, იშვიათად-ღა თუ გამოვა სვლივი მსესედ; წიწილა აღარ სადა სხანს. ვაჭ-ვაჭები და ფოხალა-ყვაკები დაფაფრობენ, დაძვრებიან ვაკლის სკებსე, აგროვებენ დარხნილ ვაკლებს, სვრეტენ ნისკარტით და სუსნიან ნიგოზს. ეს-ღა შენათ საზრდოთ.

ყოველი სოფელი ქართლისა ამ დროს წარმოადგენს უსამართლო თივის და ფუხების გროვას. ყველას კარს უდგია თივა, ფუხები, დერეფნის კარს ჩაუხსოროს ხალა-გადაფარებულ ძარი, რომელიც სიმინდით გასილაკებულა. გლეხს ერთი სამუშაო-ღა დარხნია, ყველა სამუშაოზე სასამოგონო და სასაღისო. ეს სამუშაოა — რთველი.

ფრინის ხეობაზე სოფელი ბატონი ყველას უკან ჩამოჩება ხალმე რთველში. საქმე ის არის რომ ხსენებული სოფელი, როგორც სხვა მრავალმა ჩვენს საქართველოში, საკულტო სიოა, ანუ, როგორც სოფლები ეძახიან, საბეროა. ვენახებს გლეხები კულუხის გაუწირლად ვერა ჭკრეფენ. როცა ბატონი გააწერს ვარაუდით თვითოეულს ვენახს კულუხს, მხოლოდ მასშინ შეუშვებენ ხალმე რთველს. მთელი სოფელი მასშინ ვენახებშია მოფენილი.

ამ სოფლის გლეხი გაბრიელ ხარებაშვილი ერთ უმაღლეს გაკეთებულ ოჯახში იყო; განსაკუთრებით მოსაჩვენებელი წარმოადგენდა მთელს სოფელში გაბრიელი: მარტო გაბრიელა იყო ორ ლიტრიანი მოხარვე-კაცი. მის ოჯახში სამოცდა ათი სული ითვლებოდა; ხარი, კამეხი, თხა-ცხვარი, ღორი, ფუტკარი საკმაოდ ბლამად ჭყვანდა. ოჯახი სდუღდა და გადმოდიოდა. ღმერთს თვისი უბე-კალთა გაბრიელას ოჯახზე დაებრტენა. მაგრამ ძმებმა აღარ უაჯეს; რძლებმა ოჯახი უიარა შეაყენეს; ბიძგენ ერთმანერთში, და გაბრიელა იძულებული

ბული იყო, თუმცა ვი ძრეულ უძიამდა, გაჭყრიყო ძმებს და, სინამ სიძულვილი გაძლიერდებოდა, სიამ-ტკბილობით გამოსცლიყო. დანგრძა დიდი ოჯახი გაბრეულას! ესა და უძროსი უცოდო ძმა ცალკე გევიდნენ. მას ოთხი ერთი ერმანურთხედ მომდევნო ვაყები ჭეკდა. უფროსი მათგანი კიდევ ღამისმეორეობდა. ოთხს ვაყს კარდა მის ოჯახში ორე ქალი იყო: მისი ჯვალაბი ეღისაბედა და ქალი ნინო. თუმცა ძმებს გაყვარა, მაგრამ მსნე და სარისტიანი გაბრეული მაინც უკან არ ჩამოარხა; სოფელში მაინც ის ითვლებოდა თაჲ კაცად. თაჲის ნასეკარ დღის კენახს ერთი დღის ნათურსარაც შეუმატა, გააკოს ვახით, გააპატრივა და ესლა იმის ბადალი ზვარი მთელს სოფელში აღარ მოინახებოდა.

აი გაბრეულის კენახში რთველია; ნასეკარი კიდევ მოუგრეთენიათ; კენახში კიუინი და სიარობაა. საწნახელი ვაუსილაკებიათ და ღარში გამოსწვეთს ტკბილი. საწნახელს გადმოტფარებია ასწლოვანი კაკლის ხე; მის ქვეშ (კენსლი ანთია და სადილი მზადდება; იქარობა დაკრიალებულია; მეზობლებას პატარა ბიჭები, რომლებიც მოუწვევია გაბრეულას უძროს ვაყს, ორმოლობას თამაშობენ კაკლებითა. მეორე კენახში სხვა ბავშვების კიუინა ისმის: კვახის თაღარა გაუმართავთ, მისივე გეჭა ღარე და ტკბილს სწურავენ. კაკლის აღმოსავლეთით საუწმედ დობე იყო ტახსნილი; ურემი შებოლაკებული ევლო და ზედ ჩამოკიდებული იყო რემბი.

გაბრეულას კენახში ხალხი ბლობად იყო; ბოლოში მოასმოდა ღორღალი, გაუგებარი, ყრუ ხმაურობა; მის სამ შვილს გოდორი გოდორზე მოჭქონდათ და მარღად სცლიდნენ საწნახელში. ამითი და ნინო ვი საწნახლის ყურის მგდებლად იყო მინემებული, საწნახელთან, თაღარის გვერდით მოკვეთა;

პარი მზისკენ ჰქონდა შექანული და კომპსა ფტქენიდა სორ-
 ცის დასაყრელად; კომპი რომ დაყარა, ჩამოვდა საწნახლის
 შიდად, სულებზე ნასკერობამდე გაიკეთა შავი თათმანი და წინ-
 დას დაუწყო ქოჩნა. ნინო იქნებოდა სუთმეტ-თექვსმეტის
 წლისა, გავსილი სისხლ-სორცით, გაფუფუნებული, სასე გავ-
 სუბული და გზადრული, როგორც სუთმეტის დღის მთვარე.
 მის ფარეო და შემოკვალელებს შუბლზე ისატებოდა სიამა-
 ყე და გამბედაობა. ტანთ სუფთად ეტვა; თავზე ნასკერობამდე
 მოშლით ესკია წითელი, თეთრ-ფეითელ ყვავილებიანი თავშალი,
 რისგამოც შუბლი გამოსტკველცოდა და მზის სსივებზე უკა-
 ვახებდა; ოთხი მსხვილი, მაკრამ მოკლე, ინიო ნალები ნაწნა-
 ვი ირსეოდა ბეჭებზედ და აქლანალებდნენ თვალ-ღვრისწი-
 ლას, რომელიც კეფასთან ჰქონდა შებმული; გრძელი, შავი და
 მშვილდიკით დაჭიმული წარბები ღაწვებზე გადმოჰყენიყვნენ და
 მათს თეთრ-წითელ ფერში ციმციმებდნენ. რაღაც მადლი, მშვი-
 დობა ჰქონოდა მის დინჯ, დაფიქრებულს და დონიერს სა-
 ხეზე. ყურძენს ვრახანა დასვეკიყო. ფინია, რომელიც ნინოს
 ფერსთით უწვა, მალი-მალ წამოუსტებოდა, შეიბერტედა ყუ-
 რებს, საუკავუნებდა ვრახანას და ისეე წაყოფდა ფეხებს შუა
 ცხვირს. ვრახანა სშირად მიუბზუფლებდა ნინოს მიტყუზულს
 ტუჩებს; ისიც უჭმეკდა, მაკრამ ბურია-ბზუელა მეტის ალურსით
 და ტრიალით ელამუნებოდა ორს უმანკო მოწს, რომ
 დაჰკონებოდა და გამოესურტნა მათგან დამატებობელი ნექ-
 ტარი.

გაბრეღას ვენასის აღმოსავლეთით იწეობოდა სასამინ-
 დეები და ჭალა-მინდორი. ზედ ამ ვენახის ვკარდზე ერთს
 ახალგაზდა, შეღერებულს, ესე ოცდა ერთს თუ ოცდა ორის
 წლის ბიჭს თხა-მცხვარი მოკრეკნა სამოკრად. დაფიქრებულს

საქმეში გართული ნინო რამდენჯერმე ახედეს თხეობა, რომლებიც ღობეზე ასულს სვიას ჰკორტნიდენ. ამათი მწუემსა, გიორგი რაზმასკე, მეორე ოჯახის შვილად ითვლებოდა გაბრიელას შემდეგ. ზოგნი ჯიდევ ამჯობისებდენ. გიორგი პატარაობითვე მშობლებმა თხა-მცხვარს მიაჩემეს; სხვა სამუშაო არც-კი ესერსებოდა. გიორგი თავმომწონე ბიჭი იყო; ძალიან კონსტად იტვამდა ტანისამოსს, რომ სოფლის გოგოებს მოსწონებოდა: თუთარი, შავ ჩაფარებში შემოკრებული ჩოხა, ნაბდის ქუდი, წითელ დოშლუდიანი პერანგი, სუფთა, ბატოფესურად ამოსხმული ქალამნები, რომლებსედაც ჩაქვიებული ჰქონდა აბრეშუმიის ჩახსაკრავი; მხარ-ილლივ გადაკრული ყომრალი ყაზახასი; წელს შემოკრული, სუფთად გახდილი, მოწმენდილი, დაჭრელებული ხალთას გუდა, რომელსაც ჩამოვიდებული ჰქონდა ბატის ფეხის სამაჩილე და მათაჩა უფრო საკონსტად ჰქონდა, ვიდრე საგძლის შესახასად; თქობზე მოჭრეული ხანჯალი მუდამ შემობრუნებით ეგოდა,—აი ესენი შეადგენდენ მწუემსის სამკაულს. გიორგი სასითაც დასაწუნი არ იყო. მუდამ გარედ ყოფნით სასე მზისგან თუმცა აღანძული ჰქონდა, მაგრამ ღაზათს არ იყო მოკლებული; მისი მარბენალი, ძალხაზი თვალები შლიდნენ სასის აღანძულობას და ეშხით და მარლით ავსებდენ. ტანთ საცმელი და გარეგანი სასის გამომეტეელება გიორგის სასის გაბედულობის და თაგანწირულობის ბეჭედს ასვამდა. ღოყები შემოსოდა წვერით, ულკაშის ადგილი კი ახლად აყვავებულყო. მოსწეინდა მწუემსს სასიმიდანში წოლა და იფიქრა კენასში გადასვლა საცვრეკლად. ერთი კენასილამ გაბრიელას კენასში გამოვიდა. რამდენიმე კუფხალი კიდევ მოიმცურია, გაისველა პირი და ამასობაში საწნახელს დაუპირდაპირდა. გაბრიელას ნინო გიორგის ბეკრეულ კენასა,

მაგრამ გავერით; არ დასტურებია. ესღა სრულიად მოულოდ-
ნელად, ვენახ-ვენახს, მოადგა საწნასკელს. ნინოს სასემ, რომ-
გორც ღრუბლივით გამოსულმა მთვარემ, შეანათა ვაზებში და
გიორგის მკერდს სსივი შეადგა. ეს სახე ეუცხოვს და ქვანახ-
რავივით შეფერხდა, გამელა სული. ყურძნის გუფსაღს ძიძიუდ,
თვითთ მარცვლობით დაუწყო ტამა; ფეს-აეკრებით წამოდგა წინ;
ბრწყინვადე სასეს დაუხლოვდა. გიორგი გაოცებამ აიტაცა:
თავის გახენაში კერ წარმოიდგენდა, თუ შეღერებულნი ნინო
ის ნინო იყო, რომელიც წინად უნასავს. ნინოს სასემ მისი
გული მიიზიდა ადამატის ქვასავით; გული აუტოვს; სული
აღუშოვოთა; სუნთქვა გაუძნელდა; გულისთქმანი აღემწა; რც-
ხება აუფროთოვანდა; თვალები დაუწელიანდნენ; მიმოივლო თვალში
ხელი და მოისრისა, მაგრამ ნინოს სასით ნატყორცმა სსივმა
გვალად მელნის ტბით აუვსო. კოსტა გიორგის ანაზდეულად
გაურბინა თავში ნინოს ცოლად შეერთვის აზრმა. მიმოავლო
თვის ცხოვრებას ფიქრი, გამოხრმა, დარწმუნდა, რომ ვერა-
ფერი დაბრკოლებს კერ დაუდგება წინ: აოჯახსაშვილი ვარ;
მეტ თავად არა მიძავს რა, რად დამიწუნებენა, იფიქრა.

— ოღ, შე დასაქავეო! რამდენჯერ ამივსაა შენთვის
წყაროზე წელის გოვა! სად იყო მაშინ ეგ შენი მადლიანი სა-
სე! წაიხმეგუნა გიორგიმ და გადასწვიტა საწნასკელთან გასუ-
ლიყო, მაგრამ ერთობ ფრთხილობდა, რომ მისი გასვლა ქალს
არ შეეძინა. წამოიწია წინ; ვაზის ტოტი, რომელიც ხელში
შეიჩა რცხების ყამს, წინ წამოწევისას, გამოიწია და შალხედ
დააფარათხუნა. ფინა წამოვარდა და ევთად გადაიქცა. ნინო
წამოდგა და ჯეირანვიით გასტემა ტახი. იგი სახტად დარჩა,
მონკენებად მიიღო მწყემსი, რომელიც მის წინ თითქო მიწი-

დან ამოძვრათ. ნინომ სწრაფად მოაკლათ თავშადს სული, გადმოიწია შუბლზე და წვერებით ჰინი გაიკრა.

— გინა სარ?... ჩვენები ქვეით არიან... ამას მეტი გელარს მოასკრის რა, მიიღ-მოიღო თავი, უნდოდა გასტლიყო, მაგრამ მისგან ჯერედ უნებობა ძალამ შეაყენა; მხარი მიიქცა და კერძზე და წინდას დაუწო ქსოვა. გიორგი აღელდა, გულის ბაგა-ბუგი ესმოდა, ენა აღარ ემოწნილებოდა და ნერწყვის ულახვით წარმოხსთქვა.

— განა ვერ მიტოვებ? ნუ გეჩივება, გიორგი ვარ... მწარის დიმილით განაგრძო რამდენჯერ ამივისა მწვემსა. — შენთვის წყალი... მასსოვს, მე იქ თსა-მცხვარი მეუარა სოღმე, ი წყაროსთან, ჰანტის ქვეშ... რა ბეკრი უფრძენი დაგრძენიათ... სამ მტევნადვე მომიტვირთ.

ნინომ გვერდზე გასვდა გიორგის და ესლათ უფრო გარკვევით გააჩნია იგი, რომელმაც ამ უმად ნობასზე ცალ-ილივ ღაბჯენილიყო და თვისი სუდ შემოეკლესა. ამისთანა სურათი მოხდენილის, კოხტა ბიჭისა, რომელმაც მას სარბი თვალებით მისხერებოდა, თითქოს ჭსურს სულში ჩაუძვრესო, ჯერ არ ენასა ნინოს. ამ სურათმა მას ტანი გაუეღვარა, თვალნი დაუხერხესა. მეტი ერთად ყოფნა არ შეიძლებოდა: ნინო ქვების ქნ წავიდა; გიორგიმ მარდად მოაკლათ მარგიფს სული, მარადენსავით გადაფრინდა თსებთან და თინას თაფსურა ტუფილად შექრა. იქვე ასლას წამოწვა და გულის ქშენით სლამურას მიმართა ახლის დარდების გასაქარებულად.

II

მზე საშუადღოზე გაიმართა. გლეხის სამსრობაა. მუკ-
თვლებმა კრეფას აუშვეს; ხარხარით და ბასით წამოვიდნენ.
გაბრიელს რთველში, სსკათა შორის, თავის მუხობელი აზ-
ნაური დარისპან გველესიანიც მოწვეული ჰყვანდა სადილად.

— ნათლია დარისპან, მგონი სადილი დაგიგვიანეთ... ძან
გვერტენით კრეფაში.

— რას ჰქვია დავიანება; ახი დროა... წრეულს კარგი
რთვლობაა. მოგივა, გაბრიელ, ერთი სამოც-ოთხმოცი გოკა?

— წელს მიაჭრის ოთხმოცამდე, მაგრამ ძალიან გულუხვი
ვი დამაწერეს: ოცი გოკა, თქვენა რისსვა არა მაქვს.

— ნუ მეტყვი, გაბრიელ!

— ე ყურძნის წვენის ზედშის მადლმა და ზი მზი თვალი
არ გამიწერება... ოცი გოკა, ნათლი, ხუმრობა საქმე არ არის.

— რას იზამს ადამიანი, ჩაუჭია ლაპარაკში გაბრიელის ჯა-
ლაბი ელისაბედი, სამართალიც ხელში აქვთ და კანონიცა. კი-
დე კარგი, თუ მაგას დაგვაჭერეს. წელს კიდე ამხდური გვაქვს;
იქნება მოცდენილიყო.

— ნუ წუწუნებ, ჩემო ელისაბედ, ღმერთი მოწყალება, გული
ნუ შეგიშინდება, საცა არა იქნება რა, არცა რა დაიღვრებაო,
ნათქვამია. მე კიდე, ღვთისა და ქვეყნის წყალობით, მაქვს;
ღმერთს მოუცია ერთი ორი ლუკმა პური; მაგრამ ვინც ხელ-
მოკლება, სანადვლი ის არის... რაც უნდა იყოს, ნათლია და-
რისპან, შენი სისხლ-ხორცია, შენი მუხობელი, გული აგეტი-
რება, რო ხელ-მოკლეობით, ღონე არა აქვს გაისტუმროს ან

მტერი და ან მოუვარე. სათქმელი კი არ არის, მაგრამ სიტუაციაში მოიტანა, თუ შექმნილია, არავინ უბრალოდ არ დამინაგურინებია, სული წამიწვდენია.

— ავი იმიტომ დაგიმადლებენ ხოლმე... ვინ გიხედავს მერე, სთქვა ელვისაბედმა და გვერდზედ მიიგრისა სიკაპასით ცხვირი.

— ღმერთი ხომ ხედავს, მე ისიც მუყოფა.

— ღმერთმა კი ნუ მოგაკლავს და ავი იმიტომ გაქვს სახლში დოვლათი. ლაპარაკის დროს თან სუფრას შემოუსხდნენ.

— ე ჩვენებური ხალხი, ღმერთმანი, ძან თავაქალი ხალხია, ე ღვინის ხელი რო არ იციან; ალაგას ვენახები კარგია, მაგრამ აქაური ღვინო გაზაფხულს ვერ გაატანს. აი ე. შენი ღვინო კი, ღვთის წინაშე, ძან შენასულა, სთქვა დარისპანმა.

— ჩვენი ხალხი, შენი ჭირამე, უფრო ხვანას მისდევს; ჩვენ აგრე რიგად ვენახს არა ვმუშაობთ. იმდენი ღონე აღარ არი, შენი კენესამე, დარისპან, რო სუ ბოლომდე გაკაწვდინოთ. მინდოროთ, მინდორო—ჭეი!—სახნავ-სათესი ილეკს ჩვენ ღონესა, სთქვა ერთმა გლეხთაგანმა, გაბრიელის სტუმარმა.

— მერე რა? ჩვენი მინდორო უწყევია; თუ ბლომად არ მოხან, თავს არ მოდის: გოლვას რო დაგიჭერს, უნდა მოაგროვო რამე, თუ არა. ჭი! გაგინარან, წვიმიან წელიწადში აქ ძნები გადიჭიმება ხოლმე! ჰურადაც გვეოფნის ხოლმე და ღვინოთაც... ღვინო რა, იმდენი ხო მოგედის, რო ალება კაკატარებინოს, ჩაერთია ლაპარაკში მეორე გლეხი.

— მე თქვენ მოგახსენო, ე ხეობის სერები, რო სარწუვი იყო, ჩვენ საქართველოში ამას ადგილი არ ეძვობინებოდა.

— შენ ის სთქვა, გაბრიელ, რომა თარხანი მამულები იყოს, რომა...

— სნე! გააწყვეტინეს დარისზანს ერთმად უგელა გლესებმა, ეგ სომ ვოკზით ზიარება ექნებოდა. მასინ აზნაურებს სულ უკან ჩამოკურდით. მაგას ვინ გვადიხსებს... ღმერთმანი, ზაწყენად ვი არ მოგასსენებთ, ამ აზნაურებს არათუერი არ აწუსებთ და რად არიან ისე ნათ გაძოღულები.

— ამიტომ, ჩემო ზურაბო, რომა არ მუშაობენ, არათუერსა ვადრულდენ. მე და შენც რომ სუ მუშით ვაკეთოთ ჩვენი საქმეები, სიღარიბეს ვერ ამოუვიდოდით. აი ე დარისზანი, ჰირსათუერისად არ მოგასსენებ, თვითონ რომ არ ირჯებოდეს, ლუგმა ექმნება სახლში გამწყდარი... რასაც მაგათი ჯალაბი, ჩვენი სვინა, ქალებში საოსტატოს აიღებს, ის სსვას კადეკ, გაისუმრას გაბრიელმა და სიცილით გარდასკდა დარისზანსა.

— ერი ჭაა! გაბრიელ, ეგ ვერ მოგივიდა. შენ ნინოში არას ავიღებთ, ნუ გედარდება. ჩემი შემოსაწყვარი ეგ იყოს ნინოს ქორწილში: საოსტატოს არ გამოგართმევეთ.

— მე რაზე გამომართმევე, სიმემ იტეს თავში, სთქვა ელისაბედმა.

— მაინც გული დაგეწვის.

— ჭა, შეილო ნინო! შენ ქორწილშიაც ვი ჩაკვრავთ.

— უყურე ჯამის ტრიალსა...

გიორგის ესმოდა ეს ლაზარაკი. ერთსა და იმავე დროს გიორგისაც და ნინოსაც გულში ცუცხლის ალი ენოთ, რომ დესაც ქორწილს შეესნენ. გიორგიმ მსოლოდ აქ შესწევითა საღამური, რადგან გულმა ცემას უსშირა. ნინოს თერი შეუერთა და კაკალ ქვეშ დაიწყო ბროტალი, რომ არავის შეემხნია სახის ცვლილება.

— ააგროკე, ააგროკე, შვილო, ეაკალი და სანაშნობო ჩუბ-
ჩხელა გააკეთე... სიტსვილია, ააა, ე მემცხვარეს ერთი ყანწი
ღვინო მიაწოდე.

— რომელია? იგიოხეს.

— გიორგია რაზმადიანთი, უთხრა თავხადუნულმა და ვითომ
კაკლის გროვებსში გართულმა ნინომ.

— ვაი შენ ჩემო თავო! რჯასიშვილია, გადასძისე, გადმო-
ვიდეს, ეს როგორ მოგვივიდა, ელისაბედ. ნინოს იამა; სწრა-
ფად გაქანდა ღობისაკენ და ჭეშტა დაიწყო, მაგრამ ელისაბედ-
მა სიტყვა მოასწრო.

— აქეთ მოდექ, გოგო, რა შენი საქმეა... შენც რომ ეკ-
არ დასაქმო, ველაჩა ვინ იზოვნე? ყმაწვილი, შეღერებული გო-
გო ვაყვანთან რა მისაგზავნია... ადე, ჰეტრე, და შენ დაუ-
ძისე.

— ცუცსლი და აბედი სო არ არის, რომ მოვიდოს.

— უარესიც არის.

— მე ვი, ღვთის წინაშე, ჩემი ელისაბედი ენასე თუ არა,
მეშინვე გული შემივარდა, გაისუძრა გაბრეულმა.

«ჩუბრდს რა უნდა და დამე ბნელიო», სთქვა გიორგი
რაზმადემ გულში, შემოვიდა კაკალ ქვეშ და სალამი მისცა;
დაჯდომამდე ერთი ყანწი გამოაცლევინეს. გაბრეულმა უმცროსე-
ბი წამოარეგა და ყურძნის საკრეფად გაგზავნა, თვითონ კი
გაბეეს ბაასი.

— შვილო ნინო, აბა ვაი ყურძენი აგვირჩიე, სუფრის ლა-
შათია... შენც მოდი და ე დედანშენთან დაჯექ, ჰურის ლუგმა
აილე და მერე ჩაეშველე საკრებად, ახლა ჩვენი რიგია ყარუ-
ღობისა.

ელისაბედს ქალის იქ დაჯდომას არ ექაშნივას, მაგრამ აღარ

აუსიერდა. ნინომ თავშალი გაისწორა; ფართო, სპეტაკი შუბლი გამოიჩინა. გიორგის გულში ტუცხლი დაენტო. ცალი ხელი ხანჯალზე დაუჭინა, ცალით მალმალ ქუდს ისწორებდა და ულკაშის გინგლს იგრესავდა, თუმცა ღა საგრესათ არ იყო მოყრილი. გონება აერია; აზრი აზრს ვერ მიუყენა, რომ გადაწვევითა რამე. თავში მხოლოდ ნინოს სახე უტრიალებდა. ღვინომ თანდითან შეუკეთა; ამან დაბურული, დარეტიანებული თავი გაუბრწინა, აზრები გაურკვევია, ენა აუსხსნა. ახლა კი გადასწვევითა: რაც უნდა დაბრკოლება დაუხვდეს, არ შედრკეს, არ შეეპუოს. ნინო ამ დღიდან მის გულში დაინიშნა; გიორგის გულში პირველად და პირველი აღბეჭდილება მოახდინა; პირველად ნინოს სახე დაიხატა გიორგის უძანკობის სადგურში.

— მე ისევ იქა ვარ, დაიწყო გაბრელებმა, რომ თუ გლეხის სახლში რაკდენიმე კაცი ტრიალებს, იმას არა უშავს. აი ეხლა, თუნდა, ჩემი სახლი ავიღოთ; გუთნული ხო შინა მუავს; მე შინა ვტრიალებ: ურემს და გუთანს ვაკეთებ; ვენასში ვტრიალებ, ვასუფთავებ, ვფურჩნნი; ჩემი ძმა სიმინდებს უგდებს უფრსა; გუთნი დედად ჩემს, საგუთარს გუთანს სხვა მისდევს, მაგრამ ე ჩემი უფროსი ვაჟი ღამის მესრედ. დასდევს გუთნულს, ორიც დღისი მესრედ, გუთნის დედას, უხარო კაცია, რვა დღისას უხნავო; მეორე ღამი მესრეს, ისიც უხარო კაცია, ეჭვსი დღისასა — ეს ანიულობას, — დანარჩენი ჩვენია. ახლა გაზაფხულისა, ახლა კიდე შემოდგომისა იანგარიშე. ესე ხალხმრავლად რომ არა ვუოფიდიუაუით, სიღარიბეს თავს ვერ ავართმევდით, მამული რომ უნი საგუთრება იყოს, მაშინ ხალხს არა უშავს რა... აი ეხლა რაც მე საბურღო მამული მიჭირავს, რომ ჩემ საგუთრებად შევიძინო, მაგდენს აღარ გამოკვიდე

ბოდი, ამდენს აღარ მოკხსამდი. რასაც ესლა ღაღას კიდე, ის შინ დარჩებოდა... ესლა თქვენა, ე კეთილშობილებს, მამული გაქვთ და თქვენ ვი არა ხნავთ. ვისაც ისე ბეკრი აქვს, რომ ბეკრი ღაღა შეუვა, კიდეც ჭო, მაგრამ მაგარი ის არი, რომ ვისაც ცოტა აქვს, ისიც დიდი მემამულის ყაიდაზე მიდის. რათა, ძმაო, რა გაგიფუჭდება, რომ გუთანს მისდომ.

— სულ მართლს ამბობ, ჩემო გაბრიელ, უთხრა დარის-
ზანმა, ჩვენ გერე დაჭიკუფუფავით თავიდანვე. უწინ სულ სსვის
ხელით ვაკეთებდით და ესლა გვეროთილება. ავი ვინც თვითონ
იჩვენა, ცხოვრებაც აქვს. ესლა თანდითან ვი ეჩვენებან, რაკი
მეტე ღონე აღარ დარჩენიათ... ჩვენი ვანი სწავლაში იღუპება.
ვი ესლა მე: ვიუავ, ვიუავ სკოლაში და გამოველ, გერ გავათა-
ვე; გიდეკ ვარვი რომ სოფელური მუშაობა შეგქელ. აგერ ჩემი
შვილიც გამოავდეს, რაც ისწავლა, ის ფუჭია, არც შინაური
საქმე ეხერხება. დღე ერთია და ჩსუბი ათასი. ის ყუას არ
მივდებს და სამტრედავოდ დადის ამ ტეტსლის კიდეცა მუშაო-
ბის დროს. მე ვი ვერ მიბედავს და თქვენ ნათლი დედას ვი
ჩასცივებია, ცოლი შემართეთო. ახა, რა უნდა იყოს, მე უნდა
დამაწვეს... ესლა მოვიფიქრე, მელიციაში ჩაკაწერინო. შინ
ტდებას და ნაცარქექიანობას გარედ გავიდეს, და თუნდ მოკვდეს
და თუნდ ვაცად იქნეს.

— ჭეი! რა ტუდი დრო შეგვექმნა და! უსწავლელი კეთილ-
შობილი ერთს მანყულად არა ღირს.

— ისეთს სკოლაში რომ მიმეცა, რომა ე მამულის ხელი
მაინც ესწავლა...

— აიბე, მაგითანა სკოლაც არი, განა? აი დიდება შენთვის
ღმერთო, რა საღმასტერი საღსნი გახდა ქვეყანაზე! გვ ვი ვა

ამბავია, მაგრამ ე ჩვენ რა არ გვისწავლია, გაწვევებინა ზუ-
რახამ.

— მა დედი მუცლიდამ დაგევა აი! უთხრა ლეინისგან გა-
თამამებულმა გიორგიმ. რატომ მე არ ვიცი ვენასის მუშაობა,
გუთნის აკება, ურმის დასხნა? იმიტომ რომ არ მისწავლია.

— ეგერტ ვია, მე და ჩემმა სიყვებ, მა რა არის, თუ არა
ვსწავლობთ.

— ყველაფერი სწავლით არის, სთქვა გამოცდილმა ვაბ-
რეილმა.

— მეტი ი სკოლაში იმას ვი არ ასწავლიან, რა ე უწყვა
მამულში გოლეის დროს კარგი უნა მოიყვანონ, სთქვა ზუ-
რახამ.

— ასლა ვი დათვრა ჩვენი ზურახანი, გაისუმრა გიორგიმ.

— გოლეის წამალი წყალია, უთხრა დარისხანმა.

— მაგითი გეჯობიან ჩვენ სარწყავის ხალხი, თორემ ჩვენი
მამული რქორა, რქორა.

— უწინ თურმე სარწყავი ყოფილა, ჩვენი ხალხების მინ-
დორი.

— კაცო, განა არ ეტყობა ი ხარული, ხაკედლარზე რუს
კვალე გასდევს; ადვილი გადმოსაგდება, რა კაცმა მოინდო-
მოს.

— უწინ რა გამოუყვანია, ჩემო ზურახო, თამარ მეფეს
გამოუყვანია; ესლა, მე შენ გითხრა, თეთრუხანთ ოთარა ვა-
მოიყვანს. რა გაჭირება იყოს, კაცი კაცს თავს ვერ მოუყრი.

— ნწა, არა, ვაბრეულ, მეფე ერეკლეს გამოუყვანილიაო...
ჰაჰა! ი მეფე ერეკლე ვი არა ყოფილა ერთი კაცი კაცი თუ-
ერთხელ თურმე, ე ჩვენი საყდრის გალავანში, მოასწორეს ლე-
კებმა. მოკარდა თურმე ი წყვი ბელადი გალავანზე, წამო-

ეულეულავდა და ისეღება, მერე თურმე შემოურბინა, უნდა კარი
კპოვნა. წამოურსტა თურმე ვრეკლე მეფე, გაიულო სმალს სელი,
შემოურქნია ი გალანის პირად და ეგუდიკით მოთლილი ბელა-
დის თავი, თურმე ნუ იტყვი, ზედ სუფრასე კი გადმოურ-
გორდათ.

— თურმე პატარა კაცი კი ყოფილა ის დაჯოტვილი, სთქვა
დაჩისპანმა.

— იმი გამქნის ჭირიბე, იმი! პატარა ყოფილა, მაგრამ
უნარანი.

— ერთხელ თურმე, დაიწყო ისეკ ზურაბამ, ე სკენი ცისი-
დამ გავიდა და მძუკალი აღარ გაუშვა მტრისა, ისე თურმე გა-
აკლო მუსრი. ჯარს თურმე სუ ფრენით წაიყვანდა... ესლა,
შეილოსა, უანგიანი დანაც კი აღარა ვის მოგვეძუება მთელ
კლესობაში: ე გიორგას თუ აქვს იარაღი... ეეჰ! ამოიბონა
მოხსურმა ზურაბამ, სალსიც უწინა ყოფილა და ქუდიც იმასთა
სურვიათ. ესლა სუ დაქალაჩუნავდა სალსი, სუ!

— შენ აგრე გგონია, ჩემო ზურაბ. დაჩისპანის მსგემ, თქვენ
არ დაგიფიცავთ, რა შენ ქართულ კაცს არ იცნობ: უწინ
ისეთი დრო იყო, რამ უფრო მტერთანა ჰქონდა საქმე,
ესლა მტერი აღარ არის და შრომასთანა გვაქვს საქმე. მტერი
ნუ გამოგინდება, ჩემო ზურაბ, თორე ხანჯალიც გაგინდება
და თოფიცა. აბა, შენც მოგიკლას ვინმემ შეილი, ან ცოლი,
ან ძმა, რაგორც უწინ უხოცდნენ, ისეთი გაათოძლები, რა-
გორც მულომი.

— ჰეიდა ჰეი!.. ბა, ბა, ბა!.. ჭკუაზე ასლოა, შენმა მზემ.
მზე გადიწვერა: ლეგა ღრუბელი გაჩნდა და მზე
შეგ შეტურდა; ქარმა მძლავრად დაუწყო სკებს ზნეჭა:
ჰეირი საგრძნობლად შეგრილდა; გაბრიელის სტუმრები

აქედან; ლაშქარით წავიდნენ ვენახის ბოლოში; გიორგიც
 აედგნა, რომ ერთი ვიდრე გაეკრა თვალი თავის მკვლელი ნი-
 ხოსთვის, რომელმაც ასე უცნაურად შეჭბოლა მისი გული და
 დაიდო მუნ შეურყეველი ბინა.

III

ერთს დღეს, სამსრობის დროს, შეიკრიბნენ ტოლი გო-
 გოები და გასწიეს საცვრევლად ვენახებში. ამათთან ნინოც
 იყო. გოგოები სითსითებდნენ, ზრწილობდნენ, ერთმანეთს
 აზიზლიანებდნენ, გაჯობრებული დარბოდნენ ვენახებში; ერთს
 ვუთხარს რაკდენიძე ერთად მისცვინდებოდნენ და ქქონდათ
 ერთი ფონიკალი და ვაი-უშკელებული. როდესაც გოგოები ჰა-
 ტარა გორაკიდან ფუნდრუკით და კოწიაწით ხეშენებ დაბლა
 ვენახებში, ამ დროს ამავე გორაკზე ტყევის ბუჩქთან, თრფით
 ხელში წამოწოლილი იყო ერთი ასაღვასდა, ხერქესკით და
 ძალაღი ჩუსტებით ჩაცმული. ამ ხერქესკიანმაც მარდად ჩაიწ-
 ბინა გორაკა, უეღა გოგოებს და გაეღებ ქვეშ მოექცა. აქ ამას
 შესვდნენ სხვა გლეხებიც და მათში გიორგიც მოეშვიცა. ამ გე-
 ხასის პატრონი ჭაჭას ჭაჭავდა. რთვლები მთლად გაიხვებული
 იყო, ვაზის ფოთოლი სრულიად ჩაყვიოლებული და ჩამსმარი
 იყო, რომელიც ჭარს ელოდა, რომ გაეცარცვა მისი საუარო.
 — რას ნადირობ, ალექსანდრე; ესლა რაღა დარჩენილა,
 უაკებს თუ დასოც, უთსრა გიორგიმ ალექსანდრე გველესიანს,
 დარისზანის შეილს!

— შენ რა გეკითხება; წამალი არ გესარჯება და ტვიპი. თუ
 არა შემსვდება რა, ე გოგოები სომ აქ არიან.

— ნუ, აზნაურშიღუღრმა წამოჭკრა, სთქვა ერთმა გლეხმა.

— გოგოები რა, ალა ალა სომ არ არის, გაისმაურა მუღ-
რემ.

— ეს კი ქალაქი არ არის, რა ეგრე ლაშაჩაკობ, სთქვეს
სხვებმა.

— რა გოგოებიო, ვინ გოგოებო? წამოდგა გიორგი და
გაღრებით გამოელაშაჩაკა. გიორგის გულმა უწინასწარმეტყველა,
რომ უთუოდ გოგოები არიან აქ სადმე საცხრეკლად და იქნე-
ბა იმისი გულის მზერობელიც მათში ერთს.

— ერთი ჯგუფა გოგოები ჩამოვიდნენ აი აიმ კენახში;
ერთი კაი ბიჭი მაგათ ესლა, ღვჭვით სთქვა გველეხიანმა.

— იქნება ვისნი არიან, რათ ლაშაჩაკობ აგრე, ხემო ნათ-
ლია; რაც უნდა იყო, მუზობლები არიან და რათ უნდა ახსე-
ნო ეგრე უწინაწინათა, უოსრა კენახის პატრონმა.

— რაც უნდა იყო, ღმერთმანი, ბერო, ცოლშიღიანი
კაცი საჩ და არც მენ დაიწუნებდი გასრიელას გოგოს; ისე-
თია, რომ ღოყები სულ თურაშაულ ვამლსავით ულაყლაყებს,
ლაშის ზედ დასკდეს.

— აი შეგარცვინოს ღმერთმა და თავს ლაფი გესხას!...
ჯარგი ვინმე ყოფილიყავ, სკოლას თავს აჩ დასეებდი, უთხრა
ბესომ და ყუქმნის ქაჯვა შეაყენა.

მწუქისი გიორგი რაზმადე ვერ წარმოიდგენდა, თუ იმ
უმანკო არსებას, რომლის სახე მას, აკერ რამდენიმე დღე იყო,
რაც გულში ჩაესატა, რომელიც მას სიფრთხილით დაჭკონდა
რომელიც თვალთა წინ აჩრდილად ეფეთებოდა და მას დასდევ-
და, — ვერ წარმოიდგენდა, თუ შეუგინებდა ვინმე, ჩირქს დას-
ვსებდა ვინმე ნინოს ფიფქ სატს. მას გული აემღვრა; რა
და ქვეყანამ მისთვის ამ წმიდამ შესწევითეს ცხოვრება; მის-

თუან მზე აღარ ანათებდა; ძარღვებში სისხლი აუდრულდა და გული გასქდომას ლამოდა. და როდესაც ვატარა აზნაური ბეროს საყუდურის სიტუებმა გააბრაზეს და გაიწია მისკენ დასაკრეჭად, გიორგი კადლობა წინ, გადაგრისა წელში, დაჭრა ღონიერად ჩობასი და უსულოდ დააწინა დედა-მეწაზე.

— უწინ ჩემი სიკვდილი ჩასე, სინამ შენ გაბრეჯის ქალსე კალაპანაკო. გაშმაგებულს გიორგის, აღარ იცოდა, რა ექმნა; ამოაწია სანჯალი, უნდოდა უკანასკნელი წვეთი სიცოცხლისა ამოეცლია ვალწი პირიდან გველესიანისთვის იმისი სატრფოს ტრუდად სსენებისათვის, მაგრამ ამ დროს მოულოდნელმა შემთხვევამ შეათერს: ღობესთან მომდგარიყვნენ ცვრეველი გოგოები და პირდაღებული შეიჭვიტებოდნენ. გიორგიმ მოავლო თვალი ნინოს და თერმისდილი ეკვალს მკუდნო.

— ნინო ჩემია, კერავან წამართმევს, მასზე არავის გაზასარებ და არც კალაპანაკებ, წაიბუტბუტა გიორგიმ. ნინომ ეს გაიგონა. იგი შიშმა და სიბრცხვილმა აათასთასა; მაშინვე გამოეშურა სხლისკენ, მას მოჭყენენ დანარჩენი გოგოები და ერთის თვალის დახამამებასე, გადაფითრებულ-გადეფეთლებულები ამოცვივდნენ სასლებში. ეს ამბავი ტყეისაკვით გავარდა მთელს სოფელში, რომელსაც მკაცრ მასალა ჭორიკანობისა და კილვისა.

— დაუდგა თვალები ელისაბედსა, თავი მოეჭრა მაგ უბედურსა, გენატყალოთ, და ეს იყო. ან, ქა, რაღადროს ოსტათთან იმისი ყოლა იყო, ქა, გასათხოვარი ქალისა!

— ასლა შენცა, ქა! რა იცოდა, თუ ესეთი წყუელი და შეჩვენებული შვილი ეყოლებოდა... მერე ქა, შენა თქვი და

შენ მოიგონე: ზეტუა, ი გაბრიელას ზეტუა, დარისპანის სულით არის მონათლული.

— აი არ გაასაჩოოს და არ გააბნოს ნათელ მირონობის მადლი და ძაღმა; მატლად გადაუქციოს იესო მატსოვარმა ის მირონი, რომელიც გაბრიელას ოჯახზე მიუღიათ.

— რაზმადანთ გიორგა, რომ არ შესწრებიყოვო, ვინ იცისო, იქნება უნამუსობაც უკმა ვისთვისყო.

— ჭა, იცით, იმას რა უოქვამ? ნინო ჩემი საცოლოაო: მამ, ჭა! იმიტომ გამოუღვია თაკას.

— ეკ ნინო გოგო ისეთი შებღისას, რომ წმინდა წყლისა არ უნდა იყოს. თითის ტოლა გოგოსთენ რაები მოხდა.

— დედა-შვილობა, რომ ღამაზ ქალს ათასა საფრთხე უდევს, ცხრა კლიტულში რომ გუადეს, იქაც გაიგებენ. ვინ იცის? იქნება ჭალი ცამდინ მართალიც არის, მაგრამ ესლა ვი სასული გუთუჭდა... ახლა საბრლო ალალ-მართალი შშობლეების ცუცხლი თქვით როგი... მთელი სოფლის დაჭირების ტალ-გესი გარბელი იყო და არის. რაღა მაგას დაატყას ი დალოცვალმა დმერთმა ასეთი ბრიაბრუობა.

ასრე სჯიანენ და ასამართლებდენ სოფლის დედა-კაცები შომხდარ საქმეს.

IV

დილას; დასავეეთის ცივი ქარი ჭქრის; თან ამოაქვს ლევა ღრუბელი, ჭკლეკს და აქეთ-იქით დაარბევინებს, გადააქვს აღმოსავლეთისკენ. მალე ნატლევი ღრუბლები გადაიბნენ და მთელი ცა ტყვიის ფრად მოიგარგნა. მაგრამ გიყი ქარი

არ უჩვენებს, ჭიჭინებს, არ აყენებს ერთ ალაგას; მიაქანებს ღრუბლის მთებს მჩესთან და ახნულს ქვეყანას; უცხად სდის ფარდას და მანათობელი ქვეყნისა გამოვარდება ათას ფერად აბრწყინებულად. არ უაჯა ქარმა ქვეყანას, არ დაანება, რომ ეწვიმნა, დაეღობ მიწა და მით გლეხის გული მოეგო, რომელიც გულ-ხელ დაკრებილი შესქეროდა ცის ნამს, რომ დაფარცხა სნულები. მსოფლოდ ხანდისხან კი მზე ჰიწის წაბანდა ხოლმე, სტრიდა წვიმას, რომელსაც მალე ისვამდა გასარბებულად მიწა. უცემური, დაღრეჯილი—თუ შეიძლება ასრე თქმა—დედო იყო. გაცხად აუგემურებს, აწუხებს, გულს უკუნებს. სალხა საბძლებთან შეგროვილიყენენ, ცას მალამალ აკლებდნენ თვალს, ენატრობდათ წვიმა, რომ ფარცხა გაეცანათ და უსაქმურობას მოაჩვენებდნენ.

გაბრიელა ხარებაშვილს კი საქმე გაეჩინა: დარღვენში უჩემის თვლებს ჭკვირცხავდა. მალამალ იმართებოდა, რავდენსამე წამს გასტყვდებოდა, თვალნი წაუვიდოდნენ შორ-შორს და კვალად ხელწილს მიმართავდა. ელისაბედი კი კვასებს აბინავებდა დერეფნის სარბებზე. ცოლქმარნი შეწუსებულნი სჩანდნენ, გაბრიელს ხვეულებრივად სახე აღარ უცინოდა და შუბლზე ჭმუნვის ნახლა მიმოუქროდა; ამ რამდენსამე დღეში თითქო კიდევ მოხერხებულყო.

— გაცო, რა უფრო წაგიგდია; უნდა იფიქრო რამე, თუ არა, ამ გულ-მკვდარ გოგონაზე, ამ ხვენ ცოდვის შვილზე. თავი მოგვეჭრა, ოჯახი გაკვიუნამუსოდა... შავ და უკუდმა ის დედა და საათი, რომელიც მე ეს—მიამშვირა ხელი ნინოსზე, რომელიც საპერანგეს ჭკვირავდა,—მივაბარე გველესანთ ოჯახში. ეგრე კი შენი ბრალა, თორქი ოხრებულყოფო სახლში და რაც

ესწავლა, ესწავლა. მე თუ წიგნი ვიცი, მე შენ მოგასხსნოს, ძვირულ ბეჭებს კი მადგება...

— რატომ იცის ვანმა, ჩემო ელისაბუდ, მუქთანად არა ჩაუგლის რა, დაიწყო გაბრძოლა მშვიდობიანად. არ უნდოდა ღაპანაგის აშლა, გაბრძოლებისა კი არა. — მე განა იმიტომ ავიხილე და მივახილე ოსტატსა, დარისპანის მეუღლესა, — განაგრძო იმავე გილოთი გლეხმა — რომ ეს დღე დამგომიყო. ეშმაკს თვალი არ უჩანს; რა ვიცი, მთელი სოფლის გოგონები სუ ეფემიას სახლში დაიზარდნენ, მაგრამ ეს საქმე კი არავის დამართნია. განა ისინი კი არ სწუხან? ისეთი დარისპანი, რომ დანა უგლს არ უხსნის. იმისმა მარჯვენამ ისაროს, ი გომარისამაო, რომ წელი აათრევიანო.

— ერთი ვიდენ ევა, რომ ი რთველში მოიყვანე, ი გიორგია და ჩამომინახე უმაწვილ ქალთან.

— არა, დიდება შენდა ღმერთო! რას მოიფიქრებს ადამიანი: ხალხიც გაუგუდმართდა და დროცა. ახა, რას მოიფიქრებდა ვარა თუ... ადგი, შვილო, შინ შედი... — მიუბრუნდა გაბრძოლ ნინოს და შემდეგ გაწყვეტილი სიტყვა განაგრძო: — რას მოვიფიქრებდი თუ ჩემი ქალის შერთვა ედო გულში. ევ რა, ვიდენ, თუ რამე დარისპანის შვილს უთქვამს, რომ უსიკვდილოთ ნინოს თავს ვერა ვინ წამართმევსო, სიტყვა ნაღულიანად, სვენებს სვენებით, გაბრძოლისა და აიძვრათა

— ისევე უკანესი იმასა! დიად!! წაიდუღუნა ნინომ, ჩავიდა დაბნაში და იქვე გუნჭულში საურდულესთან ჩაყდა, რომ ღაპანაგა გაეგონა.

— გაურცხვდა ქვეყნაი, ვა! სედავ, როგორ გამოგებესო... ახლა ე ბრძობა რომ უნდა ავიხადოთ თავიდან, არ იტყვი ადამიანო?

— რა ბიბრუბა, რას ამბობ ღუდა-გაცო. თუ თქვეს რამე, მოსწონებოთ და თქვეს: შთელი სოფლის ბადალია ჩემი ნინო, რომ იტყვიან ჩემს გუთუნის ცოლაო, სწორედ ნინო არის... რა ბიბრუბა! შური ბევრი, ღვთის მოწყალება, და ღვიძლი... ამ შემოგვრამსე დაჯერწილებ და ის იქნება... ასეთი ოჯახშიყოლება მთხოვენ, რომ შენი მოწონებუდი, სულ სარწმუნოს ხალხი... წავა და გველას დაავიწებება ეს ამბავი, .. ჰმ, არა, ი დარისხანის შვიდი რომ ასირებულა, რომ მე გვიან ვინ წამართმევსო... ხე! ამასაც მოვესწარი, რომ ასწავრებდი გლეხი-კაცის ქალს ირთავდეს.

— რათ მოგვივა კარგი დრო, ახა! წაიწმუნა ელისაბედი.

— არა, რომ არ გაგონილას ადამის უამიღვან ესა... მერე რომ არ უნდა შეიფეროს ახსნა-ურის ოჯახი, ან ჩემი ქალი რომ არ უნდა შეიფეროს; ორ დღესე მომივლავენ, ამოიქამენ ამითი ნაქსავები; შვილსაც დაგვარგავ და მოხატვისაც. შვილს დაგვარგავ, თორემ სხვას ვინა ჩავის... ნწარა! რომ არც კვი წირავს, ისე უნდა იყოს... თუმცა-ღაკი, ღვთის წინაშე, ისიც კაცია და მეცა... რათ უნდა იყოს ასე... ნწარა! ეგვი, არა შევდა მწყობი ხესა, არა იყო გვარი მისი; რაც არ ექნას ზამა შესაო, ჩურც შენ დასეკ მარმაშეხსაო. ნწ... თუმცა ვი ჩემი ქალი ნასწავლია, საკერავი, წიგნი...

— ადამიანო, რას გადასტე! ჩვენ მთხოვენელები არ დაგველკვა ამ გოგოსა. ერთი მათხარ, ვინ დაგვერადება? იმ დღესაც არ იყო, გვთხოვდნენ. მერე, რა ოჯახშიყოლდი! ქილებით თურმე სულ ძველი პრიფხრიალება უდგია.

— საჭიროა არ არის; მე არც ახსნა-ური მინდა და არც ქილით იყულები; მე კარგად ვიცი, ვისაც შევირთავ, გამოვლო

ნინომ დაწბახის კარები, მშობლებს წაელაპარაკა და გვერდ-
გვერდ ტუჩის ბზუკებით, მოდრებლული სახით, რომელმაც
ძრისსანებაც გამოსტვირთა და გაბედულობაც, გავიდა ბანზე.

გაბრეულ და ელისაბედი დაშეშდნენ, დაშჩნენ; გულები
დატოუთქა ქაღის სიტყვებმა. ქმარი ცალი ხელით ხელეჩოჩე
დაეყრდნო, ცალი ქმარში ჩაჩხა! ცოლმა თავშლის ყურები
ხამოიშალა სიმწაჩით, ორივე ხელში მოკეცილ მუსლებზე და-
ბჯინა და ცოტად წამოიწია მიწიდან. ორთავე გაცრებით,
ვამოცუტებულეხსავით გააყურებოდნენ დერეფნის კარისკენ, სადაც
მათი დამოუთქი ნინო გავიდა. რამდენსამე წამს დაჩჩნენ ამ
უძრავ, გაცრებულ მღვდმარეობაში. ანც ეწთს ან ეჯერებოდა
ინახს სიტყვები. ერთსა და იმავე დროს გაბრეულმაც და ელი-
საბედმაც გააფიქრეს, რომ ეს უთუოდ ეშმაკეული თუ მოკედი-
ნათ, რომელსაც სურს მათი მშვიდობიანი, აუღელვებელი,
მეუდრო ცხოვრება აუძღვრიოს, მოუშალოს და ეს ხაჭები და
ღოკლათიანი ოჯახი ბიჭვე დაამსოხ... ერთსა და იმავე დროს
ორთავე ცოლ-ქმარმა შიშვარი გამოისახეს. ორთავეს გული
კაუჭანდათ სალოცაგებისკენ. ვერ წარმოიდგინეს, თუ ის სა-
ტყვება ნინოს ეკუთვნოდნენ. ელისაბედს გულმა აღარ მოუ-
თმინა, წამოდგა, ჩავიდა დაწბახში, რომლის კარები სდგურთხა-
ლით შეატკიანდა, თითქოს აჩავის შეწესება არა სურსო, უნ-
და დაწმუნებულყოფა: ნინო იქ იყო, მართლა ის გამოვიდა,
ამან გაამმაგა და ცუცხლი მოუვიდა მშობელს მოძიებზე, თუ
მართლა ბორცოტი სული გამოეცხადათ. ელისაბედი მსწრაფელ
გამობრუნდა, მივარდა ქმარს, როგორც გააღმასებული ძე-
ვესხვი და დაბაღის, მაგრამ გამწარებულის ხმით, უთხრა:

— ოჯახი დაგვეღუბა; ეს რას მოკვსწარით... რა მანბე-
კანებდა მავ წვეულს საცერეულად, რა! ნეტა ყურძენი თავის

საყრდელი მანტ ანა ჭქონიელ მაც გულის წსწილსა, მაგ!... ნე-
ტაჟა, შვილო, გველი მეშობნა და შეს ანა... ელისაბედმა გე-
ლარ შეიძგრა თავი; აღუღდა, ხაკუჭკუჭდა და მღუღარებს გა-
დმოსკდა თვალთაგან.

— შენმა მამისუფმა რა მიყოს, შენმა მამისუფმა, თუ შენ
რა გიყო! ცხვარი ცხვარიაო, თუ გაცხარდა, ცხარეაო. მაცა,
მაცა და! შეელაპარაკა გაბრიელი თავის ქალს დერეფნის ერდო-
შა, საიღამაც მისი კბის ჩრდილი ერდოშა ჩამომდგარის მშის
სვეტში ციმციმებდა. შენს თვეს დაგვირგვ თაჯზე, თუ მე შენ
რაზმადინთ გიორგას მიგცემ, გაათავა გაბრეულმა წყრომით და
სელახოს რასჯანი მოადინა.

V

უგუნო ბნელა იყო; თვალთა წინ აღმარა სისინდა-რა; თუმი-
რა ღამის გუშაგმა დაისსვე ერთი ამოხანთა, მაგრამ მალე
ზედ გადაეფარა სქელი ღრუბლის სახანი; სრულიად დაბნელა-
ჭვეყანა, წაართვა მას მნათობლობა. ღრუბელი თითქმის მიწამ-
დე დაჰიდა; წვრილი, ჭიორა წვიმა სტვარავდა ღრუბლიდამ;
ქარი ნებას არ აძლევდა, რომ ნუბივრად, ნუბა-ნუბად ჩამოსუ-
ფიყო ცის სამი ნიადგზე და მის გულში გამჟღავნიყო; ქარი
აქედ იქით დაქანებდა ჭიორა ცვარებს, ჭვარში აპროწიანებდა,
უფროს აენიებდა, მტვრად ჭხდიდა და ამ მტვრად ნაჭტუის
ცვარებიდამ ბუქს აუენებდა. ქარი, ეს განუშორებელი სტუმარი
შემოდგომისა, ხან თითქო შესდგებოდა, ხან მშეირო ნადირო-
ვით დაიდრეულებდა, შორს-შორს გადიოდა შუილით და ბო-

ღოს სიმივით სწყდებოდა. ამ დღეს მთელი სოფელი საფარ-
ცხად იყო გასული.

ღამის ცხრა საათი იქმნებოდა; სწორედ ორი კვირის
შემდეგ მას აქედ, რაც გაბრიელის გუფს მისმა ქალმა დადი-
დასავა. გაბრიელის სახლში ამ ავს ღამეს ათიოდე კაცი იყო
კასშმაღ; ივინი ფერცხვიდამ მოსულიყენენ; შუა ცუცხლთან
ისხდნენ და გატაფასიანებულ გაზებს იფუქნეტდნენ. საიდეალ-
ზე უჭრინანი ქვები კვიდა; ელისაბუდი მოსდგომოდა ცინხვით
და წვეს უქარკება, რომ არ გადმოსულიყო; სტუმრებს უმ-
ზადებდა შემოდგომის საყვარელს საჭმელს: ბატის ხუჩჩინს
და დანიგკრუფს საჩქოს. დალაგდნენ. გაიშალა ღურჯი სუფ-
რა. დარბაზის დედა-ბომბეღ პატარა ღამთა იყო ჩამოვიდებუ-
ლი, რომელიც ანათებდა იჭურობას: დედა-ბომბეღ მიტყულებილი
აღდგომის წითელი კვერცხი ღამთის შუქზე ათას-ფრად ბრჭყია-
ლებდა და აიერადებდა ბომს. ეველანი დასხდნენ სუფრასე, ქა-
ლების გარდა. ელისაბუდი რაღაცას დაფუფუფებდა, შედიოდ-
გადიოდა; ბოლოს ქმარს ამოუჯდა მუსლოთან და ნასად დაუ-
წყო ზურს კიკუნა, ნინო დედა ბომს უკან, რომლის ჩრდილი
მას აჭყარებოყო, კიდობანსა და სალოგინეს შუა მდგარს ზან-
დუგზე იჯდა და ცალი სელით დაყრდნობილიყო კიდობნის
თავზე. იგი ხშირად ასედავდა სოფელ ბანს, საიდანაც ჩამოჩ-
ბოდნენ წვიმის წვეთები, ცუცხლის სითბოში ორთქლად ქცეულ-
ნი, კვალად უკან ბრუნდებოდენ ცის სივრცეში, რომ ისევე ჩა-
რეულიყენენ წვიმის ნამბეში. ნინო სედავდა, რომ ბანზე გა-
დარბოდნენ უზარმაზარი შავი ღრუბლები, რომლებიც მას-
გულზე ზოდოვით აწებოდნენ და თავს უმძიმებდნენ. იგი მო-
შალა ამ საშინელმა ღამემ, შეამწუნა: ამ ღამეს დაზიარებულა
გავიდე თავის გიორგის სახასავად, რომელიც მას ცდას დაუ-

წყობდა. გიორგი ცარკვის შემდეგ და უფრო მაშინ, როდესაც ნინოს გამოქსარხლა და მისთვის თავი გასწირა, გასდა ნინოს საყვარელ საგნად. მან გადასწყვიტა, არ დაჩხეს გიორგის მოვალედ, გადუხადოს სიკეთე საუკუნოდ მასთან შეერთებით. ელის გულის ფაცფაცით ვახშმის გათავებს, ელის მოუთმენელად შინაურების დაძინებს; წამები დღეობად მთავნია; ვახშამი მთელ საუკუნოდ გარდიქვა მისთვის. მას სიბრძნით და მოუთმენელობით გულს აწება, ჭია უღრღნის გულს და სულს; ახედება აჭედ-იჭეთ; გადასტყვის ძალი-ძალ სუფრას.

მაჭარმა მფარცხელები შეაჭიჭინა; ყველას გული გაეღო, ენა აესხა; ასე გასინჯე, შატარა შეტუაჯ კი ჩაქრია ლაშარაკში და ტიკტიკს მოჭყვა.

— ე წვიმას რო არ მოესწრო, მე შენ მოგახსენო, დღეს სულ ჩაფარცხავდით, აკვიტალახა და. ამაღამ რომ გადიკაროს, ხვალ სადილს შემდეგ კაი საფარცხი შეიქნება. ასე კი დაბუყბუყდება, რო... ღრუბელივით კი შეუსვამს. ეს არის, რომ წვიმის ცდა გვიხდება, თორემ საჩწყავის ხალხზე ჩვენ უფრო ადრე ვრჩებით, იმათ დიდი ჯაფა უნდებათ. ბელტი მაგარია და კვიან ღებება. ამ უჩწყავის სხულს მოხვდება თუ არა ნამი, ი დალოცვილი გირივით გააშლება სოღმე.

— ეგრე, მაგრამ ისინი რო წყალს მაუგალებენ და ჩვენ ცას შეკუურებთ, ესა?... იმათი შრომა ფასდება, მედამ მოსავალი მოაქვს.

— მოსავალი სო იცის, მაგრამა ი წყალი თურმე ძიელს ლახავს მიწასა, რეცხავსო, კაცო, ჭო თავი არ მომიკედება! ჩემმა მოყვარემ მითხრა, რომა დიდ ჯაფად გვიჯდებაო. თუ რომ სამი წლის შემდეგ არ გაკაპატივით, არა მოკვივა-რო. შერე თუ მოვა, ი დალოცვილი, როგორც ბრინჯი ასე მოვა-

იქაურა ერთი დღიურა აქაურს. სამს დღიურს უდრის მისა-
ვალში.

— ე ხაჯსი ვი ღარბია უფრო ჩვენზე და!

— ვერ ერევიან, გაბჩიელ, სამუშაოსა; იქ რა ერთი დღი-
სა შეიმუშავო, აქაურს იმ ხანში ხუთი დღისას შეიმუშავენ,
წელისაგან გაჭანარებულა ნიადაგი... მეორეც ესა, იქაური
მამულები სულ სამეოთხედია. ჩვენ რა გვიშავს... იქ ზოგან
ძიელ შეჭირვებაში არიან. რა მაგ სიტყვის ზასუხია და
იმ დღეს მკითხავთან მივდიოდი... ა თქვენა ნათლული
რა იყო ავთა... წინ ერთი ღიანკის სეობის გლეხი შემხე-
ჩა, მკითხავთან გსლებიერთ ისიცა; გაკჩნე, უნდა გამეგო
მკითხავის უნარება. იმან არც აციკა, არც აცსკლა და
ასე ვი მათსრა: ერთი გულ-ქვა, აჯამი კანიაო ხმელს
ხილის ტოტს ვერ შევიტანო სასლში, თუ ჩესკვარა
იმას არ მივართვით, ხასკის თოჩს ვერ მოკვლეჯთ იმის ში-
შით. ნეტა ჩამკრეს მიწა და თან ჩაგვიტანოსო. ასლა მკით-
ხავთან გამეზავნა სოფელმა, აკითხვიანე, არა ეშველება-რა ამ
ჩვენს ასეთს გაჭირვებასო. ღმერთთან მაინც გვითხოვოს, რა
თუ შეიძლება ჩამოღება, ე ჩვენი სოფელი ჩამკრესო. ასე ვი
მითსრა მკითხავმაო: მე მაგისთანა მკითხარა არ ვიციო; მე-
ორეც ესაო, ვთქვით რა ჩამკრესო, ისიც თან არ ჩამოგვყებათო
და რა სარფაში იქმნებითო: მკედრებსაც არ მოგასვენებთო...

— ხა, ხა, ხა! აიბე, აიბე! ჩაიტინეს შეზარსოშებულმა გლე-
ხებმა და თავები ჩაჭვიდეს.

— ასე ვი მაძბო... აი საჩწვაჯია, წადი! დასე, რა გაჭირ-
ბული ცხოვრებაა.

— ზურაბო, სოქვა გაბჩიელმა, რაც უნდა იყოს, საჩწვა-
ვის გაცი დაიმკლებულა, ჩვენ ვი უნდა უცადოთ, მაისი რას

იტყვის... მწ! ის სულ სხვაა, რას მასწავლით.

აიშაღსენ ვასშიდამ და ბრატუნით გავიდენ დერეფანში. ნინოს ზურგიდამ ტვირთი მოესსნა; გულიდამ ლოდი მოეშვა, კაეშანი ნახევრობამდე გაუქანდა; სასთუმალები გიდევ გასწორა ელისაბედმა; დასაწოლად მოემზადნენ. ნინომ იქვე ზანდუგთან ჭილობი მიიღო, კაბა მიიხურა და მიწვა.

— გოგო, შეილა! გასაწორიმი ჩვენს გვაქვს და პირიქით ჭენს წერები და იბუტები? ადუ, სწორედ დაწქ. კაი რა ვქნა, ჩემი მატლი ხარ, თორემ... სთქვა მთქნარებით შეზარსო მუბუღმა გაბრიელმა.

— არა უშავს-რა, კვებ მუტია მაგარე, ჩამოანთვა სიტყვ ცოლმა. შენ სულარ დათარფატუბ; დაღაღუღ-დაქანტულეები ხართ, დაეუარებით, რა სვალ დროიანად მისკდით საქმესა.

ელისაბედმა ტეტხლი წათლა, ღამიფა გააქრო და სდა დაიწყო.

— ჰეტუა, შეილა, გარეთ კარები დერეფნისა ჩაეკტილია?

— მე ჩაკვეტე, იტრუა ნინომ და სმა ტაიკიმიდა.

უტნაუჩმა სვრინვამ და ათას სმაწედ ტყვირის სტეგნამ შეატყობინეს ნინოს, რომ შინაურები ძილმა მოიტვა. ზირკელი ძილი, ძილი დაისისა, მაგარია. მერე ძილი დაღაღუღ-დაქანტულისა, მუშა-გატისა, რომლის ყოველი სსეულის ასო მოდუნებულა და სრულს დავიწყებამდე მისული, განსვენებას ეძლევა. ნინომ იდროვა, წამოჯდა და სვრინვას და ცხვირთა სტეგნას ყური წაუგდო. ჩაიტვა კაბა, კაბის შრიალზე შესდგა და კიდევ ყური წაუგდო. ადგა, მივიდა კარებთან. ჩაჯდა, ურდული სითვრთხილით გამოასწია და კარების კამოღება ვეღარ გაბედა. გულმა მაგძგი დაუწყო; გრძინობდა, თუმცა კი გამოურკვევდა, რომ მოსაწონს საქმეს არ ჩადის, ისეთს საქმეს სჩადის,

რომლის მსგავსი იმათ სოფელში არ ჰომხდარა. ურდულის
 გამოწვევის დროს თავში მოუვიდა აზრი: რად სხადის ამ დედ-
 მამის უნებურს საქმეს? წაუგდო ისევ ურდული, მაგრამ გულმა
 სსვა უთხრა: თვალ-წინ გაუშალა სტენა კაკალ ქვეშ საწინასკელ-
 თან, წარმოუდგა კოხტა გიორგის სურათი და სელის კანკა-
 ლით გამოუყარა ურდული. გახერდა კარების ამოღატთან რამ-
 დენსამე წამს მკვდარი, დათუთქული, უარაქათო; მას აღარ
 ესმოდა-რა; ყურება უბუყოდნენ, ნერწყვი უშრებოდა, აღარ
 ესმოდა საშინელი ხერინვა-სტენა შინაურებისა. სიყვარულმა
 სძლია; გულმა აჯობა გონებას. გაბედვით გადავა ფეხი დარბა-
 ჴის კარებიდამ. მარს ქვეშ მას ფინია მაესალმა საყვარლის
 მაგიერ და შესწვამტუნა, ციება ქარმა და შინაურს წვიამი გარ-
 მოარკვეის ქადა? ნინო მოცნობილდა, მოცოცხლდა. სასლის
 აღმოსავლეთით შეიდანა იწყობოდა; შეიდანა წედებოდა სურის
 შირსე, რომელიც დაბლა კენახებს გადასტქროდა. ზედ ამ
 სურის შირსე გიორგის ფარები ქქონდა გამართული; თითო-
 ნაც მასლობლად სახლობდა. ნანოს რჩასა ნაბიჯი უნდა გაკე-
 ლო, რომ საყვარლის ბინაზე მისულიყო. ჯიხურის ქვეშ შე-
 ხერდა; მიისკდ-მოისკდა; თვალი მოიგარეულა და მშველივით
 გაკარდა, სულ ფარებით წაკიდა. შირქარი წვიმას უშხაპუნებდა
 სახეში. მას თვალთან თეთრი რაღაც გაუერთა, თვალადგან
 ხაზივით გაება და დაეხატა თეთრ ტანისამოსანი, ადამიანი..
 დასტქა თვალი, აახილა და კვლად თეთრი წრე გაეკლავა.
 შესდგა, შეშინდა, უყან დაიწია ერთი ნაბიჯით. ლამის შიშმა
 სძლიოს! ამ დროს მოესმა სახატრელი ხმა:

— ნინო!

— გიორგო იყო პასუხად.

და რი ნორჩი, ედემს ჩახარდი აღვის-ხე, სელ-გა-

პერობილნი გაქანდნენ და შეიწმასნენ, როგორც ფათალა სე-
 ჟე; ტუნი ტუნს დააწებეს, როგორც მტრადი შეაწებებს ხელ-
 მე ნისკარტს თვისს ხუნდს, როდესაც მიაქვს მასთან საჭმელ-
 სასმელი. ხმა-ამოუღებლივ, მუნჯად იდგნენ კარგა ხანს; მიე-
 ცნენ სრულს თავის დავიწყებას, სრულს ნეტარებას; გული
 გულს შეუერთეს და სული სულს ჩაუერთეს; ერთი მეორის
 გულს ხაძვირნენ. ქარი მძლავრად უბერავდა მათ, არსეკდა, მაგ-
 რამ ისინი ვერას გრძნობდნენ; აყრიდა წვიმას, შურდა ორთა-
 ნორს არსებათა მდგომარეობა; ნეტარებაში დავიწყებულთ გულის
 ძაგა-ძუგი და ფშვინვა-სულთქა უსშირდებოდათ, ქარიც ეწეო-
 და ამ შემთხვევას, მაგრამ ივინი ვერ განაშორა. დაუნდობელმა
 არ დაზოგა უმანგო მათი სიყვარული, გასადა ფარდა მთვარეს,
 რომელმაც მოულოდნელად თვისა სპეტაკი შუქა სვეტივით
 ჩააყენა შეკვარებულთ წიაღში. მიჯნურნა მსწრაფლად გაძო-
 ვრებნენ, შეერთხორცებულნი გაოცდნენ, გამოფხვლდნენ და
 მუხანათ მთვარეს მტრულს თვალით შესედეს; თითქოს სი-
 ნათლისა შერცხვათ, ერთმანერთს სული გაუშვეს და ნელ-ნელ
 დაუშვნენ სულის პირად.

— მამა ჩემი დიდ უარზედ სდგას, არ მივათხოვებ გიორგ-
 გისათ; აქაურს ღრუბელს არ დაგანასკებო, ჩაღაზარაკებდა ნი-
 ნო გიორგის თვალებში და სული ვისერსედ მოეჭდო.

— მეტი ღონე არ ექმნებათ, საფელში რომ გასიხსდება
 ჩვენი საქმე, დაყბოვდებიან... ნაყოფს რომ დაინასკენ, ჯანთ
 გაკარდებით....

ამ დროს მამაღმა დაივიწყა; ყველაფერს საიდუმლოებას
 ფარდა ახადა; ღლის სუნი დატრიალდა; გული მიჯნურებისა
 შედრკა და წამოცვივდნენ. გიორგიმ გააკლო ნინოს მხარ-ილღივ
 ხელი, გაქანა სახლისკენ და ერთს წუთს ძარ-ქვეშ მოეჭინენ. მა-

გაბრი და მასთან ტუბილი, უმანგო კონტა იყო მათი ზიზობა-
 ცოლ-ქმრობაზე და მოწმად სიმინდის ჯისური და თინია, რომ-
 ძელიც კუდ-გაბზიკინებული შესტატქანებდა გადაკონებულ მიჯ-
 ნურთა.

ერთსულ შემოდგომაზე გაბრიელ საჩუბაშვილის კალაზე
 ბლომად იყო მიყრილი სიმინდი; გაკეთებისათ კალა სიმინ-
 დის კონებით გაშემორტყმული; ყველას სათითაო ჩსირი
 დაეჭირა, აჩიკუნენ, ლაჯობდენენ, მხიარულობდენენ. ჩაკდენიც
 ჭრელ-მარცვალა სიმინდი გამოერეოდა, ერთმანეთს სიხარულით
 აჩვენებდენენ: ამდენს მარს სიმინდს აკავსებთო, ბუკრი მოსავა-
 ლი გვექნებაო. ამ ხალსს ხელისხელ საგოგმანებლად ჭყავდათ
 ერთი წლას თუნთუშა ჩხვილი. გაბრიელს ეჭირა ხელში და
 კაღერსებოდა, ჩხვილი მას კაღერსებოდა, აზოტნიდა თაკ-პინს
 და «პაპა»-ს შესმასოდა. ჩხვილი იყო ნინოს ვაჟი, შვილის-
 შვილი გაბრიელისა, პაწია გაბლია ჩასმარე, რომლის დედ-
 მამა იქვე ისდნენ და სასოგადო მხიარულების თანაზიარნი
 გამხდარიყვნენ.

ს. მელოზბლიშვილი.

სახალხო ლიმონი

(სევში შეკრებილი, ა. მ.—საგან.)

პატარა გოგო დედასა
ესმანებოდა ადლითა,
იძახის: ჩემი მეოცნელი
აივსებოდა მადლითა!

მთას ყინულიანს შევცქერი,
შეველი ჩამოდნობასა;
გოგო, ვინ გაძლევს იმედსა,
ვინ გიზამს ჩემოდნობასა?

ამოდუღდი მანგალიტო,
ნაკუბანში ჩადეგ წყალთა!
არ ეკეთი ლამაზი ხან,
რას თავს იმადლები, ქალთა?

გაუსვი და გამოუსვი
 უითომ ჭიანჭურიაო!
 მეზობლის ქალს ზეჟს ნუ ასჯებ
 ეგერ შინაურიაო.

—
 მთაში გავთიბე ბაღახი,
 წამისდა ავდაწობითა,
 სულ გული გადაძელა
 ქალ, შენის მუღაჭებითა!

—
 ქალაუ! ამ ქალაქ ღამესა
 შენთვისა ვდგეკარ ბანსედა;
 არ იქნა, არცა გათუნდა,
 აღარც გამოსკელ კარსედა!

—
 ვაუ-კატსა ცოლის სიავე
 შუა გზას მოაგონდება;
 წაიღებს სავონებელი,
 გზას იქით გადაუარდება.

—
 ვაი, რა დიდი ბრალა:
 შეკარდენი ჭყავს ქერასა!...
 — გაუფრინდება, წაუვა!
 შორით დაუწეებს მზერასა.

—
 გენატკალე, ქერის ზურო,
 ანატკრო დივისაო!

გულის მომღსენი ყოფილა
ნაძინადაც ტივისაჲ.

როსტომ სთქვა: ერთი აწა სჯობს
ამ ჩემსა მოგონებასა;
ერთხელ სჯობია სიკვდილი
სულ მუდამ დაღონებასა.

როსტომ სთქვა: მიწა გრილია,
სიტყუას მით უნდა აბილუბა.
ვაჟ-ვატს რა გაუქირდება
მაშინის უნდა ცდილუბა.

აქამდი, გულო ხალისო,
ეხლა რა სეკდა დაგუნა?
არ სჯობდა საჩხო, საბადო
წინაღვე სხვისთვის მიგუნა?

კარგი უმა დაშქრად მოკვდება,
სწორების მჯობინობასა;
გონჯაი — ბოსლის კარებზედ
ქაღების ღოდინობასა!

სწორო, ტოლისა მემობელო,
აწუდები ღობე-ყორქესა;
მაგით ვერც სულსა მოიგებ,
ვერც გზას აზოვი სწორქესა.

კარგია, კმატა, კუფათ,
 ტუაი გაგვაძერ სუფათ,
 ნამგლები დაგვაურეინე,
 წელში გაგვიგდე ტუფათ;
 ჩვენის წვალებით მოღაფე,
 იასაუფი ბუფათ. *)

*) მთაში ქორწილის დროს მანარობელსა სცემენ ხოლომე და ამ
 სიმღერას ცემის დროს ამბობენ.

ნაამბობი არტემ არარატელისა

საქართველას მდგომარეობაზედ მე-XVIII საუკ. დამლეკს *)

(მსალა ისტორიისათვის.)

მოველი ერეენილამ და დავბინაველი ჩემი მამყვანის სახლში. თუმცა საშინლად მოქანცული ვივავი მეზაერობისაგან და მეტადრე იმ შიშისაგან, რომელიც გზაში გამოვეცადეთ, მაგრამ კიდევ ვისწრაფოდი დამეკმაყოფილებინა ჩემი გულის წადილი და ამისთვის, გათენდა თუ არა, მაშინვე თბილისის ქალაქის გასასინჯავად წავედი. როგორც სენირობის დროს, აკრეთვე მაშინ, როცა სახლში დაებრუნდი, ვფიქრობდი ჩემს მომავალ კეთილ მდგომარეობაზედ, რომელიც, ჩემის აზრით, უნდა შემეჩინა თბილისში. მეზმე კი, გარემოების და გვარად, როდესაც ჩემი მდგომარეობა გაუმჯობესდებოდა, უნდა წავსულიყავ რუსეთში. თბილისის ქალაქი და იქ მცხოვრებლები მეჩვენენ ფრიად კარგს მდგომარეობაში. მაგრამ მალე დაერწმუნდი, რომ შემცლადრი ვიყავ.

იმ ხანებში განჯის მფლობელის ჯავათ-ხანის ძმისწულს რაჰიმ ხანს განეზრახა დაებრუნებინა ის ქვეყნები,

1) ეს ნაამბობი დაწერილია სომხურად, იპოვება რუსულს ენაზედაც და სახელად ეწოდება «Жизнь и приключенія Артемія Араратскаго.»

რომელიც ჯავათ-ხანს უსამართლოდ წაერთმია რაჰიმ ხანისათვის მისი მამის სიკვდილის შენდვამ და ამ საქმეში შემწეობა ეთხოვნა საქართველოს ხელმწიფის ერეკლესათვის. ამის მიზეზით აგროვებდნენ ჯარში წასვლის მსურველთა. თოთო ჯარის კაცს აძლევდნენ სამ თუმანს და სამ საჩოხესა. ამ გეარნი ომის მოყვარულნი თითქმის ოთხას კაცამდინ იყვნენ შეგროვებულნი და იდგნენ სეიდაბადში, ქალაქს გარეთ მოქალაქეების ბალების გვერდზედ. ეს ომის მოყვარულნი დიდი რაზმის შეყრილობას მოელოდნენ და, რადგან მათ შეყრამდის უსაქმოდ იყვნენ, ლოთობდნენ, მხიარულობდნენ და ცუდათაც იქცეოდნენ. თანა ჰქონდათ რამდენიმე ზარბაზანი. თბილისელები ტრაბახობდნენ და ყველას არწმუნებდნენ, რომ ერთის სიტყვით არამც თუ მხოლოდ განჯას აიღებდნენ, თვით სპარსეთსაც არ აზოგინებდნენ. მეორე დღეს მასპინძელმა, რომელიც მამირიგდა რუსეთში წაყვანას სამ თუმნად, მოინდომა, რომ თითქმის მუქთად შერჩენოდა ფული და მეც თავიდან მოვეშორებინე და ამისთვის მირჩია, შევსულიყავე ამ გმირთა რაზმში, რომელიც ფიქრობდნენ, როგორც განჯისა, ისრე სპარსეთის დაპყრობასა. ესევე მირჩიეს სხვებმაც, მაგრამ მე ცივი უარი ეთქვი ამაზედ. ისინი მარწმუნებდნენ, რომ მე შევიქნებოდი მონაწილე სპარსეთის დაპყრობისა; მე, ჩემის მხრით, სახარბიელოდ არ მამაჩნდა ის დავლა, რომელიც მათ უკვე ჰქონდათ გაყოფილი. ამ დროს ჩვენი ქარაევანი ჯერ კიდევ არ იყო მოსული, რისთვისაც ჩემმა მასპინძელმა, ანუ პატრონმა, მეორე დღეს დილით გამგზავნა ჩაღვადრების მისაგებებლად და დამაბარა, ისინი შემოსულიყვნენ ქალაქში შუალამისას, საიდუმლოდ, რომ ხაზინისთვის ბაჟი არ მიეცათ. მე უნდა წავსულიყავე ქარაევანის მისაგებებლად სეიდაბადის გზაზე, კრწანისის გვერდზედ, მტკვრის პირას. სპარსულად ვიყავი ჩაცმული, და ამიტომ ზემოდ აღნიშნულმა ჯარის კაცებმა, რომელიც ძალზედ მთვრალეები იყვნენ, დამაყენეს და სპარსულ-

ლად მკითხეს ჩემი ვინაობა. მე ვუპასუხე, რომ ერევნელი ვარ მეთქი. მოვედი თბილისში სამი დღის წინად სალამოზედ ამა და ამ კაცთან მეთქი; მაგრამ იმათ შემრიცხეს სპარსეთის აეშავათდა საქმის გამოუძიებლად ძალიან უპატიურად წამათრიეს თავიანთ ბინაზედ. ეს ჯერ მე ხუმრობა მეგონა, მაგრამ იმათ სრულიად უხუმარად მიმაბეს ცხენების საბმელზე და დამიწყეს ფეხის გულებზედ ცემა. ამ ძალდატანებით უნდოდათ ჩემთვის მართალი ეთქმევინებინათ. მე ვარწმუნებდა, რომ ტყუილი არ მითქვამს და ვეუბნებოდი, რომ ჩემი სიმართლე შეუძლიანთ შეიტყონ ჩემი მასპინძლისაგან. მაგრამ ამას არ შიაკციეს ყურადღება. ჩემდა საბედნიეროდ, ამ ადგილის მახლობლად იყო ვენახი საქართველოს ქათალიკოზისა და იმის მეზობლად მდებარეობდა აგრეთვე ვენახი ჩემის მასპინძლისა. როდესაც მებაღემ დაინახა ჩემს გარშემო შეჯგუფული ხალხი და გაიგონა ღრიალი, მოიწადინა მიზეზი გაეგო. იმან მე მნახა წინა დღეს ჩემს მასპინძელთან, და რადგანაც უპირველესი კაცის მოსამსახურე იყო და ამისთვის დიდი მწიფნელობა ჰქონდა, შეუტია ამირანის ხმითა: რას ჩაღიხართ, თქვე ლოთობისაგან ჭკვა დაკარგულნო, რისთვის ჰკლამთ ამ საწყალ კაცსა? ისინი გულ ამღვრეული ყვიროდნენ, რომ მე აეშავი ვარ; მაგრამ ბოლოს მებაღემ ძალით გამომგლიჯა იმათ ხელიდამ. ფეხის გულები ცემით ისე გამიხადეს, რომ სულ კანი ამძვრა და აღარ შემეძლო ფეხებზედ დგომა. მებაღემ შემსვა თავის ვერზე და მიმიყვანა თავის სახლში. ამ ცემის გამო მე ძრიელ ავად გავხდი, ანე რომ თორმეტ დღემდე სრულებით არ შემეძლო ფეხზედ დგომა.

მეფე ერეკლე რაჰიმ ხანს შემწეობას დაჰპირდა ბიძის ბრძოლაში და ამისათვის წინათვე გამოართვა კარგა ბლომად საჭირო ფული; თვითონ კი შემწეობას იმერეთის მეფესა სთხოვდა, რადგანაც თბილისზედ მოდიოდა სპარსეთის შაჰი მაჰმედ-ხანი, რომელიც იმ დროს შუშა-

ში იყო. როდესაც იმერეთის მეფისაგან გამოგზავნილმა ჯარმა ქალაქს მოატანა და ემხადებოდნენ მისაგებებლად, ჩემი მასპინძლის შინაურებმა შემაგულიანეს, და წამიყვანეს ტაფიდალის ალაყაფის კარების გარეთ სეირის საცქერლად. მე ავედი ერთს მაღალ სერზედ და იქილამ ყველაფერს უყურებდი. ჯარის უფროსმა ცბიერობა იხმარა: იმან ჯარის კაცები მთელ მინდორში გაშალა პატარ-პატარა ჯკუფებად, რომ ამით ჯარი, რაც შეიძლება, ბევრად გამოჩენილიყო. მართლაც, ძალიან საეჭვო იყო, რომ აქ 2000 კაცი გამოსულიყო. მეფე სიხარულით და დიდის ამბით, ზარბაზნისა და თოფის სროლით მიეგება. ეს ჯარიც კრწანისში დააყენეს. რადგანაც იქაურ ხალხს ჩვეულებად არა ჰქონია წინადგე მომხადება ჯარისთვის პურისა და სხვა მიუცალგებლად საჭირო საგძლისა, ამიტომ ახლად მოსული ჯარის გამოკვება ტვირთად ედვათ ადგილობრივ მცხოვრებელთა: თვითთავთ ოჯახილამ უნდა მიეცათ რამდენიმე პური, ღვინო და სხ. მე არა მგონია, რომ მცხოვრებლებისათვის ძალიან სამძიმო ყოფილიყო ეს, რადგანაც მაშინ ზემოდ მოხსენებული ცარცვისაგან თბილისში იყო დიდი სიიაფე. იმერეთის და თბილისის ჯარს იმოღენა ღვინო ჰქონდათ, რომ წყლის მაგივრად პირსაც კი იმით იბანდნენ. მცხოვრებლები მით უფრო სიამოვნებით ხდილობდნენ ამ ხარჯსა, რომ დარწმუნებული იყვნენ, ამ გამორჩეული ჯარის შემწეობით, რომელიც რიცხვით 8000 კაცამდე იყო, დამარცხებდნენ მტერსა და მაშასადამე შევიდოდნენ წარმატებაში, ასე რომ მრავალნი სიხარულით ყვიროდნენ: დაე, მობძანდეს ახლა ალა-მაჰმედ-ხანის ვის შეუძლიან დაგვიდგეს წინა და სხ. მე ვფიქრობდი, რომ ხალხი აღტაცებულ მდგომარეობაშია და იმისთვის აქვს ასე დიდი იმედი, რადგან საქმილამ ნამდვილად სჩანდა, რომ ესენი უნდა დამარცხებულიყვნენ და თბილისი უსათუოდ მტერს უნდა დარჩენოდა. მე განვიზრახე ყუდრო სავანეს მონახვა და მსურდა ამ შემთხვევაში ვინმე ამხანაგი მეშოვნა; მე იმედი

მქონდა ერთის ერევანში მცხოვრებელისა, რომელიც იყო სოფელ ნორკილამ, კარგი გვარის შვილი. (ეს მე ამას წინეთ გავიცანი თბილისში). მე იმ საათშივე უთხარი ჩემი განზრახვა და ამასთან აუხსენი წინათვე ჩემი შიში, რომელიც იტულებულს ხდიდა უეჭველად თბილისილამ გავსულიყავ. ამ მხეცმა მიპასუხა, რომ, მართალია სპარსელები ომში დაეცემიან ხოლმე, როგორც ლომებიო, მაგრამა სრულს იმედს პსინი აუფუნებენ პირველს ძლევადელო და უკეთუ დამარცხდნენო, მაშინ გაიქცევიანო. შენა ხედავო, განაგრძო იმან, რომ ქალაქი მაგარია და მცხოვრებლები სულ გმარები არიანო, გარდა ამისა ყოველ თავის სამფლობელოდგან საქართველოს მეფის შვილები გამოგზავნიან ათი ათას ჯარის კაცსაო. ერევნის ხანი ამ მიზეზით იყო წინაღმდეგი შაჰისა. არ არის არც იოტის ოდენი ეჭვი, რომ ჩვენ გაეწყვეტავთ სრულიად სპარსეთის ჯარსა და იმის ქონებას დაეინარჩუნებთ, მაშინ ქალაქში ჩამოვარდება მშვიდობიანობა და ყოველისთვის სიიაფე. მე არა ერთხელ ვყოფილვარ ომშია და ვსჯი ამ გვარად ჩემის გამოცდილებით, და შენ, მითხრა მე, ჯერ კიდევ ყმაწვილი ხარ და არაფერი არ გეკმის. ამისთანა დაურღვეველ მოსაზრების წარმოდგენის შემდეგ იმისი გამოყენა სასიამოვნო ოცნებიდგან ყოველად შეუძლებელი და ამაო იყო. მე ვიცოდი, რომ ჩემ პატრონს თავრიზილამ მოტანილი საქონელი უნდა დაღესტანს წაეღო და იქ გაეყიდა პირველს საქართველოს მოსამზღვრე ქალაქს ბელაქანში; იქ უნდა ეყიდნა აბრეშუმი, გაეტარებინა ქალაქს ანდრეევზედ *) და მიეტანა ყიზლარში, იქილამ კი ასტრახანში; ამის გამო მე მქონდა ნამდვილი იმედი, რომ რუსეთამდის მივიდოდი. რაკი მოვიდა ხმა, რომ შაჰმა გაიარა შუშის მხარე, განჯაში შემოვიდა და გზაში ყველა მისი წინაღ-

*) ანდრეევი არის ენლაც დიდი სოფელი ხასავიურჯის მაზრაში.

მღევნი დაიმორჩილა გზაზედ ცეცხლით და მასელით, ჩემი მასპინძელი აჩქარდა და წასასვლელად მოემზადა. გამოეთხოვა თავის სახლობასა და ჩვენ წაველეთ თბილისიდან აგვისტოს გასულს ათას შვიდას ოთხმოცდა თოთხმეტსა (1794 წ.) წელსა. ქალაქიდგან ძალიან გვიან ღამე გავველეთ იმისთვის რომ, როგორც შემოსვლის, დროსა ბაჟის მიცემა აგვეცდინა.

შუა ღამისას მივედით სოფელს ლილოში, სადაც ქართველებს დიდი ხანია დაესახლებინათ რამდენიმე მთებიდან გადმოყვანილი—ოსი. ჩვენ ლილოელებს ვეგონეთ ავაზაკები და გვიყვიროდნენ, რომ არ მივახლოვებულავიყავით, ბოლოს დაგვიწყეს სროლა და მოგვიკლეს ერთი ცხენი. აგრეთვე ჩვენც ყვირილით გამოუცხადეთ, რომ თბილისიდან საეაჭროთ სიღნაღში მივდივართ და ეთხოვდით რომ თოფები არ ესროლათ; შევეფიცეთ, რომა ნამდვილს სიმართლეს ვეუბნებოდით. ბოლოს, თუმცა ჩვენი ფიცი დაიჯერეს და თოფის სროლას თავი დაანებეს, მაგრამა გათენებამდის იმ ადგილიდან ფეხი არ მოგვაცლევინეს. ლილოდან სიღნაღში მიმავალთ გავიარეთ გავერანებულს სოფელს მარტყოფში, რომლის მცხოვრებლები ავაზაკებს გაქცეოდნენ. ჩვენ ვიყავით გზაში სამი დღე, მაგრამ არც ერთი სოფელი არ გვინახავს. ამ ადგილებში ჩვენ დიდ შიშში ვიყავით. როდესაც ჩვენ შორიდან დაეინახამდით ხოლმე პატარა გორაკას, ანუ რომელსამე ხესა, შიშით ავთრთოლდებოდით, რადგანაც გვეგონა, რომ იქ უთუოდ დაგვხდებოდნენ ლეკები ან სხვა თულები. ჩვენ სიღნაღში მშვიდობით მივედით. ეს ქალაქი დალესტნის საშლდარზედ სძევს, სდგას გორაზედ, აქვს მრავალი ვენახები და მრავალი ხეხილი, განსაკუთრებით ლეღვის ხე; აქ იცის ჩინებული ღვინო. ამ ქალაქში მდებარებს ერთი დიდი ქართველების მონასტერი, წმინდის ნინოსი, იმაში არის სასტუმრო, ეზო და ციხე.

ჩემს მისეღამდის სიღნაღში ამავე ზაფხულს ამა მონასტრის წინამძღვარი ლეკებს დაეკუწათ ნაჭერ-ნაჭერად. ერთხელ წინამძღვარი წავიდა მონასტრის მინდორში, რომელიც მდებარებს თხოთმეტს ვერსტზე მონასტრიდამ, მდინარე ალაზანზედ (განახზედ) ოცი კაცი ქართველი მუშითა, რომელთაც მან კანონიერი ფიცი ჩამოართვა რომ მტრის დაცემის დროს არ გაქცეულიყვნენ და უკანასკნელ საშუალობამდის დაეცვათ თავი. დაინახეს თუ არა მუშებმა ლეკის სტენოსანი ჯარი, მაშინვე გაიქცნენ და ამითი უღალატეს დადებულს ფიცსა და ეპისკოპოსსა. წინამძღვარმა, რომ დაინახა მუშების ღალატი, არ შეშინდა. მინამდინე ლეკები მოვიდოდნენ, დაუწყოთ თოფის სროლა და მოკლა ოთხი კაცი, მერმე ხმლით დაერია ლეკებსა; მაგრამ ლეკებმა ასჩეხეს ნაკუწ-ნაკუწად; შემდგომ ამისა, როდესაც ლეკებმა შეიტყეს მისი ღირსება, ძალიან შესწუხდნენ, რომ ცოცხალი ტყვედ არ წაიყვანეს, და ამითი დაჰკარგეს შემთხვევა დიდი ფულის აღებისა.

მაშინ სიღნაღში იმყოფებოდა სრულ ბრძანებლად მეფის უფროსი შვილი და ერეკლეს მემკვიდრე (გიორგი). როდესაც ერეკლემ დაინახა მოახლოებება ალა-მაჰმედ-ხანისა, რამდენჯერმე დარწმუნებით სთხოვა იმას (გიორგის), და აგრეთვე სხვა თავის შვილებსაც, რომ დაეჩქარებინათ ჯარის გამოგზავნა.

სიღნაღში მყოფმა მეფის შვილმა (მემკვიდრემ) რამდენჯერმე მოაგროვა მამისაგან ნათხოვნი ჯარი და გამოაცილა ქალაქს გარეთ, მაგრამ მისი ქვეშევრდომნი ისეთი ურჩნი იყვნენ, რომ უკანვე ბრუნდებოდნენ სხვა გზებით და მიდიოდნენ ისევ თავ-თავის სახლებში. ისინი მხოლოდ იმაზედ თქრობდნენ, რომ მოემკოთ ყანები, ექმნათ რთველი და აკნაირად შეეჭანათ თავის სახლობისთვის საზრდო. ამისთანა წინააღმდეგობა გამოიჩინეს იმათ მაშინაც, როდესაც მე სიღნაღში ვიყავი და როდესაც შაჰი თბილისს მოსდგომოდა. ჩემი პატრონი დარჩა სიღნაღში კარგა ხანს.

ეს მოვლოდა ვისმე ლეკს გამოჩენილს ბელადსა, რომელსაც უნდა გაჰყოლოდა თავისი სავაჭროთი. ეს წესი იყო იმ დროებში: ბელადი იკისრებდა ყოველს მზრუნველობას მგზავრის შესახებ. ამ შემთხვევით მომეცა მე საკმარისი დრო, რომ დამელო სიღნაღი და მენახა იქ მდებარე სომხის ეკლესია. სექტემბრის რვას, ყოველად წმინდა ღვთის მშობლის დაბადებას მე მივედი ამ ეკლესიაში ცისკარზედ. მე ეცდილობდი შემენიშნა, კარკად იციან იქაურმა მღვდლებმა კონდაკი წირვისა და ეკლესიური წესი თუ არა, და ძალიან გავევირდი, როდესაც ვნახე, რომ ისინი ამ დღესასწაულს სადა დღესავით სწირავდნენ. იქაური სომხების უმეტესმა ნაწილმა სრულგზით არ იცის სომხურად ლაპარაკი და ქართულად ლაპარაკობენ; მე ძლიერ წვალებით ვიპოვენე ზოგიერთი, რომლებთანაც შემეძლო სომხურად ლაპარაკი. მე იმათ ვუთხარი, რომ ამ რიცხვს ღვთის მშობლის დღესასწაულია და ვკითხე, რატომ არა სწირეს იმათმა მღვდლებმა ამ დღეს იმ წესით, როგორც კონდაკი უთხრობთ. პირველად იმათ ერთი ერთმანერთა წაჩურჩულეს. შემდეგ სხვებმა გაჯავრებით მოიტანეს ჟამნი და ნახეს, რომ ჩემი სიტყვა მართალი იყო. ამის გამო დაიწყეს ჩივილი თავიანთ მღვდლებზედ, ასე რომ ისინი იძულებულნი შეიქმნენ დაეწყოთ წირვა ხელ ახლად. ამასთან, რასაკვირველია, მე შემენიშნეს ძალიან კარგის მზრით. ეკლესიაში იყო მაშინ იქაური ექიმი სომეხთაგანი, სახელად მათეოსი. ეს იყო გადმოსახლებული სიღნაღში ოსმალეთის საბრძანებელიდამ, სიღნაღში დიდს პატრიის ციმაში იყო. მოვიდა ჩემთან, ყურადღებით იკითხა ჩემი მდგომარეობა: საიდამ, როგორ და როდის მოვედი სიღნაღში. მერე მიბრძანა მიესულიყავ მის სახლში ჩემ პატრონთან ერთად. მე გამომიცხადა, რომ ძალიან შეფუყვარდი და ამისთვის სურს სიკეთე მიყოს. ეს ექიმი ღირსებიანი, გამოცდილი და მდიდარი კაცი იყო. ის თავის საკუთარი ხარჯით აშენებდა ზემოდ მოხსენებულ ცი-

ხეში დიდს ქვეთვირის ეკლესიას წმინდის დიდისა და ძლი-
 ვა შემოსილის გიორგის სახელზედ. მე მივედი იმასთანა
 წირვის შემდეგ, როდესაც მოილაპარაკა ჩემს პატრონთანა.
 სთხოვა, რომ დავერჩინე იმასთან. ჩემს მაგიერად
 ექიმი ჰპირდებოდა თავის მოსამსახურის მიცემას, რომელ-
 მაც იცის სუყველა იქაური აღგილები და ამიტომ მოგზა-
 ურობაში ის უფრო სასარგებლო იქმნება, ვიდრე მე.
 ექიმმა აქვე გამოუცხადა ჩემს პატრონსა, რომ მომათხო-
 ვებს თავის ქალს, რომელიც მაშინ მხოლოდ ათი წლისა
 იყო; მისცემს თავის ქალს ორას თუმანს თეთრს ფულს
 და მე მიზევილებს; როდესაც აღშენდება ციხეში ეკლესია,
 მიუხედავად ამისა სამღვდელთა მთავრობასთან და გამამ-
 წესებინებს მღვდლად ამ ეკლესიაში. ამასთან ექიმმა დაუ-
 მატა, რომ, როდესაც ჩემი მასპინძელი დაბრუნდება სი-
 ლნალს, თან წაჰყვება თბილისში და მეფე ერეკლეს და
 ეპისკოპოსს მოაწერინებს ხელს შეილად აყვანის ქალაქ-
 ზედ, ასე რომ მე ვიქნები ყველაზედ უფროსი მის სახლო-
 ბაში და, შემდეგ მისი გარდაცვალებისა, მამა და მხრუნ-
 ველი მკირე წლოვანი მისი ვაჟ-შვილისა. ამისთანა მოუ-
 ლოდნელმა და უზომო ბედნიერებამ თითქმის გამაოცა.
 დიდი მადლობა გამოვუცხადე ჩემს ახალს კეთილი-მყო-
 ფელსა, მადლობა ფრად დიდის გრძნობით გამოთქმული.
 აქასთანავე დავირდი მეცადინეობითა და ყოველის ღონის-
 ძიებითა, აგრეთვე კარგის ყოფაქცევით გადამეხადა იმისი სი-
 კეთე. რა დიდი მომხადება მიხლოდა, მაშინვე გადავედი
 იმასთან და დაერჩი იმია სახლშია. უწინდელმა ჩემმა მა-
 სპინძელმა კი იშოვნა საიმედო წინამძღოლი და დილით
 წაჰყვა იმ საიმედო წინამძღოლს, რომელიც მისცა ჩემს
 მაგიერად. ექიმმა დამიწინა თავის პატრონათ და ჩამაბარა
 ყოველისთვის ყურის-გდება. იგი, როგორც მდიდარი კა-
 ცი, უმასპინძლებდა ხეობა ხსენებულს ბატონის შვილს (გი-
 ორგის) თავისი ოჯახიდანა. მეორეს დღიდან მე უნდა წა-
 ყვოლოდი ჩემ ახალ პატრონის მოსამსახურეებას, რომელ-

ნიც უზიდავდენ ბატონის შვილს საქმელებსა და თვალ-ყური მედვენებინა, რომ მოსამახურებს უზღველობა, სიბრიყვე არა ჩაედინათ რა.

მეორე დღეს ბატონის შვილს მიუტან ეს საოცარი უმველებელი ლანგრიტ ფლავი და კარგა მოზრდილი ბატკანი, გაკეთებული სხვა-და-სხვა ნაირი სანელებლითა, ქუფთით და სხ. ასე, რომ ეს სადილი ჩვენებურად, აზიურ წესზედ ჩაითვლებოდა ძალიან საგანგებო სანოვაგეთა. აქ პირველად შემემთხვა ნახვა ბატონის შვილისა. აზიური ჩვეულებებისა მეგრ იჯდა ძირს გაშლილ ხალიჩაზე და იმითი იყო შესანიშნავი, რომ ჩემს დღეში არაფერ მინახავს იმის შესადარი მსუქანი ადამიანი. ვახშმათ თუმცა მიართევს ამოდენავე ულუფა, მაგრამა, ჩემდა გასაოცრად, იცოტავა და მიბრძანა მე რომ ჩემი პატრონისთვის, ექიმისთვის მესაყვედურა ამაზე. ამისთანა მასპინძლობა ყოველ დღე, უეჭველია, არ დაუჯდებოდა იათადა, მეტადრე სრულის წლის განმავლობაში.

ბატონის შვილი იდგა დიდს გორაზე და მოურავის ანუ მეფის მოადგილის სახლში, რომელიც მაშინ იქ არ იმყოფებოდა. მისი მხლებელნი იყვნენ ოთხი ხუთი კაცი; ჰყვანდათ რამდენიმე ჯორი ბარგისთვის და ცხენი. მეორე დღეს ბატონის შვილი კმაყოფილი შეიქმნა სადილისა და გამხიარულდა. აქ მე მკითხა ჩემს ვინაობაზედ.

— ვინა ხარ შენ და საიღამ?

და როდესაცა ვუპასუხე, რომ ამა და ამ ადგილიდამა ვარ მეთქი, კიდევ მკითხა:

— იცნობ თუ არა თქვენს ქათალიკოზს?

მე მოვახსენე, ვიცნობ მეთქი, მოწყალეო ბატონის შვილო!

— აბა, ის სრულებით უვუნური კაცი რისა!

— რისთვის ინებებთ იმისი ეგრე შეურაცხე?

— ამიტომ, რომ იმან მისცა შაჰსა ასი ათასი მანათი.

მართლაც პატრიარხმა შაჰის თხოვნისამებრ მიცა

მას ზემოთ თქმული ფული სამხედრო ხარჯისთვის და, როგორც შაჰი ჰპირდებოდა პატრიარხსა, უნდა გაენთავისუფლებინა მტრებისაგან.

— ჩვენთვის კი რომ მოეცა ეს ფული—განაგრძო ბატონისშვილმა, — ჩვენ უფრო უკეთესად დაეცვავედით პატრიარხსა.

შაჰი პატრიარხის მტრებად რაცხდა ქართველებსა, და ქართველები შაჰსა. მე ამის შემდგომ ჩემის გულწრფელობით გავბედე და ვკითხე:

— მოწყალეო ბატონო, რა სჯულისანი არიან სპარსელები?

— როგორ, განა შენ არ იცი? ისინი მაჰმადიანები არიან.

— თქვენ, მოწყალეო ბატონისშვილო, რა სჯულისანი ბრძანდებით?

ამ კითხვაზედ მიპასუხა როგორღაც გულნაკლულად შემდეგი:

— შენა, მგონია, სრული წლოვანი ხარ და ამისთანა სულელი, რომა შენ არ იცი ისა, რომ ჩვენა ვართ ბერძნების სარწმუნოებისა!

— სპარსელები არიან მაჰმადიანნი, მეფის შვილო, გავეზაასე მე და ჩვენა გეთხოვენ ფულსა და თქვენა ბრძანდებით ქრისტიანები და ამასვე თხოულობთ და რა განსხვავება არის თქვენსა და იმათ შორის?

მართლადაც ისრე გულწრფელი და სულელი ვიყავი, რომ არ მოვიგონე დარიგება ჩემის ოსტატისა და შევები ლაპარაკი იმ განზრახვითა, რომ მეჩვენებინა ბატონისშვილისთვის ჩემი მახვილ-გონიერება და იმ იმედითა, რომ მოვეწონებოდი, ის კი აღარ მოვიფიქრე, რომ სულსხვაფრივ ჩამამართმევდა. ბატონისშვილი დაჩუმდა და მე ისე მეგონა, რო ვერ მიხვდა ჩემს ნათქვამსა მეტქი, მაგრამ ორს წამს უკან აღმოჩნდა მისი უკმაყოფილება, ასრე ძალიან, რომ უბრძანა ჩემი გათრევა, ცემა და ციხეში ჩა-

გდება. სამმა მისმა მხლებელმა მტაცეს თმებში ხელი, წამათრიეს ციხეშია. ისინი მცემდნენ ყოველად შეუბრალებლად ჯოხითა და მუშტითა.—ამისთანა შემთხვევამ მე ძალიან ფიცხლად მამაგონა ჭეშმარიტი ზნეობითი დარიგება ჩემის კეთილი მასწავლებლისა, რომელიც მარწმუნებდა, რომ არა მეთქვა რა მოუფიქრებლად. როდესაც ექიმმა შეიტყო ეს ამბავი, მეორე დღეს წაიღია ბატონის შეილთა-ნა და სთხოვა, რომ მიეცა ჩემი გამოშვების ბრძანება.

ბატონის შეილს არ შეეძლო ექიმის თხოვნაზედ უარი ეპასუხნა, ამიტომ რომ მაშინ ექიმი აღარ გაუგზავნიდა საკმელებსა.—ამ სახითა მამიყენეს შე ჩემი მასპინძლის სახლშია. სახლის პატრონმა ჩემი ნაცემი სხეულის გასაკურნავად და ღონეზე მოსვლისათვის მოიხმარა ყოველი ღონისძიება, რაც ხელიდგან გამოუვიდოდა. ეს შემთხვევამე მომივიდა თერთმეტს ენკენისთვის. ამავე დღეს, საღამოზედ მოვიდა ამბავი სიღნაღშია, რომ ქართველებს გაემარჯვებინათ და მტერთა წინამძღვარი მელიქი სომეხთაგანი ყარაბაღელი მეჯღუმი ადგილობრივ მოეკლათ, ეს მელიქი გადუდგა ერეკლესა და გახდა იმისი მტერი მისთვის, რომ მეჯღუმის ძმა ქართველებისაგან მთარველობით დაიმედებულნი მიემხრო ამ უკანასკნელთა და სხვათა შორის დაილუპა რმათ მამულში, რადგანაც მათი მთარველობა გამოდგა ამაო და ესრედ ამ შემთხვევისათვის თორმეტს რიცხე-ში, გამართეს ღზინი და მხიარულება. ბატონის შეილი და ხალხი, რომელნიც მოგროვდნენ მინდორშია, ისროდნენ იქ ზარბაზნებსა (ოთხი ზარბაზანი იდგა), სემდენ მაჭარსა, მხიარულად ხმაურობდნენ და შაჰის დალუპვას ღმერთს ევედრებოდნენ. თუმცა ავად-მყოფი ვიყავი, მაგრამ კიდევ უკანასკნელი ღონისძიებით გავედი კარზედა, რომ მენახა ესე დღესასწაული და ეყოფილიყავი დამაწრე ხალხის სიხარულისა, მაგრამ მახსოვდა ის დარიგება ჩემის მასწავლებლისა და ის ახალი შემთხვევა, რომელიც მამეცა ბატონის შეილისაგანა და ვიყავი მშვიდათა და ფრთხილად. ამ უსა-

ფუძვლო დღესასწაულზედა ესჯიდი მაშინა მხოლოდ ჩემს გულში, რადგანაც არ შემეძლო გამეხსენებინა ჩემი აზრები. ცამეტმა რიცხვმა სექტემბრისამა აგრეთვე გაიარა სიამოვნებაშია; მაგრამ თოთხმეტს, თითქმის შუადღისას, ერთბაშათ მოსცივიდნენ სიღნაღში თბილისიდან გამოქცეულები, დაჭრილები და იმათ გამოაცხადეს: რომ თბილისი აიღო შაჰმაო თორმეტს სექტემბერსა, ესე იგი იმ დღესა, როდესაცა ბატონიშვილი სიღნაღში მცხოვრებლებითურთ ხარობდა მეჯღუმის მოკვლასა და ყიზილბაშების დამარცხებასა; თბილიაში მცხოვრებლებიო, ვინც დაჩინილიყვნენ ცოცხლები, გაქცეულიყვნენო. თვით მეფე ქრეკლე დაიმალო საღლაცა და შაჰიც მოვაო სიღნაღში.

ამ ამბაემა სიღნაღში მცხოვრებელნი შეაშანა და შეაძრწუნა, ასე რომ კაცს არ შეეძლო ქალაქს ვარეთ ზარი ნაბიჯი გადაედგა; ამ გარემოებათა შორის, ზოგთაგანის მაგიერად რომ ერთად პირი შეეკრათ და ეფიქრათ საერთო ღონის ძიებით გამავრება, დაიწყეს თულობა, ცაოცეა ერთი ერთმანერთისა და ხოცეა, როგორც აქაურებს აქესთ მარადის ჩვეულებად. ამ გეარ შემთხვევაში ბატონიშვილს ორის დღის სხარულის შემდგომ ერთბაშათ დაცეა თავზარი ამისთანა მოულოდნელი და სრულებით მისი აზრის წინააღმდეგი საქმისაგან და განიზრახა თავისი თავის გადასარჩენად თვით უსაიმედესო ღონის-ძიება: გახიზნა. ბატონიშვილის სკიერები აკიდებული იყო ჯორ-ცხენებზე და ამ რიგად ყველაფერი მომხალდა ვასახიზნად. როცა ხალხმა ნახა ესა, ფიცხლავ მოგროვდა მისი სახლის მახლობლად და უყვიროდნენ ბატონიშვილს, რომ ჩვენ არ გაგიშვებთო და სხვათა შორის აყვედრიდნენ, რომ ჩვენი საქონლით, ცხვრით და ღვინით გამოიკვებეთო და, როდესაც შიშია-ნობა მოხდა, ახლა-კი ესურთ ჩვენი თავის დანებებაო? სუყველანი განიმეორებდნენ ერთის ხმითა: «ახლა ჩვენ არ გაგიშვებთ; აქ ჩვენთან უნდა მოკვდე. როდესაც მტერი დაგვეცემა და დაგვიწყებს თავის კვეთასა, დაე, მაშინ შენც

თავი გაგაგდებინონ ჩვენთანა. ა. ბატონს შეიღმა სთხოვა ხალხს ვედრებითა, გამიშვითო, მაგრამ უგრძობელმა და შეუბოვარმა სიღნაღელებმა არ აასრულეს მისი თხოვნა და ბოლოს ყარაულიც დააყენეს. ბატონის შეიღს ერთი ღონისძიება-ლა დარჩა, მოსყიდვა ყარაულებისა. ბატონი შეიღმა ადვილად მოახერხა ესა, მაგრამ ისე, რომ თავისი ქონება, რაც-კი იქა ჰქონდა, სულ ყარაულებს დაუტოვა და ერთის კაბით გაიქცა თელავში.

ის ვაჭარი, რომელმაც იკისრა ჩემი წაყვანა რუსეთში, რამდენსამე დღის უკან მობრუნდა სიღნაღში და გვითხრა, რომ თბილისის აღების ამბავი ლეკებშიაც მოვიდოდა და ლეკებიც შეუდგნენ ციხეების გამაგრებას, რადგანაც იმათაც ეშინოდათ შაჰის დაცემისაო. იმ ვაჭარს თურმე უნდოდა თელავზედ წაეღო, რომ ამ სახით ჩემი სამი თუმანი შეენარჩუნებინა, მაგრამ ერთს ადგილას სიღნაღის ქვემოლ, მთის ძირში, გაეცარცვათ ქართველებსა და ამის მიზეზით მოვიდა სიღნაღში.

ზ. არჯევანიძე.

(შემდეგი იქნება)

ჯ ე ჯ ი ლ ი.

(ვეძღვნი პაწია ლევანს).

იხარდე მწკანე ჯეჭვილო,
დაპურდი. გახდი ყანაო;
იგურთოს იმის მარჯვენა,
ვინც გთესა, მოგიყვანაო!

დაპურდი, ჩემო ნუგეშო,
იხარდე თანდითანაო:
ზეცამ გიგზავნოს ცვარ-ნამი,
მზემ შუქი გიფინოს თანაო;

ქარმა გაღელვოს ზღვასაკით,
მწერებმა მოგძახონ ნახაო.
იხარდე, გახსარევი
უმაწვილი ჩემისთანაო.

შრომის შეილი ვარ, ყარბი,
არავინ გამიტანო:
ვისაც გი ძმურად მიუენდე,
მან გუღს დამასკა დანაო.

ნეტავი აქ არ მამყოფა,
 ჭაღაჭში ჩამიყვანაო:
 მასწავლას რამე სკდობა,
 მასწავლას ანაბანაო.

ამაღლდი, თავი დაისხბი,
 ჯეჯილო, ნორჩო უანაო.
 იმისი საზრდო შიქენ,
 ვინც ვთესა, მოგიფანაო.

ნამგლებით გაჩისა გესვივნენ.
 ბიჭები ჩემისთანაო:
 პეტრე, გიორგი, თევდორე,
 ბესო და აღმასსანაო.

ჯერს უმზადებდეს თინია,
 ამ ბურ ვალებთანაო.
 სოსოს სელადა მოჭქონდეს
 ცივცივი წყაროდანაო.

ი. ლ.

კედაგოზიური მოსაზრებანი.

ქალების განათლების შესახებ

წერილი პროფესორის ტარასოვისა.

გრძობი არაქვეყნი ანა სნაზინისას, სხვათა შორის, შემიდგესა სწორდა: «თქვენ თურმე მამულებს უვლით; ამ ამბავმა ძალიან გამაკვირვა: რა ქალის საქმეა მამულების მოვლა, განა თქვენი საქმეები არ გეყოფათ? თქვენ უნდა სოკო ახმოთ, სალი სხირათ და სსკ.» ამისთანა შესუდულება «ქალის საქმეზედ» მართა არაქვეყნის და მის დროებას კუთვნილებას არ შეადგენს; ამ აზრისანი ბევრნი არიან ჩვენს დროშიც და ამითვე აღვიარებენ ქალებისადმი უპატივცემულობას. ქალების განათლებაზედ ბასი სულ მუტი იქნება, მინამ ქალი პატივისცემას არ დაიმსახურებს. პატივს მხოლოდ გარეგან სილამაზეს არა სცემენ; მას მიაზიდავს აგრეთვე, და უმეტესადაც, სილამაზე მწიკობრივი და გონებრივი. და რადგანაც გონებრივი სილამაზე შეიძინება განათლებით, მე ამ წერილში შევეხები ქალების განათლებას.

ხშირად არევენ ხოლმე ერთმანეთში აღზრდას და განათლებას, ან მათ შორის არავითარ განსხვავებას არ ეძებენ. სიტყვა აღზრდა ნიშნავს განვითარებას სსეულისას, გონებისას

და სულისას, განათლება კი მოლოდ ნაწილს შეადგენს აღ-
 სრდისას, საგნად აქვს გონების განვითარება, თუმცა თავის
 ზედ-მოქმედებას აწარმოებს ფიზიკურ და ზნეობრივ განვითარ-
 ებაზედაც. ამისთანა დამოკიდებულებას მათ შორის, ხშირად
 უთანხმოება მოსდევს სოღმე, როგორც მაგ., სასკოლო მმარ-
 თველობაში; ყველა ნაწილები მმართველობისა, როგორც ნა-
 წილნი ერთის სსუფისა, უნდა ეთანხმებოდნენ ერთმანეთს,
 მაგრამ ხშირად სამხედრო მინისტრი ეწინააღმდეგება ტინანსთ
 მინისტრს, ეს უკანასკნელი ვადეკ სახალხო განათლებისას. ამ
 უთანხმოებას აღსრდასა და განათლების შორის, ანუ უკეთ
 რე ვსთქვათ, უთანხმოებას ფიზიკურ და ზნეობრივ განვითარ-
 ებებსას ერთის მხრივ და გონებრივი განვითარებისას, მეორეს
 მხრივ, ხშირად ხამწუხარო, შედეგი მოსდევს სოღმე. ავილოთ
 რამდენიმე სურათი ახლანდელის ქალებისა საფრანგეთში და
 მათზედ გავსინჯოთ, რამდენად საუნებელია ამ გვარო უთან-
 ხმოება.

ფრანციელი გლეს კაცის ქალი სრულიად გაუნათლებელია.
 ცხოვრობს და იზრდება მუშა საფხში, ბავშვობიდანვე გრძნობს
 იმ აზრს, რომ ქმრისა მეუღლე უნდა იყოს, რომ ცუდაობა
 მაკნებელია, რადგან მას გალატაკება მოსდევს. მაგალითს, რა
 საკვირველია, დედისგან იღებს. გათხოვებამდის იქნება ხშირად
 დაც იქცოდეს უმართებულად, მაგრამ რაღა გათხოვდება, ქმარს
 კვვიანობის საბუთს აღარ აძლევს. მისი სიცოცხლე მუშაობაში
 გარის და მალე ჰკარგავს სიღამაზესაც და სიყმაწვილესაც. უმე-
 ტის ნაწილად კარგი მეუღლეა, კარგი დედა, კარგი მუშა, თუმ-
 ცა, როგორც ვსთქვით, სრულიად გაუნათლებელია.

ქალაქელი მუშა ქალი სოფელისავით გაუნათლებელია.

სცხოვრებს ქუჩაში, სასჯობა ანა ჭყავს და, თუ ჭყავს, გასწონი-
ლი და გალთებული. ზეტარობითვე თვის დედას ჭბამავს და,
თუნდ კიდევ გათხოვდეს, ქმრის სასჯში ბედნიერებას ვერ შე-
იტანს, თავს ვერ დაუდებს ოჯახს.

ეს ორა მაგალითი ცნადად გვიჩვენებს, რა სსვა და სსვა
შედგო მოსდევს თიზიურისა და ზნეობრივის განვითარების
სსვა და სსვაობას, თეძვა გონებრივი განვითარება ერთს შემ-
თხვევასთან და მეორესთან ერთნაირად ან არსებობდეს. მაგრამ
გადავსინჯოთ სსვა მაგალითებიც, მაგ. მოქალაქისა. ვაჭრის
და არისტოკრატის ცხოვრებადამ ალებული. აქ განათლება
თითქმის ერთი და იგივეა, მაგრამ ზნეობრივი ვითარება სრუ-
ლიად სსვა და სსვა ნაირი.

ღარიბს მოქალაქის, ვაჭრის ან მოსამსახურის ქალი 15
წლის სკოლას თავს ანებებს. მისთვის ყველაფერი უსწავლე-
ბაათ, მაგრამ ცოდნათ კი არა იცის-რა, შემდეგ დედა სწავლობს:
აწავლის საოჯახო საქმეებს და თვის მაგალითით უჩვენებს
დედის და მეუღლის დიდს მნიშვნელობას. მას სასტიკად უფრს
უგდებენ, მარტოს არსად გაუშვებენ და თუკრში მხოლოდ
მასინ მაჭყავთ, რაცა პიესა ზნეობრივია. გასდება 17 წლის
და, თითონაც და მისი დედაც სულ გათხოვებაზედ თიქრობენ,
რადგან მით ქალი თავისუფლებას მიიღებს და ოჯახი — შემ-
სუბუქებას. ამ ნაირად აღზრდილი ქალი თვის კალდეულებას
ქმარ-შვილის და ოჯახისადმი სინიდისაინად ასრულებს, სასჯ-
ში დიდი გაკლენა აქვს და სშირად თვით არის სოლმე მიზე-
ში მთელის ოჯახს კეთილ-დღეობისა.

მდიდარ მოქალაქეთა საზოგადოებაში, სსვა მეუობს სი-
მდიდრით კეკსნა, ქალი აკონიდგანვე განცხრომას ეჩვევა; მას
დღეში ორჯერ-სამჯერ უწვლიან ტანისამოსს. სტუმრებს ტი-

ენისაკით აჩვენებენ და ამყობენ თვის მორთულ შვილით. იზრდება და ცდილობს წაჭბადოს თვის დედას, რომლის სიცოცხლე ბალებში და სამკაულებშია წასული. სწავლას დედა აწეობინებს, მაგრამ მეორე დღესვე სწყინდება და მის განათლებას დაქირავებულ ვასიმს ახარებენ. ასწავლიან ახალ ენებსედ ტიკტიკას და შემდეგ სადმე გამოჩენილ, მოდურ ჰანსიონში ახარებენ. იქ, განათლების მაგივრად, უმასინჯებენ სულსაც და გონებასაც. შემდეგ ჰანსიონისა, ქალი რამოდენიმე სანა სახლში ჭყავთ, რომ ქცევა ისწავლოს... გათხოვებენ და იგივე უსაქმურობა, იგივე გარყენილება. ამ სასოგადოებაში არც მეუღლეა, არც დედა, არც ქალი, აქ არა იშვიათად მხოლოდ სიძვა არის.

ანისტოკრატულ სახლი ქალის ბავშვობა ბევრითა ჭკავს უემოდ აღწერილს, რადგან მდიდარი ბურჟუა უკელა აზნაურებს ჭბადავს და ხშირად მათსედ უკეთესადაც სცხოვრებს. განსხვავება სოლიდგან იწყება, რადგან აზნაურობა შინაურ განათლებას უფრო მისდევს, ვიდრე ჰანსიონისას. ქალს ასწავლის ჯერ გუგერნანტა, მერე მასწავლებელი, მას შორიდგან აჩვენებენ მეცნიერების უვაილებს, და ღრმად, საძირკვლიანად რისამე შესწავლას სულ მეტად სთვლიან. გათხოვებამდის სასტიკად უურს უკლებენ. იმ აზრით ზრდიან, რომ დიდი გვარის შვილია, პატიოსან შთამომავლობისა და ქმრის არჩევაში მან უური არ უნდა ათხოვოს თვის გულს. უმეტეს ნაწილად ცოლ ქმარი არ იცნობს ერთმანეთს, რადგანაც ქალს ერთბაშად ეუხნებიან—ეს შენი საქმრო არისო. აქედგან—გულ-გრილობა, უმადურობა ერთმანეთისადმი და, ბოლოს, ცოლი თავისთვის სცხოვრობს, ქმარი თავისთვის; ცოლს თავის საკუთრება აქვს, თავის საცნობები ჭყავს და სხვ. ქმარს—თავისი. მხოლოდ სახელის გუ-

ღმისთვის არ იყრებიან სრულიად და ხალხში ისე იქცევიან, როგორც ერთმანეთის მოსიყვარულენა. ეს მაგალითებიც გვიმტკიცებენ, რომ ერთსა და იმავე განათლებას, შეიძლება სსკვა და სსკვა შედეგი მოჰყვეს, როცა ოსნობრივი და ფიზიკურად განვითარება სსკვა და სსკვაა. ამის შესახებ სპერანსკი ამბობს, რომ აღზრდა იგივე თესვა არის, რადგან თესვის ამოსვლამის სიკეთესოდ, მიწის სიკარგესოდ და მის გარგად შემუშავებასოდ კი არ არის დამოკიდებული, არამედ ჭაერისოდ და ჭაერთან ხომ სკენ ვერას გაუწყობთო. აგრეთვე მართლაც ამბობს სხედრინი, რომ ვინც აღზრდას ხელს ჭვიდებს, (მეტადრე იმ სასოცადლებაში, რომ ღმისთვისაც დამახინჯებულ ტრიკლიონადას თავის დელი დაუმხნევი), არა ფიქრობს, რომ აღსაზრდელი ორგანიზმი რაიმე წინააღმდეგობას გაუწევს; ამის თვით საქმე დასახვეებს ხოლმე და ძალიან ჩქარაც. მოთმინებათ რამდენჯერმე ერთის ღ იგივეს გამოკრების და სახანაო ჭეშმარიტების შეგნების გარდა, რომლის საშუალებით უფრო დიდ ჭეშმარიტების გაცება შეიძლება, აქ კაცმა უნდა იბრძოდოს სიცრუის და ცრუ-მოწმუნების წინააღმდეგაც, და რამდენადაც თვითაუელს მათგანს ნაგები საბუთი აქვს არსებობისა, იმდენად მხელია მისგან განთავისუფლება; მარტო მის შესებაც კი სიბრყვეთ და მამა-პაპათ სკუელებისადმი უზატვიცემულებად ითვლება.

«აღამიანის ოსნობრივი ბუნება აღზრდაში, ამბობს გუნიკოვი, შეგვიძლია რჩროს შევადაროთ, და ისიც საკმარისი იქნება, თუ იგი წრ პრობისა გამოდგა, რადგან მასოდ გავლენა აქვს ტემპერამენტს, სისხლს, მეკვიდრობითს მიმართულებას და სსკ.» მოკლედ რომ ვსთქვათ, აღზრდა არ არის ყოველად შემძლებელი და მის გავლენას თვისი სამძღვარი აქვს, რომელ

საც თვით უკეთესი აღმზრდელიც კერა გადახიფებს. თუ ეს ასეა, მას განათლებასაც, როგორც ნაწილს აღზრდისას, ექმნება თვისი სამძღვრი, და მართლაც, არც მას შეუძლიან პურის გულად ოქროთ გადააქციოს და ტლახო წმინდა წყაროთ.

ყველა ეს უნდა გვასსოვდეს, რომ, პირველად, აღზრდას და განათლებას არ მივცეთ ერთგვარი მნიშვნელობა, ან არ მავწეროთ ერთმანეთის წინააღმდეგობა და, მეორეთ, არ მოვკლადეთ მათგან შეუძლებელს და ტყეილი ბრძლი არ დავსდომოთ.

ამ ცოტას სანში გაზეთებში ეწერა, ყაზანში ემაწვილმა ქალმა თავი მოიკლა, რადგან მამას და დედინაცვალს ძალათ გაეთხოვებინათ. მის დედინაცვალს ბესტიუევის გუჩნები დაუსრულებია. ამ ფაქტის გამო რომ ქალების უმადლესი განათლება გაკვიდსოთ, სისულელე იქნება, რადგან ამ მოვლენას ისე გადასლართელი და რთული გარემოება აქვს მიზენათ, რომ დედინაცვლის გამოცვლა აღზრდას მსოლოდ დიდის სნის გავლენის შემდეგ შეეძლო.

ისე ცოტა სანი გავიდა მას შემდეგ, რაც ქალების განათლებაზედ ბასი ასტყდა, რომ ვერ არც ვი დამყარებულა ის არა, რომ იგი უნდა შეადგენდეს სახელმწიფოს მოვალეობას. იმისთანა განათლებულ ქვეყანაში, როგორიც საფრანგეთია, 1802 წ. ძრუგარუა ამტკიცებდა კანონთ-მდებელ კრებაში, რომ ქალების განათლება სრულიადაც არ შეადგენს ჩვენს საქმესა. კაცის განათლებას თვით უძველეს დროდგან მმართველობა ზრუნავდა და ქალებისას-ვი, პოლ ყანის სიტყვით, ყოველთვის შემთხვევითი, უმეტოდო და უზრინციპო ყოფილა. ამის დასამტკიცებლად შეკვიდიან მოვიყვანოთ ის ფაქტი, რომ ჰაიუში, საფრანგეთის დედა ქალაქში, 1800 წ. სულ 24 სკო-

და უოფილა ქალებისთვის, მაგრამ მაუწყებელი, უწიგნო და უშეგირდო, ამისთვის, ქალების განათლებასე რომ კლავარაკობ, მე არ მომინდება შორიდგან დაწევა საქმისა, მე მხოლოდ მოკლედ შევესები იმ დროს და უამს; როცა ეკონომიურ მიზნებისა გამო, ქალზედ შეხედულება გამოიცვალა და კითხვა დაიწყო, საჭიროა თუ არა, მიეცეს ქალს სისტემატური, მეტნიერული განათლება.

ისტორია ქალისა უძველეს დროთაღვან ჩვენამდე წარმოადგენს ღონიერისგან უძღურის დანაგერას. პელეუტანი ამობს, რომ კაცის ცოდო ქალი არისო. მის მსხვერპლად შექმნილი ედემით გამოჩეკის შემდეგ და ახლანდ-გი ამხნეკია დალი ექსი ათასის წლის უსამართლობისაო. დანაგრული უოკელთვის ეწინააღმდეგებოდა დამნაგერეს, სანა კი შეეძლო, ოჯახში, საზოგადოებაში და ეს წინააღმდეგობა უშედეგოდ არა რჩებოდა: კაცი იძულებული იყო ეძლია მისთვის უფლებანი და ამკარად საქმე ურღანდელ მდგომარეობამდე მოასწია, როცა ღაზარაკობენ რომ ქალს იგივე უფლებანი უნდა ჰქონდეს, რაც კაცსა.

აღმოსავლეთის ქვეყნებში ქალი იყო მონათ და საგნად სიტებობისა. ამ შეხედულობისა გამო, მას ზრდიან როგორც ევაილს, დასტებობინ მის სუნუნებით და, როცა ჭწინობას იწეებს, გადააგდებენ. განათლება არაკითარი ეძლევა. ჭარამ სანაში დამწეკდეული არის და, რომ თვის მთლობელს არ უფალატოს, თავზედ ადგია საჭურისიო. თუ ღალატობა შეამჩნიეს, ჩაჭეკენ ტომარაში და ზღვაში გადააგდებენ. ან არა, ჩასვამენ ტყავის სველ გუდაში, შიგვე ჩაუსმენ კატას და, ზიმოკრულს, მზეზედ სდებენ; სიცხისაგან გუდა ვიწროვდება და ახრჩობს თვის მსხვერპლს. კატა თავშიჩს აკაწრის და გუ-

შინდელი საყვარელი თვის ბატონოსა, დღეს საშინელ ტანჯვითა კედება, აღმოსავლეთისკენ არსად სჩანს ქალისაგან წინააღმდეგობა, ჟერ აქ არ იცნობენ თავისუფლების იდეას, თუმცა ისტორია მოგვითხრობს სემინარიადას და იუდიქის ამბობს, რომელთაც სულ სხვა მდგომარეობამდის მიუხეჩვიათ.

საბერძნურში თავისუფლება მეტი იყო, მაგრამ ქალი მანტ დედ მამის ხელქვეითი იყო, შედგებ ქმრისა. მის დანიშნულებას შეადგენდა შვილების ყოლა და სხალში მეთვალყურეობა. ხავშობის აღზრდა მისი საქმე არ იყო და, მამასადაძე, არც მისთვის იყო საჭირო რამე განათლება. სშირად ისე დაძვინებული იყო ხალხე, რომ ქმრისთვის, მის საყვარლად სწრთვნიდა მონა ქალებს. აი რას ამბობს საძოლო ათინელ ქალებზედ: «სიცოცხლის სიბნელიდგან იგინი გადადიან აკლდამებში, თითქო ჩრდილება იყენსო, ღამე არა სჩანან და დღის ნათელსედე კი ჭჭრებიანო». ბერძენი ამბობდა: შვილების საძოლოზედ ცოლი მუასო, საცხოვრებლად--მონა ქალები, და სიცოცხლით დასატებობლად ჭეტურებო. ჭეტურია აშკარად მოწინააღმდეგე იყო ქალის დამონაგებისა; განეკის საშინელ ჟანკვიდგან (იგივე ჭარამხანა) განთავისუფლებული, ღამაში, ჭკვიანი, სულის წარმტაცი, იგი თვის გარეშემო აგროკუბდა თვალახოფოებს და მმართველთ: ასპაზია-ბერიკლას მეგობარა იყო, ღოსთენია--ზლატონის შეგირდი. ჭეტურებს ვატიკას სტემდენს და უუკარდათ; მაგრამ რიცხვით ჭეტურები ცოტანი იყვნენ.

ბერძნებისგან ნაქები ჭეტურა რომში უსირცხვილო ღიბურტინათ შეიტკალა, მაგრამ ამ დროსვე ქალს, ცოლს და დედას ცოტადენი ზნეობრივი მნიშვნელობა მიეცა. მატრონას

მოქალაქეთა დედას, ხალხი გზას აძლევდა, ლიტორები ვერ შეესებოდნენ და თვით კონსულად ვი მას თავიშედ წინ აუენებდა. მაგრამ ეს პატარისცემა ქალისადმი ვი არა, მოქალაქეთა დედისადმი იყო. ვატი თავის თავსა სტემადა პატარის. კანონით ქალა მოკვებულნი იყო ყველა უფლებას, ხალხში არავითარნი სმა არა ჰქონდა. მის განათლებას არავინ ხედავდა. საჭიროდ, როდესაც რომი დაეცა ზნეობით, ქარწინება იშვიათი შეიქნა, კანონიერთ ცოტალა იბადებოდა და მოქალაქეთა რიცხვი, მამატების მაგივრად, უფრო და უფრო კვლავდებოდა. ქარწინებაში დავაგრა ივისი ზნეობრივი მნიშვნელობა და თვით ზნეობის მეთვალყურე ტენზორები ამბობდნენ, რომ ქარწინება მსოფლიოდ შეიღის საყოფად არის საჭიროყო.

ტენზორი მეტილლი ამბობს: «ჩვენ რომ ცოლები არა გუყვდის, არც ასეთი უსარგებლო უღელი გვედგება ვისერზედაო, მაგრამ ბუნების კანონი ყოფილა, რომ ცოლიანი მოსკენებას ვერ ნახავს და უცალობა ვი შეუძლებელიაო.» რომელსა ქალებმა, რომელნიც ამ დროს მეტის მეტად იყვნენ დამონაგებულნი, დაამტკიცეს, რომ რამდენადაც ადამიანი დანაგრული და შენცხვენილია, იმდენად საკლებია მისი ზნეობა. აკრიზზინა, მესალონა და სხვანი შესარგვენ ადამიანს თავის გარყვნილებით. არც კაცები იყენენ მათხედ უკეთესები, რადგან ბუნება თვისას ყოველთვის ასრულებს და, რაც უნდა ცუდი იყოს ქალი, მომავალ თაობის აღზრდა მაინც მის ხელშია.

ქრისტიანობამ ბევრად მალლა დაყენა ქალი: ამის მიზეზი იყო, სხვათა შორის ღვთის-მშობლის მსახურება. საშუალო საუკუნოებში ქალი მეფედ ხდება, იგი სატროფოა გულისა. მაგრამ მის მეფობა გათხოვებამდის გასტანდა სოფლმე ან მონასტრამდის, თუ გაუთხოვარი რჩებოდა. ადვალური ქალი, კაცის გულის მეფა

თვის სეპარაციას და გვირგვინს, გათხოვებას შემდეგ, ბოროტ-
 ზედ სცვლიდა; მეფე მონად ხდებოდა, და ვისიც აქამდის მეფე
 იყო, მისივე ურემო-სტრილია უმა უნდა გამხდარიყო. მისი ბედი
 მოთმინება და სიმდაბლე იყო. გაუთხოვრად დაბერებული მონა-
 სტრეში უნდა შესულიყო; მას შეეძლო ესრედ წოდებული საშუალო
 საუკუნოებში — დიაკონობა მიეღო, მაგრამ ამ დაწესებულებას
 ამაზედ მეტი განვითარება აღარ მისცეს, თუმცა, როგორც რენანი
 ამბობს, შეიძლებოდა ამ ინსტიტუტს ძლიერი გავლენა ექონა
 ქალების მდგომარეობის გაუმჯობესებაზედ.

ახალ საუკუნეთა დაწყებაში ქალების მდგომარეობაზედაც
 იქონია თვისი გავლენა. გაშენდა ქალაქები და მათში ქალსაც
 მიეცა რამდენიმე მოქალაქობრივი უფლება: ჯვაროსნების ომე-
 ბის დროს, ფეოდალი სშირად თვის ცოლს უტოვებდა სოფელ
 მამულას და ვასსალების მართვას; კათოლიკეთა ეკკლესიამ ქა-
 ლი თვის მივარეულობის ქვეშე მიიღო. ამ დროსვე მონა-
 სტრეში შემოვიდა სწავლა-განათლება ქალებისა, მაგრამ მარტო
 წარსული საუკუნის უკანასკნელ დროში, როცა კანონის წინა-
 შე გაერთდა აზნაური და გლეხ-კაცი, როცა თვით ქალებმაც
 იეგრი იმართეს თვის საქმისთვის, მარტო მაშინ დაიბადა სა-
 ქმე ქალისა და ვაცის თანასწორობისა და ქალების განათლებისა.
 უკანასკნელი საგანი სხვა-და-სხვა ხალხში სხვა-ღ-სხვანაირად გადა-
 სტრა და ამ გარემოებამ იმოქმედა ქალის სასიამოვნოდ, საზო-
 გადოებრივს მდგომარეობაზედ და მნიშვნელობაზედ, სხვა-და-
 სხვა ნაირად. ამის დასაშვებლათ ავსწეროთ რა სასიამოისა
 იყვნენ ფრანციელი, გერმანიელი, ინგლისელი, ამერიკელი და
 რუსის ქალი.

ფრანციელი ქალი ხკენ შემოთაც გავიცანით და დავინა-
 სეთ, რომ მისი განათლება არავითარ ნაყოფს არ იძლევა, და

ზაღსს აფუტებს, რადგან უკარგის წესით სწავლობებს. მხოლოდ 21 ქრისტიანობისთვის 1880 წ. კამილსეს წინადადებით ქალაქის სკოლის პრეზიდენტი მიუხსნა კაცებისას. ამავე კანონით მათთვის დიეტები გასწესეს, რომელშიაც სწავლა ორგანიზაციისათვის: 12 წლიდან 15-დე ჯ 15—17. ვინც პირველს ათავებს, მოწმობას იღებს და ვინც მეორეს — დიპლომს. პრეზიდენტი იგივეა, რაც ვაჟების სასწავლო სასწავლებელში, ლათინურის და ბერძნულის გარდა, რომლის მაგივრად აქ სწავლიან ტურკულს, ჰიბრეულს, მეოჯანობას და სხვ. ჯერ მხელია კაცმა სთქვას, რა ხელოვნებითაა ეს სისტემა, რადგან ჯერ ისევე ახალი საქმეა. მე აქ მეტად გავრცელებულ ზანსიონებზედ მანდა ვითქვამოდი სიტყვა. მშვენიერად აქვს აწერილი ეს ზანსიონები ემილი-ზოლას: აჩემის აზრით, ამბობს ზოლა, განათლება მათში უკარგისა და ნაკლებადანებით არის სავსე: არა მგონია, რომ სხვაგან სადმე ასე უხეირო სისტემაზედ სწავლიდნენ. არ უხსნიან არავითარ პრაქტიკულ მხარეს ცხოვრებისას, წერა იციან, რამდენიმე ფაქტი ახალი ისტორიიდან და გეოგრაფიიდან, ცოტაოდნად: მწერლობაც ეს არის მთელი მათი განათლება, კახას ვერ შეიკარგენ, საჭმელს ვერ მოსარგებენ, მხარეთულის ანგარიშს ვერ შეამოწმებენ. მას ზრდიან მხოლოდ საზოგადოებისთვის: თავის დაკვრა ასე უნდა, თქვი ასე უნდა. ყველაფრისთვის რეგულაციებს აძლევენ. ამ გარდა უმანსწავლებენ ბუნებრივ გრაცას, თავისებურობას, ყველას, რაც კი მას ბუნებრივი ჰქონდა და გამოდის ზაღსს დამამშვენიებელი ტივინი, არაფრის მტრად ქმნილება. მე დაწმუნებული ვარ, რომ წინეობრივი და გონებრივი უძლეურობა ჩვენის ქალაქისა, მათი კაცობრივით უბედობა და უხასიათობა, არის შედეგი ზანსიონში ყოფნისა, თუძვა ეს ზანსიონები საუკეთესოდან ითვლება.

ბიან. არ ავითარებენ გონებას, სისიათს; გამოდის ქალი იჭიდვან და არა იცის რა; ისევე ქმარმა უნდა ასწავლოს, თუ უნდა მასთან რაიმე დამოკიდებულება ჰქონდეს. აღზრდა ქალისა დაფუძნებულია შემდეგ მოსაზრებაზედ: ვაცს უნდა მტრედსავით სუფთა და გამოუცდელი საცოლო ჩაბარდეს და მას შემდეგ დედა სელს იბანს; ქალმა არ უნდა იცოდეს, რა არის ბუნება, საზოგადოება, ადამიანი. აქ საცოლადვი ქმარია რადგან გონიერ ქმნილების მაგივრად, ის ირთავს რაღაც ტიკინს და მასთან ტანჯვას“. თუმცა ეს ასეა, მაგრამ მანც ამ გაუნათლებელ ქალებს სშირად აქვთ სოლმე გავლენა არა თუ მარტო სახლში, არამედ საზოგადო და პოლიტიკურ ცხოვრებაზედაც, რადგან ბრძენს სულელობას ჩაადინებენ სოლმე, სელში ბურთსავით ათამაშებენ და მთელის საფხას პედს ვისმე სელში აგდებენ. საფრანგეთი ქ. დე-მერიკარის სამშობლოა, რომელიც, პირველი რევოლიუციის დროს, წინ მიუძღვოდა ვაცის მკვლელებს. აქვე დაიბადა აგლაია სენტ-ილერ—ქორუმი მხეცურ ინსტიტუტებისა. გერმანიელი პედაგოგი კრეიხბერგი ამოხს, რომ ფრანციელი ქალი უოველთვის მოთავე და მომხრე იყო სიბნელისა და უმეცრებისა; როგორც მონა, ბატონის მოტყუებას რომ მოასერსებს, თავის თავს ან საზიზღარ მკვლელობით იჩენს, ან რაიმე ძალადობით. ვაცმა ვერ შეიძლო, ან არ უნდოდა მისი ამალეუბა და ქალმა დაამდბლა იგი იმდენად, რამდენადაც თავად იდგა დაბლა. ვაცსა და ქალს შორის ამ ქვეყანაში არათუ არ არის რაიმე ერთობა, არამედ აღზრდა თვით უმაწვილობიდგანვე უშველებელ ხეკს სთხრის მათ შორის. მაგალითად, ამოხს ზოლა, ავიღოთ პატარა ჟარჟეტა და პატარა გუსტავი. ეჭვს ან შვიდ წლამდის ისინი ერთად თამაშობენ, ერთმა-

წმინტის შენობით ელახვანებად და სმიწად ვიდრე წაუთაქებენ
 ერთმანერთს და ძმურათ. მაგრამ გასდებიან შეიღის წლისა და
 მათ განაშორებენ. გუსტავი გიმნაზიაში შეიღის და თავს იტყის
 უკვლავ ცოდნით, რაც შეცნობისა შეუძენია. შემდეგ გადადის
 უმაღლესს სასწავლებელში, ირჩევს კარიერას და კაცთ სდება.
 მალე სვდება ავს და კარგს, ცხოვრების ძნელს მხარეს იგნებს,
 შეიღის სახარულს და ვაებას, ცხოვრებას საღსს. უორკეტა გი ამ
 დროს თვის დედის ოთახშია, მას უკვლავთს ასწავლიან,
 რადგან «კარგად აღზრდილმა» ქალმა უკვლავთი უნდა იცო-
 ჳეს, ესე იგი, მწერლობის საწვეულებს, არითმეტიკას, ისტო-
 რიას, გეოგრაფიას, კატენიზისს; ფორტუბიანოს უკვლავს, სა-
 ტავს, ნეკავს, მაგრამ ცხოვრებისა გი სრულიად არა გაეკება
 რა; ცხოვრება მას ოთახის ივანჯრიდგან უთვალთვლებდა, და
 ისიც მაუსურავთ თუ ქუხაში არა სვეულებრივი სმაურება ამ-
 ტყდარა. მას ისე უვლიან, თითქო არანუერკის მცენარე იყოს,
 განკუბ უმაღლეს უკვლავს, რაც გი ცხოვრებას შეეხება. საზიზ-
 ჳარი არის კაცობრიობის ორ საწილად გაყოფა, ერთმანერთ-
 ჳედ არათვის ცოდნა და ერთბაშად ქალის და კაცის შეერთე-
 ბა ამ სიტყვებით: «ერთმანერთი გიუკარდეთო.» ამ შირობათა
 შორის კაცი, ვითომ განათლებულ სასოგადობაში, ძნელად
 იშვობის სამდვილ მუღლეს. დედების შესასებ კამპანის სიტ-
 ვებზე გვეყოფა: ნაპოლენ I ჭკითსა მას: რა გვაკლია, რომ
 ჩვენს ემაწვილ კაცობას კარგი აღზდა ჭკონდესო? და ამ ჭკვი-
 ანმა ქალმა უპასუხა—დედანიო. არ იყვნენ დედანი საფრანკეთში
 მაშინ და ახლაც ცოტანი არიან, როგორც ცოტანი არიან კარგი
 მუღლენი. უკანასკნელდ გარემოების საშველად ემანსიპაციას
 ამობენ, ცოლ-ქმრთა გაყრას, თავისუფალ სიუვარულს, მაგრამ
 ავიწყდებათ უმთავრესი—აღზრდა და განათლება. დიუ-პანლო

ამოხსნა, რომ ვიდრე მისი ქალი იქნება ასრე არათურის მცოდნე, როგორც ასეა, მისთვის მისთანავე ვატი იქნება საჭარო, და მინამ ამ საქმეს ვატი არ მიაქცევს სრულს თვისს ყურადღებას, მისი ბუდი—ცარიელთაგა და რეგენი ცოლი იქნება. დედის და ქალის ამისთანა მდგომარეობით აიხსნება ის მოკვლეა, რომ არსად არის იმასთანა ველური შესედულება ქალზედ, არსად არის ისეთი სიმულვილი ქალისადმა, როგორც საფრანგეთში. აქ მთელი თეორია არის შემუშავებული ცოლის შერთვის წინააღმდეგ, თუ ვატი ჭკუითა და გონების მუშაობით ცხადობს: ცოლი ნიჭს უკარგავს ამ გარე ხალხსა შემოქმედობის ძალას უწყობს და, ნამდვილად ნიჭიერი ვატი, როგორც მოსე, ისე უნდა სცხადობდესო. უბეტესი ნაწილი აქაურ მწერლებისა ამოხსნა, რომ ქალი საფრანგეთში ებედაა, მზაკვარი, ბოროტ ენისა, მოშურნე, მოსურნე, რომ ვატს მოსწონდეს და სხ. ამ ქვეყანამ აღზარდა რუსსო, ზრუდონი, მიშლე და სხვანი, ქალის იქამდის მოძულენი, რომ ხშირად ეს გრძობა სიგიყეს წააგავს სოლმე. რუსსოს რომ ჰკითხოთ, ქალის აღზრდას მსოფლიდ ერთი აზრი უნდა ჰქონდეს საგნად—ვატს თავი მოაწონოს. ყველა განათლებული ქალი, ამოხსნა იგი, გაუთხოვარი დარჩება, თუ რომ ერთი მანც არის გამოჩნდა სადმე ჭკვიანი ვატი. პრუდიციის აზრით, ქალს ბუნებითვე აქვს დაუფლილი უზნეობა, არა აქვს გონება, არ შეუძლიან შეიგნოს რამე კალღებულება და, თუ აქვს კიდევ ცოტა რამ გონება, იმასაც სიყვარული წაართმევს სოლმე. შეეკარებულა ქალი დაუფიქრლად ვარდება და თან იტანს ვატსაც, რაც უნდა ღრმა და საშინელი ორმო იყოს. ქალი სიყვარულის წიბით ა სცხადობს, გრძობით იკვებება და მაშინ კელარის ხედავს. მას არ შეუძლიან განავოს თავის თავიო და იმიტომ

გაშორების უნდა იყოს პოლიტიკურ, ადმინისტრაციულ მეცნიერულ და კატორულ ცხოვრებიდან. როგორც დაბალი ქმნილება, ქალი შინ უნდა იჯდეს და დედობას სწევდეს. ამავე აზრისა არის მიშლე, მაგრამ მას საფუძვლად სხვა აქვს: ქალი ავადმყოფი არისო. გამოჩენილი ბელეტრისტი ალ-დიუმა შილი ბეჭდვით ამტკიცებს, რომ რაც კი საშინელი და საძაგელი ხდება ქვეყანაზე, ეველათვის მიხედა ქალი არისო.

გერმანიაში საშუალო და უმაღლეს სასწავლებელში ქალები საკმაო განათლებას იღებენ, უკეთესს, კიდრე ჩვენში, მაგრამ იგი ერთმხრივია და საგნად მხოლოდ კარგის მეოჯახე ქალის მომზადება აქვს. ბევრი გამოჩენილი პედაგოგი ჭყავს მას მომხრეთ, რომელთაც ავიწყდებათ, რომ ხალხს ვაჯს არც კი მოუკა თავში კითხვა—ადამიანის გონება ქალურათ განვავითაროთ თუ გაცურათარ. გერმანიაში კი ეს კითხვა საჭირო ყოფილა, რადგან ეკონომიურ გარემოებათა გამო შეუძლებელი იქნება ცოლქმრობა და ოჯახი, თუ ქალი (ცოლი) მზარეულობას არ ეწევა. ამ აზის გასატკბილებლად ქალებს ეუბნებიან, რომ თქვენი დანიშნულება ქმარშიდის სიყვარულიაო.—ეს ცარიელი სიტყვებია, საქმე აქ ოჯახის მოვლაში მდგომარეობს. რაც უნდა სთქვან ქალების განათლების საგანზედ, მის საფუძვლად ან მეცნიერება უნდა აიღონ ან პროტესიონალური შესწავლა რაიმე საქმისა. საფრანგეთში არც ერთია, არც მეორე, გერმანიაში მეორეა, და სწორედ გერმანიულად ძირის ძირისა ბამდე შესრულებული. მათი ქალი, ვინ ამობს, კარგია და უიმისოდ ბეჭდულ შესვდება მის ქმარშიდის შიმშილი იკემოს, მაგრამ, უნდა ნახოთ, რა მოსაწყენი და უშინააქსო რამ არის ეს ქალბატონი. ერთს საღამოს, მახსოვს, გამოჩენილ პრო-

ქესსორის სასლში ვიყავი, ბევრი ქალები იყვნენ, უფრო ზრდა-
 ქესსორების ცოლები; მთელი საღამო სულ ხორაგუელის ფას-
 ზედ, სანათაზედ, კამპოტსედ, ძუჭაიკასედ, წინდებზედ და
 სხვა ამ გვარ საგნებზედ იღაპარაკეს. უნდა იცნობდეთ ამ ქა-
 ლებს, რომ გაიგოთ მიზეზი, რის გამო გერმანიელი მსოფლოდ
 სჭამს და იძინებს სასლში, სხვა დროს სამსახურშია, კლუბში,
 თეატრში, ლუდსა სკამს, ერთის სიტყვით, ყველგან, მსოფლოდ
 სასლში კი არ არის. კაცი გაიყინება იქ მოწყენილობით. გერ-
 მანიელი ზფასებს თვის ცოლს, უყვარს კიდევ, მაგრამ ზატიკს
 კი არა სცემს და ბევრს მიწრალსაც აქვს ეს უზატიკემიულება
 ქალისადმი. შოპენგაუერი ივიწებს, რომ უისაც ქალი არ უყვარს,
 არც ვაცობრიობა ჰყვარება და ამბობს—„ქალი დიდი ბავშვი
 არისო, რომელსაც მოკლე ჭკვა აქვს და ყველა ცოდო თან დას-
 დევსო: უსამართლობაც მასში არის, უმადურებაც, უსანიდისო-
 ბაც, სუფუყვლაბერი. მას აღზრდით გერას მოუძებტებ, რადგან
 ქალი უმდაბლეს მოდგმას ეკუთვნის და განენილია მსოფლოდ
 სამუშაოდ და დასამონებლად. ქორწინების ნამდვილი ფორმა
 ბევრი ცოლის ყოლა არისო.“

ქალების განათლებას ინგლისში საგნად მომზადება აქვს
 ქმართან ანუ უჭმაროდ ცხოვრებისათვის. მას უმაგრებენ სა-
 სიათს, ცხოვრებას რეალურად ასწავლიან, გონების, რაც კი
 შეიძლება, უვითარებენ და აყვარებენ თავისუფლებას. ასეთი
 აღზრდა ყველასთვის საკადრებულა არის და ისეკ ვლასში
 ეუბნებიან ქალს, რომ ცხოვრება ბრძოლა არისო. საზოგა-
 დოებას უსატკენ ნამდვილად, მართლად, საესეს ბრძოლით და
 სისასტოკით; მასთან საბრძოლველად კარგი იარაღი გინდათო—
 ცოდნა და მაგარი, მტკიცე ხასიათი. ბავშვობიდანვე აგონე-
 ბენ, რომ ის არც დონით, არც გონებით ნაკლები არ არის

კატსედ, რომ ქალში სიუვარული სუფილობა არის, რადგან სიღარიბე საუვარლებსაც გაჭყრის ხოლმეო. ქალი თავისუფალია ქმრის არსებაში—დეე, თვით იზრუნოს თვის ბედსეო. მას ასწავლიან ქიმიას, ფიზიკას, ზოოლოგიას, ბოტანიკას, ანთიმეტოკას, ალგებრას, გეომეტრიას, ძველს და ახალ ენებს, მუსიკას, სატკას და თუ შეძლება აქვსთ, ცხენზედ ჯდომასაც. ინგლისელი ქალი ბეკრს გათსულობს, კატსედ მეტს, რადგან უგანასებელს თავისუფალი დრო ნაკლებად აქვს. ამისთანა აღზრდის გამო, მას ისეთი მხნეობა და გუფადობა აქვს უველს შემთხვევაში, რომ უცხოელს აკვირებს. ინგლისურ რომანებში—ქალი ყოველთვის განათლებულია, განმსჯი და დანაჯი უველს თვის მოქმედებისა; უველსაფერში თავის თავს ანგარიშსას სთსოვს და ამასთან არ ივიწებს არც თვის უფლებასა, არც თვის კალდეულებას. ამას მიუმატოთ მაგარი ხასიათი და სიმსიარულე, რომელიც იხადება მასში ცხოვრების ცოდნით და თავის თავის იმედით. კანონისამებრ მას უფლება დიდი არა აქვს რა, მაგრამ საქმე კანონი კი არა, ცხოვრების ვითარებაა. თუ ქალს უნდა რამე მდგომარეობა ჭქონდეს, უნდა გათხოვდეს, რადგან მამინ ის სრული მეფაა. უველს ამითი აახსნება ის მოკლენა, რომ ქალისადმი პატივისცემა აქ უფრო მეტია, ვიდრე სსვკან სადმე. აჩსად არის ისე განვითარებული ოჯახის. სიუვარული, როგორც აქ; აქ რომ ქალმა უარ ჭქოს თვის საუვარელი მეოჯახობა, სსვა საგანს კელარ ცხოვის საცოცხლისას. ერთის მწერალის ქალის შემდეგ საიტეებიდგან კარგადა სჩანს ქალის დამოკიდებულობა კანონისაგან: «ფრანციელი ამბობს, რომ რასაც ჩემს თავს კავიტეებ, ჩემს ცოდესაც უნდა კავიტეო და ინგლისელი კი—რასაც ქალს მოჭქათსვენ, შეუძლიან იგივე მეც მო-

მკითხველს. » შიშველად სიტყვებში იხილეს გულგუთილის და თაყ-დაზალის ბატონის კილო და მეორისაში კი—ქალისადმი ზატვიის-ცემის. ამიტომ ინგლისელნი მწერლობაში ქალს ყოველ-თვის ზატვიის-ცემით და სიუყვარულით ეპყრობიან და საუკეთესო შიშვები ესარჩლებიან დახატვრულს ნასკვარს კაცობრიობისას. მიღწევი შირდაზირ ამტუყუნებს კაცებს: თქვენ გინდათ ქალი მარტო. საუყვარლათ და მონათ გყავდეთო და ამ დაცემულს მდგომარეობას მის ბუნებრივ სისურვებს აწერთო, თუმცა ეს შირდაზირი შედეგია ცუდის აღზრდისა და განათლებისაო. შესამხნევო ნაკლებეკანება ქალების განათლებისა აქ ის არის, რომ მისი მიღება მხოლოდ მდიდრებს შეუძლიანთ. შინ სწავლას ძვირია, სასწავლებლები ძვირი და პრეპრადიტორ არ აკმაყოფილებენ მსურველთ; ასე რომ ვარკვი განათლება მხოლოდ მდიდარს ელირსება ზოლდე.

ამერიკაში სრული თავისუფლებაა განათლებისა, ასე რომ ყველას შეუძლიან ისწავლონ, რაც კი ჭაურს და, ამასთან, მისთვის სუკეთესო გარემოებათა-შორის, რადგან ყველა ქალი რისთვისმე ემზადება და სწავლობს მას, რაც მისთვის არის საჭირო. ამიტომ აქ ბევრნაირი სასიას არის განათლება. მკრამი შეიძლება ორს უმთავრეს ნაწილად გაიყოს ეს სხვა-და-სხვა გარე-რი განათლება. შირველი ნაწილის მოთხოვნილებისამებრ ქალი განათლებულია, ყოველ მხრივ მზად არის საზოგადოებრივი მოქმედებისთვის, შეუგნა თვის ღირსება და თავისუფლება. მეორე ნაწილის თვარებისამებრ—უსაქმურია, ცხოვრებისა უფრო-ბი, ქეითვის და სიამოვნების მსურველი, არაფრის მცოდნე და სხ. ტოკვილი, რასაკვირველია, შირველზედ ამობოდა; რომ მკითხველნი, რით აინსნება ამ ხალხის ასეთი საკვირველი აყვავება და შეძლებულება, გუზასუხებდა—ქალების სიკეთით მეო-

ქი.» მეორე კატეგორიის ქალს კარგათა ხატავს ბიერსტოუ:
 «მას არ უყვარს და არც იცის მუშაობა; ბავშვობაში არაინ
 აგონებს მის საჭიროებას და, რომ მოაზრდება, ხელში რომინებს
 მისტუქს — ცხოვრებას გაიკებო და რომინებში სომ ეოკელთვის
 არისტოკრატიული ცხოვრება არის აწერილი თვის სიმდი-
 დრით, ცუდაობით, სამკაულებით და სს. მამა ან მამა, რომე-
 ლსაც შეძლება აქვს ქალი შეინასოს, იწუნს, შერცხვენად ჩა-
 გდებს მას სურვილს, რომ გააკეთოს რამე და მით მაიც განი-
 ქარვოს მოწყენილობა. შრომა და ზრუნვა საჭირონი არიან
 ადამიანის სსეულისთვის და, თუ ქალს უნდა საუკუნეთა განმა-
 ვლობაში დაკარგული უფლებანი მოაზროვოს, მისი პირველი სა-
 ბიჯი ამ სურვილისადმი შრომა უნდა იყოს. ამერიკელი ქალი
 ცუდად არ მოაზრებს თვის უფლებას, იმისთანა საქმეს იზო-
 ვის, რომელიც შეეუბრება მის აკებულებას და თვისივე და-
 ლას. ვითომ და მასი მზრუნველნი მას მთავარ კარს ცხოვრე-
 ბისას უგეტენ, ვითუ არა-შესაფერს საქმეს გამოკვიდოს და
 ვნება მიუცესო, მაგრამ მათი ზრუნვა დიდი ხანია გავიკეთ-
 მისავალ კარს უგეტენ, რომ მშიერი თანჯარასთან იდგეს, ან
 უკანა კართ მოუაროს, აკეთოს უძნელესი საქმე, რომ, რომ
 გორც მათსოვარს, თითო-ოროელა ლუკმა მიაწოდონ“.

ი. მ — ანი.

(დასასრული იქნება)

სლავიანთა ბაძლიერება.

ერთს რუსულს გაზეთთაგანში ჩვენ შევხვდით. ფრად სა-
უურადღებო წერილს რუსეთის პუბლიცისტის პროფესორის
მოდესტოვისას. წერილი შეესება სლავიანთა ბედ-იღბალს და
დაწვრილებით მოგვითხრობს, რა და რა მდგომარეობა გამო-
აჩნდა ამ უკანასკნელს დროს სლავიანთა ტომში დასავლეთ ევ-
როპაში. ჩვენ ვგონიან, ჩვენს მკითხველებისათვისაც არ იქნება
ინტერესი მოკლებული ამ მოთხრობის მოკლედ გაცნობა, მით-
უმეტეს, რომ ბოლოს დროს სრულიად ევროპის უურად-
ღება შეზერობილია ამ საგმირო საქმით, რომელიც მოასდინა
აღმოსავლეთის რუმელიანი თავის შეერთების გამტაცადებით თა-
ვისუფალ ბოლგარიასთან. რუსეთში ეს ამბავი კიდევ უცნაო
და კიდევ უკმათ. უცნაო, იმიტომ რომ მოულოდნელად მოს-
და და უკმათ კიდევ იმისთვის, რომ რუსეთისთვის, როგორც
დიდის სასლავიანო სახელმწიფოებსათვის ფრად სასურველი იყო.
მტერი მათა წარმატება, ერთის ბიჯის წინ გადადგმა. მაგრამ
ამ ვადაცამ, სიამოვნებასთან შეერთებულმა, მალე გაიარა, ცო-
ტა დაფიქრების შემდეგ. გაზეთებმა მეორე შესაძენ დღესვე თანა-
გრძნობით დაიწყეს ღაპარაკი ბოლგარიის საქმეების შესახებ.
და ან კი რა გასაკვირველი იყო ესა. განა რუსეთის წყალო-
ბით არ დაიბადა სრულიად სლავიანთა საქმე? განა რუსეთის
მადლობელი არ უნდა იყვნენ დასავლეთის ევროპის სლავია-

ნები, რომ მათ შეიძლოს, აწამც თუ თავიანთ თავზე ევროპის
 უურადლების მიქცევა, აწამედ ზოგიერთა მათგანმა თავისუფალი
 და სრულიად დამოუკიდებელი ცხოვრებაც კი? ვინ იღვაწა, ვინ
 შევიდა სარკში, ვინ დაღვარა სისხლი ბოლგარიის სრულის
 განთავისუფლებისათვის ოსმალთ მიფლობელობიდან, ბოლგარიის
 დამოუკიდებელის, ეროვნულის და საზოგადოებრივის ცხოვრ-
 სათვის, თუ არ რუსეთმა — ერთის სისხლისა და ერთის სოფ-
 ცის უდიდესმა ერმა. ბოლგარებს გაწდა, დანარჩენი სლავიანთა-
 ტომნი, სერბნი, ხესნი, სორვატნი განა განთავისუფლებოდენ ან
 ზოლიტიგურად, ან მოქალაქობრივად, რომ მათ ზურგს უკან
 მოსარჩლედ არა ჰყოლოდათ რუსეთი, მასი დიდი მხეობრივი
 აუტორიტეტი? აი ამ საგანს შეეხება ბ-ნი პროფესორი თავის
 წერილში. მოდესტოვი ამტკიცებს, რომ თუ რაიმე სასურველი
 ცვლილება მოხდა სლავიანთა ბედ-იღბალში ამ უკანასკნელის
 რცდა სუთის წლის განმავლობაში, ამის მიზეზი რუსეთის
 არსებობა იურკო. მართლაც, ვინ იცოდჯ სლავიანთა საქმე ამ რც-
 და სუთის წლის წინად, ვის ასსოვდა მათი არსებობა, ვინ
 აქცედა უურადლებას მათ ტანჯვას და კენქას ოსმალთ მიფლობ-
 ბელობაში. ევროპა სრულიად გარეშე მუყურებელს წარმოადგენ-
 და ბაღვანიის სლავიანთა წერილ ტომთა შესახებ, არა თუ მა-
 ყურებელს, არამედ მათის არსებობის უარის-მყოფელსაც. ევ-
 როპას თუ ასსოვდა, ისეკ ზოლშა ასსოვდა, ზოლშას იცნობ-
 და. დანარჩენნი ტომნი სლავიანთა, რომელნიც უმრავლესობას
 შეადგენდენ ავსტრიის იმპერიაში, რომელთა საწმლოთი და ქო-
 სობით იკუებოდა ოსმალეთის ბრწყინვალე კარი, ისე იყვნენ
 მიტოვებულნი, თითქო არც კი არსებობენ ქვეყანაზედაო. ან
 კი ვინ ამოიდებდა ხმას? სემენცები ავსტრიისა და გერმანიისა
 ამ გარემოებით დიდ სარკებლობაში იყვნენ, ოსმალეთი თავის

თავს სომ მტრად არ გაუსდებოდა, ინგლისი ოსმალეთის სულ-
უსლებლობას ჭჭადაგებდა საქმით და სიტყვით, საფრანგეთსაც
სასარგებლოდ მიანხნდა სელ-შეუსებელი არსებობა ბრწყინვალე
პარტიასა, რადგან ეშინოდა, რომ ამ სელ-შეუსებსაც ავსტრიისა
და გერმანიის ფაქტურასდის გაგრძელება არ მოელოდა-
დაჩნა მხოლოდ რუსეთი. მხოლოდ რუსეთი იყო მტკიანთვე-
ლი და მატარებელი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, სლავიანთა
იდეისა. მხოლოდ რუსეთს დაჭჭონდა უბოი და ზრდიდა თავის
კალთით სლავიანთა განთავისუფლების საქმეს.

გამოჩენილი პოლიტიკოსი და დიპლომატი ტიერი თავის
სსკა და სსკა დროს წარმოთქმულს სიტყვებში (პრუსიის
ომის დროს ავსტრიასთან) აღრიცხავდა ავსტრიის ხალხის
წოდებლობას, ავსტრიის ნემენცებს 15 მილიონად სთვლიდა
და ამ ფანტატიურ რიცხვში 6 მილიონს სლავიანებსაც აყო-
ლებდა. იმისთვის ჩესიცა, მოჩაკეციც, სოროკაციც, სლოვენიც
სულ ნემენცები იყვნენ, მხოლოდ ცოტა სსკა ენით მოლაპარაკ-
ებენ. მაგრამ ჩვენთვის რომ ვსთქვათ, ეს არც ისე გასაოცარია
იყო იმ დროს, რადგან თვით სლავიანებში სრულად მიძინე-
ბული იყო ეროვნულის ცნობიერების «აზრი. მესამეცე წელთ
დასაწყისში ეკლავად განვითარებულ სლავიანთა ტომის, სა-
სლავდობრ, ჩესთა სატასტო ქალაქში, მსწავლულთა და ლიტე-
რატურულ წრეთა გარდა, საზოგადოება ნემენცურად ლაპარაკ-
ობდა და ბევრი ჩესელი ვაჭრები და ჩინოვნიკები, რომელნიც
შემდეგ ეკლავად ჭირვეული პატრიოტები შეიქნენ, მათინ უსირ-
ცხვილოდ სთვლიდენ თავიანთ თავს ნემენცებად.»

მიანც უნდა ვსთქვათ, რომ ამ ოცდა ხუთის წლის წი-
ნად ეროვნული გრძნობა საზოგადოდ ნაკლებად იყო გაღვი-
ძებული ევროპაში და მეტნიერებაშიაც მცირედ იყო შემუშავებუ-

ლა. ამ საუკუნოს დასაწყისს, ანუ პირველ 25 წლის განმავლობაში ეროვნულმა მოძრაობამ თავი იჩინა მხოლოდ საბერძნეთში. საბერძნეთს დაესმა მთლად ევროპის საზოგადოებრივი აზრი. ყველა განათლებულის ევროპეელის თანაგრძნობა ამ მოძრაობისკენ მიიძარცვებოდა, რადგანაც საბერძნეთს ფრთხილ მდიდარი წარსული ჰქონდა და ძველის საბერძნეთის კულტურული მონაღვაწევით იკვებებოდა მასინ ევროპა. ყველამ იცის, რა თავ-განწირვით და სარჯის დაუზოგველად იბრძოდა გამორჩენილი ინგლისის პოეტი ლორდ ბაირონი თავის რაზმით საბერძნეთის განთავისუფლებისათვის. ყველა განათლებულმა რუსეთის ქვეშევრდომმა იცის აგრეთვე ყოველად მოწყალე მონაწილეობის მიღების ამბავი რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე ვუთსეულისა ამ საქმეში. შემდეგ, მეორე 25 წლის განმავლობაში ეროვნულმა აზრმა და ერთ სისხლ და ერთ სთარცის ხალხის შეერთების იდეა ძლიერად იღვიძრებს ნემეცებსა იმ დიდი იმპერატორის შემდეგ, რომელიც მიუცა ამ საქმეს ნაპოლეონის დროს და გამორჩენილის პოლიტიკურის მოღვაწის და ფილოზოფიის ფისტე-უფროსის პოლიტიკურ სიტყვების შემდეგ.

ეს შეერთების საქმე მასუგან თითქმის აღარ შეჩერებულა, რადგანაც ჩაუყარდა ხელში ისეთი რეინის კაცს, როგორიც არის ყველასთვის ცნობილი რეინის კანცლერი გერმანიისა, თავადი ბისმარკი. თითქმის ამავე დროს კუთენის იტალიის ერთა შორის დაბადებული მოძრაობა შეერთებისადმი, რომელიც მას უკან იზრდებოდა, ძლიერდებოდა თან და თან და ბოლოს ჩვენ თავალ-წინ ხორც-შესხმულ ფაქტად გადაიქცა გარბაზდის მოღვაწეობით და დასმარებით.

სულ უგანასკნელს დროს ჩვენ თავალ-წინაშე გაჩნდა, დაწვეული აღმოსავლეთის საქმესთან დაკავშირებით, ესრედ-წო-

დებუდი სლავიანთა მოძრაობა. ვის ან ახსოვს ის მხურვალე ენტუზიაზში, რომელითაც აღავსო რუსეთის უმაღლესი მმართველობა, განვიტარებუდი საზოგადოება და თვით დაბალი ხალხიც ვი ჩვენის დიდის ომის წინაღ ოსმალეთთან ბოსნიელებისა და ჭეროგოვინელების აჯანყების გამომ. ანც ერთს ჭეშმარიტს ქვეშევრდომს რუსეთისას ან დაავიწყდება ის დიდებუდი სურათი, რომელსაც მაშინ სლავიანთა გასასნთავისუფლებლად ამხედრებუდი სახელმწიფო წარმოადგენდა. ან დაავიწყდება იმატომ, რომ ყველას, ასე თუ ისე, მონაწილეობა ჭჭონდა მიღებუდი იმ საერთო ღსინში, რა ღსინითაც ჩვენი მხედრობა მიისწრაფოდა დამონაკებულ ხალხთა გასასნთავისუფლებელს ომში. ყველას, ან ძმა, ან მამა, ან ახლო, ან შორეული ნათესავა ეგულებოდა იქ, საცა მასვილითა და სისხლით უნდა გადაწვევტილიყო საჭმე, გათაკებუდი ისეთის ბრწყინვალებით სან-სტეფანოში. ამ სტრიქონების დამწერს, როგორც გუშინდელი ამავე, ისე ახსოვს საღამოები, გატარებუდი ერთას თავის ნაცნობის გოჩელის მცხოვრებელის ნამბობის მოსმენაში სერბიისა და ჭეროგოვინელების შესახებ. ეს ნაცნობი მაშინ რუსეთის უნივერსიტეტიდამ პირდაპირ სერბიაში წავიდა ვოლონტერად და იქ იბრძოდა გენერალის ჩერნიაევის დაშქარში. ბერძმა ჩვენმა მამულის-შვილმა, ჩვენთა მურობელთა გვარმა, რუსეთის მხედრებთან ერთად, მოიხვეჭა სახელი და ქებით და დიდებით გაივსო.

ჩვენდა სამწუხაროდ, ყველა ამ ღვაწლმა, ამ შრომამ, საჭმემა, უკვად დაღვრილმა სისხლმა ან მოიტანა ის ნაყოფი, რომელიც შესაბამი და თანასწორი ყოფილიყო მსკერპლისა. მან მოიტანა შედეგად ყოვლად მახინჯი ბერლინის ტრაქტატი, რომლის ძალითაც განთავისუფლდა მხოლოდ ბოლ-

გაჩინის ერთი ნაწილი, ზოლად მეორე, ესრედ-წოდებულად აღმოსავლეთის რუმელის, თუმცა ბეკრად შელავათს მდგომარეობაში ხაკარდა, მაინც კიდევ ოსმალეთის ჰერკონცად ითვლებოდა. ეს უსამართლობა იყო ბერლინის ტრაქტატის შემდგენელთაგან, რუმცა რუსეთი და მისი წარმომადგენელი გრაფი ორლოვი სულთა და გულის ეწინააღმდეგებოდა ასრედ წეს-წყობილებას ბალკანის ნასკეპრ გენზულსედ, ასრეთს *modus vivendi*-ს, როგორც იტყოდენ დიპლომატები. უსამართლობავე იყო ბერლინის გონგრესის მეორ ბოსნიისა და ჰერცეგოვინელების საქმის გადაწყვეტა, მათი დაჩხენა ავსტრიის სრულს გამკებლობაში, ჰერ ვითომ რაღაც ოკუპაციის სახით, და მერე ავსტრიელების სრულს გაბატონებით იმ ტომთა შორის, რომელთაც პირველებმა ამართეს დროშა ოსმალეთის მტარვალობის წინააღმდეგ, რომელთა წყალობით ეკრავამ პირველად გაიწრო სლავიანთა კითარება ბალკანის გენზულსედ ოსმალეთის ბაშბ-უსუყურა მძვინვარება ქრისტიანეთა წინააღმდეგ ბოლგარიაში.

ინგლისელ გაზეთის «Daily News-ის დაუვიწყრმა კორესპონდენტმა მაკ-გაჰანგა თავის წერილებში ისეთის გულისა და სულის შემსუთავის დაწვრილებით აღწერა აბოლგაჩინის საქმის შედეგები, რომ ეკროპის საზოგადოებრივი აზრი შეკრთა, ამიღვარდა და მით გაუადვილა რუსეთს წარსული საღსთა გასანთავისუფლებელი ომი.

ამ სახით, თუმცა ბერლინის ტრაქტატი ყოვლად უსამართლოდ შესდგა და პირდაპირ რუსეთის წინააღმდეგობა ჰქონდა და საგნად, მაგრამ რუსეთს დღეს შეუძლიან ოსეობრივი გამარჯვება იდღესასწაულას. უსამართლობა დაითრგუნა უკანასკნელ ამბავთა გამო რუმელისა, სელონურად და მანქანებით

აშენებულნი დიხლამატიურნი სადგომი უსამირკველო და ანა-მტკა-
ტე შენობა გამოდგა და თავის-თავად დაიშალა.

აქ შესანიშნავაჲ ერთი გარემოება, სასკელდობრ, ის ცელი-
ლებს, რომელიც მოხდა ევროპაში ამ უკანასკნელ ათის და
ოცის წლის განმავლობაში. სლავიანთა შესახებ, როგორც ევ-
როპის მთავარ სასკელმწიფოთა მხრით; ისე საზოგადოების
მხრითაც. წარმოიდგინეთ მარტო ის, რომ რომელიღაც მდი-
რე, უმნიშვნელო სამთავრო თავის ნებთა და სურვილით აწ-
ლკვეს ევროპის მთავრობათა მიერ მიღებულს ტრანქტატს და
ეს გარემოება სრულად არ იწვევს რისხვას არქონაჯისას, ევ-
როპა ანა სთელის ამ გარემოებას რაკ-წას-ულობად ბოლგარაის
მხრით, არ უჯავრდება სასტოვად სამთავროს ამ გვარის თვით-
მნებლობისათვის და მსალოდ კონფერენციას ადგენს ასლად-
დაბადებულს საქმის განსასკელად. ესრეთი ცელილება ევრო-
პის პოლიტიკისა ფრად საყურადღებოა და მოლოდ ამ უკან-
ასკნელს დროს შეინიშნება. «უკვე შესრულებულის ფაქტების
პოლიტიკის» სასკელ-წოდებით. ცოტა წინად ამ გვარის თავსე-
დობისათვის სრულად ევროპა, გარდა რუსეთისა, რასაკვირვე-
ლია, ფეხზედ დადგებოდა, დაიწაზმებოდა, მიუშტის ჩვენებს
დაიწყობოდა, ზეკვისივით გრგვინვას მოჭკეებოდა და რუშკლიისა
და ბოლგარაის საქციელს რეკოლიუციად გამოაცხადებდა. ამით
აწინდელის წეს-წყობილების სრულად დარღვევა უნდათ ბოლ-
გარებსაო, იტყუოდა მეტერნისის პირით ევროპა, სლავიანთა
ტაღდა მოზღვაგდა და წაღვეს მთელს. ევროპას, როგორც
ჭუნებმა წაღვეს ერთსულაო, დაიძახებდნენ სახემენტოში და გა-
იძართებოდა კიდევ შეკონება, ჭკუის სწავლება გათამაშებულის
ხალხისა.

ესლად დრო შეიცვალა. აწამც თუ სლავიანებს ნემეკებად

აღარ სთვლიან, არამედ თვით ავსტრიაში მათ დიდ უფლებას და უპირატესობას აქვთ მინიჭებული და ლამის ავსტრიის სახელმწიფო სანახევროდ სლავიანთა სახელმწიფოდ გადაიქცეს. ინგლისი, რომელსაც შეურყეველ დოგმატად მიაჩნდა ევროპის პოლიტიკისათვის ხელ-შეუხებლობა ოტტომანთა იმპერიისა, თითქმის სიხარულით მიეგება ბოლშევიზის საქმეს. ინგლისი ესაა არამც თუ აღარ უარ-ჭყოფს სლავიანთა უფლებას, რომ თავიანთი საკუთარის ეროვნულს ცხოვრებით იცხოვროს, არამედ ხელსაც მოუძაწთავს, რომ საკუთარ ფესვად დადგენ, რასაკვირველია, რუსეთის ჯიბრით და იმ პირობით, რომ რუსეთს დასძაწდენ და არც ავსტრიას ჩაუვლავინონ. ნემენცებიც, თუმცა გულს ტვიკილით, მაგრამ მანც ჭებდავენ, რომ სლავიანთა ეროვნულს გამოფხილვას ვკლარაფერი ვერ შეაყენებს, ანთებულს ცეცხლს მისი რკინის ჯიუტობაც ვერ გაუძლებს და მბილდობიან. იტალიასაც არაფერი საწინააღმდეგო არა აქვს-რა ბავსანიის სლავიანთა დამოუკიდებელის პოლიტიკურის ცხოვრების შესახებ, აღონდ მან თავისით არ გააძლიეროს ან ავსტრია, ან რუსეთი, ზურგი არ მიჭყუდოს ერთ-ერთს მათგანს.

ასე და ამ გვარად შეიძვალა საქმის ვითარება დღეს ევროპაში დიპლომატიაში ვერ გადავსრული სუფევა არა დაჩხენია ამ ვეარ შესედულობას ერთა შესახებ, სამაგიეროდ, განვითარებულ საზოგადოება ევროპისა ყოვლად ჭუმნიურად ექტევა სლავიანთა დანაგრულ ტომთა და სულითა და გულით არის მონდობილი მათის სრულიად განთავისუფლებისათვის, როგორც პოლიტიკურად, ისე სწეობრივად და ეკონომიურად.

ზინაური მიმოხილვა

— რა არის, რომ თვეები გადის და უუჩნაღში ერთს შე-
ნაურს მიმოხილვას ვერ იშვავის. კაციო, ჯავრობს ჩვენი მკი-
ხველი და გაჯავრებულზე განაგრძობს: ამისთანა მწერლობაც იქნე-
ბა, რომ არც ერთს ჩვენებურს მოკლენაზედ, არც ერთს ფაქ-
ტზედ ჩვენის ცხოვრებიდამ ერთად-ერთი ლიტერატურული
ყოველ-თვიური ორგანო ხმას არ იღებდეს, განსჯას არ ეძლე-
ოდეს, ვითარებას არ უსინჯავდეს, ერთს, თუ მეორის საზოგა-
დობრივს მნიშვნელობას არ განგვიმარტებდეს. ერთს სიტყვით,
ათაკებს თავის გაცხადებულს ბაასს ჩვენი მკითხველი, რა უუჩ-
ნაღია ის უუჩნაღი, რომელიც სეფმძღვანელობას არ გასრუ-
ლობს საზოგადობრივის აზრისას, ტვირთად არ იღეს მოწი-
ნავეობას, მოთავეობას ქვეყნის აზროვნობისას, ფიქრისას, არ
იხედება ყოველ-დღიურ ცხოვრებაში, არ ჩააქვს იქ სინათლე,
ანაღიზი, ცნობიერება. ამ ნაირს უუჩნაღს, ცხადია სიცოცხლე-
ლე ექმნება მოკლებული, ცხადია, თანაგრძნობა საზოგადობისა-
არ მიუდგება. ყოველ მის ახალს წიგნს ცნობის მოყვარეობით,
წყურვილით, გულის წაცხახით არ მივარდება არც ერთი მკი-
თხველი და ისევე გულ-გრილად მოექტება, როგორც თვით
არის გულ-გრილი ჩვენის ცხოვრების უმთავრეს საგნებასადმი,
ჩვენის ავან.ჩავენის განსჯისა და განჩსრკვისადმი.

უგელა ეს საუვედური ჩვენს მკითხველს მოსდის ფიქრად

და ახლად ჩვენის ყურნალის მიმართ და უოკლად: სამართლიანიც
 რის, როგორც არა ერთხელ ჩვენ თვითონც გვითქვამს წინა-
 დაც. ჩვენც არა ერთხელ და ორჯერ გაგვიგონია ეს საუვედუ-
 რი ჩვენის ყურითა, მაგრამ ჩვენივე გულში და იქ დაგვი-
 მარხავს ღრმად, რადგან არც ერთხელ, არავითარის მეტადინეა-
 ბით, შეძლება არ გვეჩინა, რომ სამართლიანი საუვედური ავ-
 გიცილებინა, შეგვესრულებინა. ის, რის შესრულების სურვილიც
 გვეჩინა და გააღებულუბაცა.

ჭკვიანს მისაუვედურე მკითხველს ჩვენს ჩვენის მხრით
 უნდა რამ უნდა ვკითხოთ: ნუ თუ მართლა ჭკონია რომ, ჩვენ
 ვიკისრეთ ჩვენს საქმე ისე, რომ არავითარი შეგონება არა გვეჩინ-
 და ნაკისრების საქმისა; ნუ თუ მართლა, ჩვენ თითონ არა
 გვჩნდებით ჩვენს ხელ-მოკლებას, და ამ გრძნობით არა ვსწუ-
 ზვართ, თუ არ მეტად, ჭკვიანს მკითხველზედ, ნაკლებად მანც
 არა? საქმეში ვიდგეთ, შიგ სულსა და გულსა ვსვედეთ და
 ჩვენვე არ ვიტანჯებოდეთ იმ უარაარაობით, რომელსაც ჩვენ
 ყურნალი, როგორც ორგანო ჩვენის ცხოვრების მიმდინარეობისა,
 წარმოადგენს! ნუ თუ მართლა, ჩვენ, ისე უგრძნობულნი ვართ,
 რომ სჭირდებასაც არა გვჩნდეთ—ჩვენი ვარაში, ჩვენი ნაკლები
 ჩვენი დარდი და სისარული, ჩვენი დაჭირება და დაღბენა
 რომლისაჲ მოკლენისა და აუაქტის შესახებ მკითხველსაც შეა-
 ტყობინოთ, განუუზიაროთ. მაგრამ, ვიმეორებთ, ვიდგეთ, თუ
 ვივლად ამას ვერ ვოულაობს მკითხველი ჩვენს ყურნალში, თუ
 თავის გულის პასუხს ვერ ამოვიკითხავს ხოლმე იქ, ამას ისე-
 თა მისეში მოეძებნება, ისეთი საბუთი აქვს, რომ მის წინა-
 დამდეგ გამგლავება ზღვის კოვზით დაშრობას ეგვანება.

როგორც წინადაც ბევრჯერ გვითქვამს, ჩვენის ახრით,

ერთად-ერთი ღონისძიება-ღა დაგვიჩვენა ამ შემთხვევაში. ეს ღონისძიებაა—მოკლედ, განუმარტებლად ნუსხურად ჩამოთვლა იმ მოკლენათა, რომელნიც ჩვენს ცხოვრებას წამოუყენებია. აჰ, მეტი ღონე არ არის, ყურნაღმა თავის ღრღას უნდა უმტყუნოს და ივისტოს ის, რაც სხვათა შორის ყოველ-დღიურის გაზეთის მოკაღებობას უფრო შეადგენს. სულ გულ-სულ-დაკრეფა და გულ-გრილად ტყეჩა გარემო უფრო ცუდია. ესეთი აღნუსხვა, ესეთი მატიახეობი მოთხრობა და გასხენება ყველა იმისა, რასაც საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს და საყურადღებოა ჩვენს უფერულს ცხოვრებაში, ცოტა რდნად მაინც სელსმეუწყობს იმ მტირე გონებრივსა და ზნეობრივს კავშირს, რომელიც აუცილებლად უნდა არსებობდეს საზოგადოების წევრთა შორის, ცოტათი მაინც გაანათებს ბნელს უფსკრულს, საცა ძლიერ მტირეა გონებრივი და ზნეობრივი კავშირი, ურთი-ერთობა თითოეულთა შორის. ეს საშუალება ერთად-ერთი ღონისძიებაა, რომ ავსტდეთ ერთმანეთის გაუგებრობას.

აი მოკლე მატიახე ჩვენის ცხოვრებისა:

ამ მოკლე ხანში სრულიად ჩვენის ქვეყნის ყურადღება მიიქცია ერთმა გარემოებამ, სასეფდობრ დიდის მთავრის მიხედ ნიკოლოზის ძის ჩამობრძანებამ კავკასიაში. კავკასიის წინანდელის მთავრის მობრძანებამ დიდი სინაჩული და აღტაცება დაჭადა მთლად კავკასიაში და განსაკუთრებით ჩვენს ქვეყანაში. ქუთაისის მცხოვრებნი და სრულიად თავად-აზნაურობა იმეკეთისა მიეგება სასიამოვნო უაკგუსტოესს სტუმარს. გაუმას-ბინძლდა და განუცნადა თავისი უქვეყურდომილესი გრძნობანი რუსეთის ტახტისადმი. დიდმა მთავარმა მადლობა გადუხადა

ამ გვარის სტუმართ-მოყვარეობისათვის და აღუთქვა, რომ მის იმპერატორებითს უდიდებულესობას მოვასხსენებ თქვენს უჭვეშევრდომელეს გრძნობათაჲ და ჩემდაც დაუჭკატებ, რომ ეს გრძნობანი წამომდინარებენ ჩუსეთის ტასტისადმი მუდამ ერთგულის იმერეთის თავად-აზნაურთაგანაჲ. როგორც კორესპონტი გვატყობინებს, დიდის მთავრისათვის შესაფერი სატყუა უთქვამს ქალაქის თავს ბ. ლ. ასათიანს, რომლისათვისაც მხარი დაუჭერია ჩვენს მოხუცებულს მწერალს, ამას წინად ერთ-ხმად არჩეულს ქუთაისის თავად-აზნაურთ წინამძღოლად პატივ-ცემულს დ. ი. ყიფიანს.

ქუთაისს და ქუთაისის თავად-აზნაურობას უკან არ ჩამოაჩნა ჩვენი ქალაქიც და თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურობა, რომელიც მიეკება დიდს მთავარს ჩვენი გზის გოგზაღსე, მთავრად ჩაი და აღტაცებით და სისარულით მიიღო თავისი წინანდელი დაუვიწყარი მთავარ-მმართველი.

ამავე სახეში, როცა ასეთის სისარულით ეგებებოდენ დიდს მთავარს არა თუ საგუბერნიო ქალაქებში, არამედ ასეთს დაბაშიც კი, როგორც სურამია, საცა მას გორის მახრის თავად-აზნაურობა მიეკება, ჩამობანდა ჩვენს ქალაქში მისი უწმინდესობა, უმაღლესი პატრიარქის სრულიად სომხობისა, უოკლად-სამღვდელო მკაცრი. დღითვე დიდი მოძრაობა იყო ქალაქში, რომელიც დაშვენებულიყო ბაიროლებით და მრავლად ქუჩებში შეგროვილის ხალხის აკრელებულის სურათით. სამღვდელეობა სომხებისა უცდიდა თავის ეკლესიის უმაღლესს წარმომადგენელს ალექსანდროვსკის ბატონს, სრულიად შემოსილი, ხატებით და ჭვრით ხელში. პატრიარქის მოძმანდებოდა გადასდილს ეტლითა, ება ეჭვისი ცხენი და ეტლს უკან წითელ სპარსულ კაბებში იდგა ორი მისი მოსამსახურე. პატრიარქის მკაცრი,

როგორც მკითხველს უნდა მოესხენებოდეს, იყო ერთი სრულად სომხობისაგან საკათალიკოზოდ არჩეული კანდიდატობა-ნი. მისმა უდიდებულესობამ, სემწითე იმპერატორმა იხუბა მკაცრის დამტკიცება იმ უმაღლეს თანამდებობაში, როგორც არის კათალიკოზობა სომხობისათვის. კათალიკოზი სომხისა სრული გამგებელია სომხის ეკლესიის საქმეებისა, ჭყავს თავი-სი სინოდი, და თვალ-უურს უგდებს აგრეთვე სამრევლო სკო-ლების საქმეებსაც. კათალიკოზის გამგეობაშია აგრეთვე სასუ-ლიერო აკადემია ებმადინისა და საზოგადოდ სულიერი ინტე-რესები თავის სამწესოსი. თუმცა მის უწმინდესობას, პატრი-არხს მკაცრის ნაკლები რიცხვი კრგო კენჭებისა ამოჩხევის დროს კანდიდატად, მაგრამ სამაგეროდ იგი დირსი შეიქმნა და სემწითე იმპერატორმა უპირატესობა მიანიჭა მის მე-ტოქეს წინააღმდეგ. ამ გარემოებით სომხები, მეტადრე ვაკვა-სიისა, განარებულნი არიან, მაგრამ რსმაღეთის სომხობას კი ცოტა გულნაკლულობა დაეტყო. ეს უნდა იყოს უთუოდ მი-ზეზი, რომ თბილისის სომხობამ ისეთის სიხარულით მიი-ღო თავისი მწვემსთ-მთავარი და მსურველებით ისმენდა მის ჭადაგებათა სომხის ეკლესიაში.

ჩვენ საჭიროდ ვრაცნთ გაკვირით შევეხეთ ერთს სამწესოსარო მოკლენასაც ჩვენის საზოგადოებრივის ცხოვრებისას. მე მოგახსენებთ ახლად დაბადებულს, ესრეთ-წოდებულს ლიტე-რატურულ ეიზილბაშობაზედ. ეს მოკლენა სულ ახალი ფაქტია და შემოტანილია ჩვენს ლიტერატურაში ზოგიერთა თავ-გა-სულ მწერალთაგან. საკვირველია, რამ დაბადა ეს სენი? ჩვენ გვსმენია ლიტერატურული თავ-გასულობა, ჩვენ გვინახავს ჩვენს სიტყვასწავლაში და დღესაც ვსედავთ ისეთ მწერლებს, რომელთა ცრუ-თავმოყვარეობას სამზღვარი არა აქვს, რომელთაც

თავიანთი თავი მიახნათ ციღამ ჩამოსულ წინასწარმეტყველებად განკერძოებულ ტალახტად, და თითქმის გენიოსადაც. მაგრამ ამ მოკლენას ჩვენ არ გაუგვირგებიავართ, რადგანაც მისი ახსნა ისე ძნელი არ არის. სრულიად სხვა არის მეორე გეგმა მოკლენა, რომელზედაც ჩვენ გვინდა ლაშარაკი. ავადმყოფობის ვერც ერთს კატეგორიას ვერ მიუყენებ ამ სენით შეპყრობილთ მწერალთ. მართლაც, ნაწერებზე გტყობათ, რომ რომელიღაც ძაფი აქვთ თავში, გაწვეტილი, რომ ჩხირი ურჭვიათ ტვირთში და ამის გამო ორი ქარი უქრით, მაგრამ, ვერ აგვის-სნია, ამ ორგანოვანს ნაკლებუკანებს, რად უნდა მოსდევდეს ის ზნეობრივი სიმასინჯე, ის თავზედ ხელ-ალებული, ლაგამ-აწვეტილი და სვინიდისს მოკლებული ბაშიბუხუეობა, რომელითაც ასე თავი იხინეს ჩვენის ლიტერატურის უიწილბაშებმა. ამ ჯურის მწერალთ არაფერი წმინდა არა აქვთრა: არ დაინდობენ არც სიმართლეს, არც ზნეობას, არც პიროვნებას, არც წარსულს, არც აწმყოს, არც მომავალს. მზად არიან ალებ-მიცებობის საგნად გასადონ ნაბეჭდი სიტყვა და შანტაჟმდინაც ვი მივიდნენ ლამის. მათი წესი ლიტერატურულის მოღვაწეობისა ეს არის: ამოიღებენ ნიშანში კაცს და დაუწყებენ ლანძვას, თუ ეს კაცი პირად მათ საზღვებლობისათვის არასა სტდილობს. დღეს რომ აქონ ვინმე, ცამდე აიყვანონ, პირველ მოღვაწედ გამოაცხადონ, სვალ ტალახში სრვიან, ისენიებენ სრულიად უმართებულად, უკადრისად და ვინ იცის, რას არა სწამებენ, რა მასინჯად და საბუარად არ გამოჭყავთ. რომ ჭკითხონ, როგორ მოხდა, რომ გუშინ სასარგებლო კაცი, დღეს აგრეთ მასინჯათ გადაქცა, რასაგვირგელა, რიგანს ზასუსს ვერ მოგ-ტყვენ. თუ საჭიროა მათთვის, ფაკტს დღეში ოსუთტმეტყვე-დაამასინჯებენ; ზატარა თვალი რომ მოამორო, ახელა ჭამბა-

სივით, თუთრს ისე წაძმობიდეგენ, როგორც შავს: ენიანს უნოდ გამოიყვანენ, ბრყეს—ზრდილობიანათ, სულელს—ტკვიანად და სხ. და სხ. არც რომელიმე პრინციპი, არც იდეა, არც სხვა რამ სასოგადოებისთვის საყურადღებო საგანი, გარდა პიროვნობისა არ მოიპოვება მათ ნაწერებში.

უკვლახედ საკვირველი ის არის, რომ ამისთანა ჰატიოსან მწერლებს თავიანთი მოხანენი უჩნდებათ, მომხრენი ჰყვანან. და ზოგიერთ ჩინებ-წაუცხობელ მწერალს თავის დამტარებად არ მიაჩნდა იმითთან ერთად შრომა, იმათ გვერდით უოფნა; ერთსა და იმავე ფურცლებზე თავიანთ ნაწარმოების ბეჭდვა.

ერთმა სთქვა, ამ ყიზილბაშობაზედ რომ ჩამოკარდა ღა-ჰარაკი: ნახავთ, თუ უფრო კიდევ არ გამოიჩინონ ფავიო. ნუ თუ ის არ უნდა გვაკმატონ, რომ მათთვის აღარც მტკიან, აღარც მოყვარე, აღარც თავისიანი, აღარც უცხო: რასაც რჯახში გაიგონებენ, საჯაროდ გამოაქვთ, რასაც თავის მეგობრებში შეიტყობენ, მტრებში ხმა მადლა ჰქვამდებიან.

იქნება ეგრეც მოხდეს, მაგრამ ჩვენ გვწამს კაცობრიობის სიკეთე, რომელმაც ბოლოს და ბოლოს მანც უნდა გაიმარჯვოს. ეს ბაშბუზუფობა ღვაჭილია და იმედი გვაქვს ჩვენი უკეთესნი მოღვაწენი მალე გამარჯვდნენ და განთავისუფლებენ ჩვენს ლიტერატურულს ხნულს ამ სამარცხსვინო ღვაჭილისაგან.

ბიბლიოკრაფიული განცხადება

დაიბეჭდა, გამოვიდა და ისყიდება ახალი, მესამე, გამოცემა

«გუნების პარისა»

გასწორებული და შეკვებული. ამ გამოცემაში ცოტად შემოკლებულია პირველი განყოფილება, რომელიც იზიარებს ბუნების მეტეორებს, ჩამატებულია ახალი სურათები, ახალი ლექსები, ქრისტომატიის გადიდებული, წიგნი შეკვებულია ახალი ისტორიული განყოფილებით, რომელიც იზიარებს კრტელს აღწერას საქართველოს ისტორიის სასულიერო პირების ცხოვრებისას და მოქმედებისას. გარდა ამისა, წიგნის ყოველს განყოფილებაში დაკავშირებულია პარისა და ლექსები. გამოცემა შემოკლებულია ახალი ქართული, რომელიც მოჭრილია საუკეთესო თბილელ სპეციალისტისაგან. თუმცა გამოცემა წინანდეკად დიდია მთელი ასი გვერდით, მაგრამ უწინდელი ფასი შეუცვლელად აჩინ დაჩენილი და წიგნი დიკს თხუთმეტი შაური. ვინც ათ ცალს ერთად იყიდის, წიგნი დაუთმობა თხუთმეტი შაურად, ვინც ოც-დაათს — ცამეტად და ვინც ასს ცალს წაიღებს — სამ აბაზად მიეცემის. წიგნი ისყიდება გამომცემლის ზაქარია გრიჭეროვის წიგნთა მაღაზიაში, გუგაის ხიდის ყურთან და ყველა სხვა მაღაზიებშიაც თბილისსა და ქუთაისში. ვინაც სურს უფასო გადაკრული წიგნი მიიღოს, ყველა ცალის ფასს უნდა დაუმატოს სამი შაური.

ბიბლიოგრაფიული განცხადება

გამოვიდა ახალი სასეკულვანელო წიგნი ქართული

ქ რ ი ს ტ ო მ ა ტ ი ა

უმცროს კლასებისთვის

უკდგენილი

მიხეილ ნასიძისაგან.

შინაარსი: 1. პატარ-პატარა სტატიები, ლექსები და იგავეები, 2) ზღაპრები. 3) საქართველოს ბუნებიდამ და ცხოვრებიდამ (ნიმუშები სამშობლო მწერლების საუკეთესო ნაწერებიდამ). 4) საქართველოს ისტორიიდამ.

ფასი 75 კ.

წიგნი ისყიდება თბილისში ყველა წიგნის მაღაზიებში, წიგნების დაბარება შეიძლება მხოლოდ «ცენტრალური წიგნის მაღაზიიდამ», რომელიც 15% (მანათზე 15 შაურს) დაუთმობს, ვანც არა ნაკლებ ათი ეგზემპლიარისას გამოიწერს. ერთი წიგნის დამბარებელმა ორი შაური გასაგზავნი უნდა დაუმატოს.

«ცენტრალური წიგნის მაღაზიის ადრესი: P. Тиф-ლისь, Центральная Книжная торговля.

კრ. ჩარკვიანის

ქართული წიგნის მაღაზია

გადავიდა იმავე ლორის-მელიქოვის ქუჩაზედ სემენარიის პირდაპირ ზუბალოვის სახლებში.

სასართავლოს

მოკლე ისტორია

ისყიდება:

თბილისში გრიჭუბოვის და ჩარკვიანის ძალაზიებში.

ქუთაისში ჭილაძესთან

ბათუმში მასე ნათაძესთან

თელავს როსტომაშვილთან

საღნაღს ვ. ქიტიაშვილთან

გორს ს. ლიაძესთან.

ფასი 60 კაპეიკი.

ვინც პირ-და-პირ გამოცემლისაგან (Въ Тифлисъ Михайл. ул. д. № 45, Георгию Давидовичу Картвелишвили) დაიბარებს არა ნაკლებ 20 კკზ., იმას წიგნი დაეთმობა 50 კკზ.

ნ 383
1885

განცხადება.

ამა 1885 წელს ქუჩნალს «ივერიანულ» ხელის მოწერა მიიღება მხოლოდ მთელის წლით.

ესაი მთელის წლისა შვიდი მანათი.

ხელის-მოწერა მიიღება «ივერიის» რედაქციაში, რომელიც იმყოფება სოფოლაკში, ასალ-ბებუთოვის ქუჩასად, თვით რედაქტორის სადგომში, სახლი ი. ი. ზეზალოვისა, (მისაჯალი, როგორც ასალ-ბებუთოვის, ისე ლაბანტორის ქუჩიდამ).

მუთაისში, ჭილაძის ძალსიაში.

ბათუმში, წერა-კითხვის საზოგადოების სკოლის მასწავლებელ მ. ნათაძესთან.

თელავში ვანო როსტომაშვილთან.

ქალაქს გარეშე ხელის-მოწერით წერილი ჯ იუული შვიდგვის ადრესით უნდა გამოგზავნონ:

Въ Тифлисѣ

Въ Редакцію журнала «ИВЕРІЯ»